

**VERSTOTELINGSTATE IN DIE POST-KOUE OORLOGSE
INTERNASIONALE POLITIEK**

**deur
MARILETTE SWART**

VERHANDELING

**Voorgelê ter vervulling van die vereistes
vir die graad MAGISTER
in die LETTERE EN WYSBEGEERTE**

**in
POLITIEKE STUDIES
in die
FAKULTEIT LETTERE EN WYSBEGEERTE
aan die
RANDSE AFRIKAANSE UNIVERSITEIT**

November 1998

STUDIELEIER: Prof. D.J. Geldenhuys

BEDANKINGS

My besondere dank aan my studieleier, prof. Deon Geldenhuys vir sy raad en leiding in hierdie studie.

Baie dankie ook aan my ouers vir hul bystand, ondersteuning en geloof in my deur die jare. 'n Groot dankie aan Ermin vir ure van taalversorging en motivering.

Ek dra graag hierdie verhandeling op aan my ma.

November 1998

INHOUDSOPGAWE

Hoofstuk 1: Raamwerk vir ontleding	1
1. Inleiding	1
2. Kenmerke van die post-Koue Oorlogse internasionale politiek	4
2.1 Unipolariteit	4
2.2 Westerse-styl demokrasie as die universele norm	5
2.3 Die erkenning van menseregte	5
2.4 Die verwerping van die beginsel van nie-inmenging	6
2.5 Die verspreiding van kernwapens	7
2.6 Die toenemende voorkoms van interne konflik	8
2.7 Die groeiende belangrikheid van nie-staatsakteurs	8
2.8 Die verbrokkeling van ou state en die opkoms van nuwes	9
2.9 Groeiende globalisering en interafhanklikheid	10
3. Ontledingsraamwerk	11
3.1 Die teikens	11
3.2 Die akteurs	15
3.3 Die doelwitte	16
3.4 Die middele	17
3.5 Die reaksies	19
4. Gevolgtrekking	20
 Hoofstuk 2: Irak	 21
1. Inleiding	21
2. Van kolonie tot verstotelingstaat	21
3. Komponente van ontleding	25
3.1 Die teikens	26
3.1.1 Sondes	27

3.1.1.1 Die afwesigheid van Westerse-styl demokrasie	28
en die gepaardgaande waardes	
3.1.1.2 Die besit van wapens van grootskaalse vernietiging	30
3.1.1.3 Aggressiewe militêre optrede in die buiteland	33
3.2 Die akteurs	34
3.3 Die doelwitte	37
3.4 Die middele	38
3.5 Die reaksies	40
4. Gevolgtrekking	43

Hoofstuk 3: Joego-Slawië 44

1. Inleiding	44
2. Van Tito tot Milosevic	44
3. Komponente van ontleding	48
3.1 Die teikens	48
3.1.1 Primêre teikens	49
3.1.2 Sekondêre teikens	50
3.1.3 Sondes	51
3.2 Die akteurs	54
3.3 Die doelwitte	61
3.4 Die middele	62
3.5 Die reaksies	65
4. Die Kosowo-krisis van 1998	67
5. Gevolgtrekking	68

Hoofstuk 4: Iran 70

1. Inleiding	70
2. Iran: voor en ná Khomeini	70
3. Komponente van ontleding	73

3.1	Die teikens	73
3.1.1	Sondes	74
3.1.1.1	Die besit van wapens van grootskaalse vernietiging	75
3.1.1.2	Die bevordering van rewolusionêre ideologieë	76
3.1.1.3	Betrokkenheid by internasionale terrorisme	76
3.1.1.4	Die afwesigheid van Westerse-styl demokrasie en die gepaardgaande waardes	78
3.1.1.5	Iran se anti-Amerikaanse houding	
3.2	Die akteurs	80
3.3	Die doelwitte	88
3.4	Die middele	89
3.5	Die reaksies	91
4.	Gevolgtrekking	95
Hoofstuk 5: Kuba		97
1.	Inleiding	97
2.	Van Spaanse kolonie tot derderangse verstoteling	97
3.	Komponente van ontleding	105
3.1	Die akteurs	105
3.2	Die teikens	112
3.2.1	Sondes	113
3.2.1.1	Die afwesigheid van Westerse-styl demokrasie en die gepaardgaande waardes	114
3.2.1.2	'n Swak menseregterekord	115
3.2.1.3	Die bevordering van rewolusionêre ideologieë tuis en in die buiteland	117
3.2.1.4	Staatsbetrokkenheid by internasionale dwelmshandel	117
3.3	Die doelwitte	118
3.4	Die middele	120

3.5	Die reaksies	122
4.	Gevolgtrekking	124
Hoofstuk 6: Gevolgtrekking		126
Bronnelys		130

Hoofstuk 1

Raamwerk vir ontleding

1. Inleiding

In die post-Koue Oorlogse internasionale politiek is daar state wat, veral in die Weste, as verstoteling gebrandmerk word. Dit is state soos Irak, Iran, Libië en Noord-Korea. Dit is geen nuwe verskynsel in die internasionale politiek dat sommige state deur ander verstoot of geïsoleer word nie. Bolsjewistiese Rusland is 'n goeie voorbeeld van 'n staat wat voor die Koue Oorlog geïsoleer is. Rhodesië (ná sy eensydige onafhanklikheidsverklaring in November 1965), Suid-Afrika (tydens apartheid), Israel, Taiwan en Chili is maar 'n paar voorbeelde uit die Koue Oorlog-era.

Geïsoleerde state is egter nog nie dikwels bestudeer nie. Studies wat wel daarvoor gedoen is, het op die sogenaamde paria- state van die Koue Oorlog gefokus. In hierdie studie sal die klem op die verstotelingstate van die post-Koue Oorlogse internasionale politiek geplaas word.

In Oktober 1995 het die Verenigde Nasies (VN) sy vyftigste bestaansjaar gevier. President Bill Clinton het 'n onthaal in New York gehou om die geleentheid te herdenk en het al die VN-lidstate, behalwe agt, uitgenooi. Dié wat nie uitgenooi was nie, was Birma, Kuba, Iran, Irak, Libië, Noord-Korea, Soedan en Somalië. Somalië is nie uitgenooi nie omdat hy nie 'n regering gehad het nie. Die ander sewe word deur Washington as verstotelingstate beskou. Twee interessante weglatings van die "swartlys" was Nigerië en die Federale Republiek van Joego-Slawië, wat normaalweg ook deur die Verenigde State van Amerika (VSA) as verstotelingstate beskou word (Geldenhuys, 1997:15). Vir die doel van hierdie studie word hierdie nege beskou as die post-Koue Oorlogse verstotelingstate. Die meeste van hulle word nie slegs deur die VSA as verstotelingstate behandel nie, maar deur verskeie ander state, en in sommige gevalle selfs deur die internasionale gemeenskap in die breë.

Wanneer 'n staat doelbewus deur ander state geïsoleer word, is die populêre opvatting dat dit noodwendig 'n "gemene" staat is en daarom is die etikette wat om so 'n staat se nek gehang word, nie baie vleierend nie (Geldenhuis, 1990:15). Daar word na hulle verwys as paria- of geïsoleerde state en deesdae in Engels as "rogue states" of "outlaw states".

'n Verstotelingstaat kan, aan die hand van Geldenhuis (1997:16), gedefinieer word as *"...one whose domestic or international behaviour seriously offends the world community or at least a significant group of states. Other countries resort to various punitive measures against the outcast in an effort to change its offensive conduct."* Die staat se internasionale interaksie word dus teen sy wil verminder of opgeskort.

Alle verstotelingstate word egter nie summier aan isolasie of ander strafmaatreëls onderwerp nie. Soos duidelik uit die gevallestudies sal blyk, staan akteurs in sommige gevalle eerder kritiese dialoog voor as 'n manier om 'n verstoteling se gedrag te verander. Sowel strafmaatreëls as dialoog kan daarom as vorme van eksterne druk op verstotelingstate beskou word.

Die sentrale kwessies wat in hierdie verhandeling ondersoek word, is die volgende: (i) Wat het verstotelingstate verkeerd gedoen in die oë van die internasionale gemeenskap? (ii) Hoe reageer ander op die onaanvaarbare gedrag van sulke state? (iii) Wat wil ander state bereik deur hul optrede teen oortrederstate? (iv) Hoe reageer laasgenoemde op sulke optredes van buite? (v) Is daar 'n algemeen aanvaarde gedragskode vir state in die post-Koue Oorlog-era?

Die isolasie wat hierbo ter sprake is, is gedwonge isolasie. Dit moet duidelik onderskei word van *isolasionisme*, wat beteken dat 'n staat vrywillig 'n doelbewuste besluit neem om tot 'n meerdere of mindere mate nie by internasionale interaksie betrokke te raak nie.

Die staat wat homself vrywillig isoleer, glo dat sy belange die beste gedien kan word

deur nie in groot internasionale politieke kwessies betrokke te raak nie (Scruton in Geldenhuys, 1990:9). Voorbeelde van state wat hulself in die nabye verlede vrywillig geïsoleer het, is Birma en Albanië. Hierdie state het buitelanders nie altyd geredelik in hul state toegelaat nie, buitelandse investering verbied, net beperkte buitelandse hulp toegelaat, alle militêre interaksie vermy en hul gemeenskappe afgesluit van eksterne kontak. Só kon hulle grootliks outonoom hul huishoudelike beleid bepaal en eksterne bedreigings tot die minimum beperk. Die koste van hierdie isolasionisme was egter baie hoog (Holsti, 1992:86).

Die verstotelingstate wat in hierdie studie bespreek word, verwys spesifiek na daardie state in die internasionale politieke arena wat nie self kies om afgesonder te word nie, maar wie se gedrag onaanvaarbaar is vir ander akteurs; eersgenoemdes word dan gestraf deurdat die geleentheid vir volledige of normale internasionale interaksie hulle ontnem word. Soos Holsti (1992:70) dit stel, word state wat weier om hul sake te bestuur met ten minste 'n tikkie agting vir die reëls van die internasionale spel, toegang tot die "klub" van nasies geweier.

Verstotelingstate is 'n verskynsel waarmee deeglik rekening gehou moet word in die hedendaagse internasionale politiek. Vyftig jaar gelede kon 'n staat slegs 'n bedreiging vir wêreldvrede en -veiligheid wees en vir ander moondhede indien hy, soos Duitsland, beskik het oor 'n strategiese geografiese ligging, sterk militêre mag, 'n groot bevolking en 'n sterk industrie. Dit was ondenkbaar dat 'n relatief klein Midde-Oosterse staat enigsins meer sou kon doen as om sy bure te bedreig. In die post-Koue Oorlog-era geld hierdie waarheid nie meer nie. *"The central truth of the coming era is that...relatively small, peripheral and backward states will be able to emerge rapidly as threats not only to regional, but to world security"* (Krauthammer, 1991:30). Verstotelingstate soos Irak en Iran kan streeks- of globale veiligheid bedreig.

Om die rol van verstotelingstate in die moderne wêreldpolitiek te verstaan, sal daar in hierdie studie eerstens gefokus word op nege kenmerke van die post-Koue Oorlogse internasionale politiek. Teen hierdie agtergrond sal 'n raamwerk vir

ontleding opgestel word wat in die daaropvolgende hoofstukke gebruik sal word om die state wat as gevallestudies dien, te ontleed. Hierdie raamwerk verskil nie wesenlik van bestaande raamwerke vir ontleding nie (dis nie nodig om die wiel van nuuts af uit te vind nie), maar is wel aangepas by die veranderde internasionale klimaat van die post-Koue Oorlog-era.

Die gevallestudies kan in twee hoofgroepe verdeel word. Eerstens is daar die verstotelingstate wat deur die hele internasionale gemeenskap gestraf word deurdat hulle aan sanksies deur die VN onderworpe is. Hierdie state is Irak, die Federale Republiek van Joego-Slawië, Libië, Noord-Korea en Soedan. Tweedens is daar die state wat nie aan VN-sanksies onderworpe is nie, maar wat wel deur een of meer lede van die internasionale gemeenskap gestraf word. Hierdie state is Kuba, Iran, Birma en Nigerië.

Weens 'n gebrek aan ruimte sal dit nie moontlik wees om al hierdie state te bestudeer nie, maar as gevallestudies sal state uit beide hoofgroepe gekies word. 'n Ander oorweging is dat die gevallestudies die breë spektrum van vermeende oortredings, soos bespreek in die ontledingsraamwerk, sal dek.

2. Kenmerke van die post-Koue Oorlogse internasionale politiek

2.1 Unipolariteit

'n Uitstaande kenmerk van die onmiddellike post-Koue Oorlog-era is die unipolariteit daarvan. Die vernaamste rolspeler in hierdie unipolêre orde is die enigste oorblywende supermoondheid, die VSA, bygestaan deur sy Westerse bondgenote. Die hoogtepunt van hierdie unipolariteit was volgens Kegley en Wittkopf (1997:94) die oorwinning van die VSA in die Persiese Golfoorlog in 1991. Alhoewel unipolariteit moontlik teen die nuwe millennium deur multipolariteit vervang mag word, is dit tans die raamwerk waarbinne state in die internasionale stelsel moet optree.

2.2 Westerse-styl demokrasie as die universele norm

Die Koue Oorlog was in wese 'n botsing van ideologiese oortuigings - die VSA versus die Sowjet-Unie, demokrasie versus kommunisme, die Weste versus die Ooste. Met die einde van die Koue Oorlog en die val van die Sowjet-Unie, het die VSA en demokrasie as wenner uit die stryd getree. Westerse waardes word deur die VSA en sy bondgenote as universele norme beskou. Fukuyama (1989:18) het die sogenaamde Westerse triomfantelisme soos volg uitgedruk: *"(W)e may be witnessing...the end of mankind's ideological evolution and the universalization of Western liberal democracy as the final form of government."*

Daar bestaan boonop die opvatting dat 'n wêreld waarin daar al hoe meer demokrasieë is, 'n vreedsaamer wêreld sal wees. Hierdie beskouing kom waarskynlik van Immanuel Kant se leerstelling dat demokrasieë inherent minder geneig is tot oorlog as outokrasieë omdat die leiers van demokratiese state aan die burgers verantwoording moet doen (Kegley en Wittkopf, 1997:47).

2.3 Die erkenning van menseregte

Hand aan hand met demokrasie gaan menseregte, wat sedert die einde van die Koue Oorlog al hoe sterker in die internasionale politiek beklemtoon word.

Menseregte is nie 'n nuwe verskynsel wat eers na 1990 te voorskyn getree het nie. Reeds in 1945 het die VSA, die Sowjet-Unie, Brittanje en Frankryk ooreengekom om 'n internasionale militêre tribunaal daar te stel om die Nazi-leiers vir hul misdade teen die mensdom te verhoor. Die Konferensie vir Veiligheid en Samewerking in Europa se Helsinki-verdrag van 1975 het 'n aantal riglyne neergelê met betrekking tot menseregte, byvoorbeeld die eerbiediging van vryheid van spraak, godsdiens en assosiasie. Die universele belangrikheid van menseregte word ook weerspieël in VN- en streeksverdrae en -handveste wat basiese regte uitspel. Die VN, Europese Unie en ander organisasies beskik oor meganismes om die skending van menseregte te monitor, maar die afdwing daarvan

is nie altyd suksesvol nie.

Volgens Geldenhuys (1998:24) is die groter rol wat die VN in die post-Koue Oorlog-era speel, 'n refleksie van die toenemende belangrikheid van die menseregte doktrine. 'n Sleutelkomponent van die menseregte doktrine is dat demokrasie 'n globale reg van alle mense is wat beskerm behoort te word. Met verloop van tyd het daar 'n opvatting onder state ontstaan dat waar menseregte in 'n staat grootliks deur die regering geskend word, buitelandse regerings die reg en selfs verantwoordelikheid het om hierteen op te tree. Die beginsel van nie-inmenging in 'n ander staat se huishoudelike sake word spesifiek met betrekking tot menseregte bevraagteken (Holsti, 1992:66). Sentraal tot die moderne menseregte doktrine is dat mense in desperate situasies op internasionale humanitêre hulp geregtig is; in hierdie gevalle geniet die verligting van lyding voorkeur bo soewereiniteit (Geldenhuys, 1998:24).

2.4 Die verwerping van die beginsel van nie-inmenging

Die beginsels wat uiteengesit is in die verdrag van Wesfale in 1648 en ontwikkel het deur die sewentiende en agtiende eeu, geld steeds as die basiese reëls van internasionale verhoudinge. Volgens Geldenhuys (1998:7) behels dit die bevordering van soewereiniteit van state, die beginsel van gelykheid van alle state en dié van nie-inmenging in ander state se huishoudelike aangeleenthede: "*With the right of independence goes the correlative obligation of nonintervention, i.e., of refraining from all acts that would forcibly limit the freedom of another state*" (Wilson in Geldenhuys, 1998:7).

Die beginsel van nie-inmenging word geproklameer in onder meer die handveste van die VN, die Organisasie van Amerikaanse State, die Bond van Arabiese State en die Organisasie vir Afrika-teenheid. Inmenging word verder formeel verbied in verskeie internasionale ooreenkomste (Geldenhuys, 1998:7), maar dié reël word dikwels oortree en selfs bevraagteken (Holsti, 1992:65,66,333).

In die post-Koue Oorlogse internasionale politiek gebeur dit al hoe meer dat state die beginsel van nie-inmenging ignoreer en in die huishoudelike aangeleenthede van ander inmeng, omdat dít wat daar gebeur nie aanvaarbaar is op grond van (veral Westerse) waardes nie. Die Suider-Afrikaanse Ontwikkelingsgemeenskap (SAOG) se militêre intervensie in Lesotho in September 1998, asook die VN se intervensie in Irak, is goeie voorbeelde hiervan.

2.5 Die verspreiding van kernwapens

Krauthammer (1991:30) beskou die mees kritieke aspek van die post-Koue Oorlog-wêreld as *"...the emergence of a new strategic environment marked by the proliferation of weapons of mass destruction"*. Die moontlike gebruik van hierdie wapens kan volgens hom die grootste enkele bedreiging vir die wêreld inhou.

Klein state wat oor kernwapens en ander grootskaalse vernietigingswapens beskik, kan vandag 'n wesenlike bedreiging vir ander state inhou. *"It doesn't take a superpower to pose a nuclear threat. A small, poor country with a few nuclear explosives and the means to deliver them could wreak terrible damage on the United States. Even if never used, a handful of nuclear weapons merely in possession of an unfriendly country could change a regional balance of power against the United States"* (Mandelbaum, 1995:22). Ander leidende moondhede en selfs regionale- en wêreldvrede kan deur só 'n klein staat bedreig word. Krauthammer (1991:30) beskryf hierdie nuwe strategiese bedreiging as 'n "wapenstaat" (*Weapon State*). Sulke state is nie demokraties nie, maar verwerp eerder Westerse politieke waardes. Dis veral hul pogings om kernwapens te bekom wat van hulle verstotelingstate maak.

'n Ander bedreiging is die onsekere situasie ten opsigte van kernwapens en -tegnologie ná die val van die Sowjet-Unie. Voorheen was daar 'n sterk sentrale regering wat vir die beheer van kernwapens verantwoordelik was, maar nou nie meer nie. Dit verhoog die risiko dat waardevolle kerntechnologie aan kernprolifereerders beskikbaar gestel mag word (Deutch, 1992:120).

2.6 Die toenemende voorkoms van interne konflik

Die twee groot wêreldoorloë en die ontwikkeling van grootskaalse vernietigingswapens het die houdings van state teenoor die gebruik van geweld verander: *"Power relations continue to structure the international order. The only difference [teenoor die Koue Oorlog-era] is that power is less likely to be tested in direct confrontation"* (Jäger & Kümmel, 1996:2).

Die meerderheid van gewelddadige konflikte sedert die Koue Oorlog is interne oorloë (Geldenhuys, 1998:19). Kegley en Wittkopf (1997:367) voer aan dat burgeroorloë hul oorsprong het in verskeie ideologiese, demografiese, godsdienstige, ekonomiese, sosio-kulturele, politieke en etniese omstandighede. *"[W]ith the end of the Cold War...the new problems haunting us will be instability rising from ethnic and religious turmoil...The fault line will...to a large extent coincide with racial and ethnic divisions"* (Chan Heng Chee in Kegley & Wittkopf, 1997:369). Dis veral etno-nasionale konflik binne state, soos byvoorbeeld in Joego-Slawië, wat vir die doel van hierdie studie belangrik is.

Geldenhuys (1998:20) voer aan dat die toename in intra-staat konflik in die 1990's 'n behoefte tot gevolg gehad het aan eksterne pogings om vrede, orde en hulp te bring aan gemeenskappe wat deur hierdie soort konflik geraak word. Dit is 'n dramatiese verandering van die Koue Oorlog-era toe die VN-handves beskou is as 'n absolute beperking op die internasionale gemeenskap se betrokkenheid in intra-staat konflik. Die VN raak toenemend betrokke by vredesoperasies in state waar interne konflik heers.

2.7 Die groeiende belangrikheid van nie-staatsakteurs

"The term 'nonstate entity' covers an enormously broad range of groups. On the most basic level, nonstate entities are associations of individuals and/or groups that are not established by agreements among states. This broad definition includes

such disparate entities as transnational corporations and the business associations they establish to promote their interests, professional associations, ethnic groups, major religious organisations, terrorist groups and social movements” (Riddel-Dixon, 1995:289). Nie-staatsakteurs was al tydens die Koue Oorlog ‘n faktor om mee rekening te hou en speel ‘n al hoe belangriker rol in die internasionale politiek van die post-Koue Oorlog-era: “Because ethnonational movements, religious groups, and international terrorists - alongside international organizations and multinational corporations - challenge the state’s authority, they also challenge the very pillars on which the contemporary state system is built” (Kegley & Wittkopf, 1997:201).

Nie-staatsakteurs wat vandag al hoe meer aktief en selfgeldend optree, is etniese minderhede binne state wat streef na onafhanklikheid (byvoorbeeld die Tamils in Sri Lanka); internasionaal-aktiewe etniese groepe wat in twee of meer state teenwoordig is en die staat se outoriteit bevraagteken (byvoorbeeld die Koerde in Iran, Irak en Turkye); godsdienstige instellings (byvoorbeeld kerke) en transnasionale korporasies (TNK’s) (Kegley & Wittkopf, 1997:174). Ander akteurs wat ook ‘n al hoe belangriker rol in die internasionale politiek speel is nie-regeringsorganisasies (NROs) soos die Internasionale Rooi Kruis en nasionale bevrydingsbewegings, byvoorbeeld die Palestynse Bevrydingsorganisasie (Dugard, 1994:2).

2.8 Die verbrokkeling van ou state en die opkoms nuwes

Sedert die einde van die Koue Oorlog was daar verskeie voorbeelde van hierdie verskynsel. Op 31 Desember 1992 het Tsjeggo-Slowakye vreedsaam verdeel in die onafhanklike Tsjeggiese Republiek en Slowakye. Twee ander baie belangrike voorbeelde van verbrokkeling wat noemenswaardige gevolge vir die internasionale sisteem gehad het, is die Sowjet-Unie en Joego-Slawië.

Die probleem waarmee die internasionale gemeenskap veral gekonfronteer word, is die van etno-nasionale groeperings wat die voortbestaan van sommige state bedreig. Verhoogde etniese nasionalisme (waar mense eerder met ‘n spesifieke

kulturele groep as met die staat identifiseer) kan lei tot gewelddadige pogings om die onderskeie groepe in onafhanklike state te verdeel. Die bloedige etniese oorlog wat in 1991 in Joego-Slawië begin het, is 'n voorbeeld hiervan. *“Ethnonational multiculturalism is a potential long-term threat to the state's survival, because the aspiration of ethnonational groups to a national homeland can only be fulfilled through the fragmentation of the territorial integrity of existing states”* (Kegley & Wittkopf, 1997:178).

2.9 Groeiende globalisering en interafhanklikheid

Globalisering kan gedefinieer word as *“...the intensification of economic, political, social and cultural relations across borders”* (Holm & Sorensen in Kegley & Wittkopf, 1997:249). Volgens Jäger & Kümmel (1996:3) impliseer globalisering, wat aangedryf word deur politieke-, ekonomiese- en ekologiese magte, dat die wêreld krimp en dat interaksie al hoe belangriker word. Kegley en Wittkopf (1997:250,276) voer aan dat globalisering niks minder inhoud nie as 'n herverdeling van globale ekonomiese mag wat al hoe meer sal verander in 'n herverdeling van politieke mag. Globalisering gebeur egter ongelyk. Interafhanklikheid het meer intens geraak onder die ontwikkelde state van die Noorde en die ontwikkelende state in Oos-Asië, wat ook die ekonomiese voordeel hiervan geniet het. Die ongelykheid van globalisering kan die gaping tussen die wêreld se rykste en armste state vergroot.

Nye & Keohane (in Kegley & Wittkopf, 1997:205) verduidelik interafhanklikheid as *“...a condition of mutual sensitivity and mutual vulnerability”*. Die sensitiwiteit waarna hier verwys word, beteken dat veranderinge in een staat oorgedra word na 'n ander deur hul interaksie (byvoorbeeld inflasie). Die kwesbaarheid wat gemeld word, dui daarop dat veranderinge in die optrede van een staat ander beïnvloed, byvoorbeeld t.o.v. handelsbeperkings.

In die post-Koue Oorlog-wêreld word dit al moeiliker vir state om hul belange alleen te bevorder en daarom word interafhanklikheid al hoe belangriker, maar dit maak state ook kwesbaar: *“Global interdependence lies at the heart of the external*

challenges states now face. As the range of global issues has expanded, interdependence has reduced states' ability to manage. Mutual vulnerabilities reduce states' autonomy by curtailing their control of their own fates" (Kegley & Wittkopf, 1997:13).

Teen die agtergrond van hierdie nege kenmerke van die post-Koue Oorlogse internasionale politiek, sal 'n ontledingsraamwerk vir die bestudering van verstotelingstate vervolgens opgestel word.

3. Ontledingsraamwerk

Die raamwerk vir ontleding is grootliks gebaseer op dié van Geldenhuys (1997). Die sleutelkomponente daarvan is:

1. Die *teikens* - wie is die state of groepe wat aan eksterne druk onderwerp word?
2. Die *akteurs* - wie is die state of nie-staatsakteurs wat die teikens aan eksterne druk onderwerp?
3. Die *doelwitte* - waarom word daar teen die teikens opgetree? Wat doen hulle verkeerd en wat wil die aktors deur hul optrede bereik?
4. Die *middele* - watter tegnieke gebruik die aktors in hul poging om die oortreders van optrede te laat verander?
5. Die *reaksies* - hoe reageer die teikens op die akteur se optrede?

Elk van die vyf komponente word vervolgens verduidelik.

3.1 Die teikens

Geldenhuys (1990:19) onderskei drie kategorieë van teikens: primêr (regering), sekondêr (spesifieke belangegroepe in die betrokke staat) en tersiêr (ongeorganiseerde publiek in die staat). Straf word gewoonlik gemik teen die regering, en spesifiek die regeringshoof, van 'n staat, aangesien dit regeringsoptrede is wat ander state aanstoot gee. Straf kan egter ook uitgebrei word

na belangegroep in die staat indien hierdie groep ondersteuners is van die onaanvaarbare regeringsbeleid. Waar straf uitgebrei word na die breë publiek, gebeur dit omdat 'n spesifieke groep, byvoorbeeld 'n etniese groep, hom vereenselwig met bepaalde politieke strukture en handeling wat deur die buitewêreld as onaanvaarbaar beskou word. Kritiese dialoog sou ook met een of meer van die drie teikens aangeknoop kon word.

Die vraag wat noodwendig gevra moet word, is presies wat state verkeerd doen om hulself die gramskap van die internasionale gemeenskap, of van ten minste 'n paar invloedryke state, op die hals te haal? Geldenhuys (1997:16) definieer ses hoofgroepe "sondes" wat in die post-Koue Oorlog-era gepleeg word. Van die oortredings hou direk verband met die kenmerke van die post-Koue Oorlogse internasionale politiek wat vroeër geïdentifiseer is. Elke verstotelingstaat begaan natuurlik nie elkeen van hierdie sondes nie.

a. Die afwesigheid van Westerse-styl demokrasie en die waardes wat daarmee gepaard gaan.

Verstotelingstate het tipies hoogs outoritêre regerings. Streng kontrole word oor die gemeenskap uitgeoefen deur die staat, met die gevolg dat 'n ware burgerlike samelewing nie kan ontwikkel nie (Krauthammer, 1991:31). Die leiers van hierdie state het 'n gemeenskaplike afkeer daaraan dat die algemene publiek polities deelneem en die regering kan uitdaag (Lake, 1994:46). Basiese menseregte word gewoonlik deur verstotelingstate onderdruk (Lake, 1994:46).

Hierdie eerste sonde is veral vir die Weste onaanvaarbaar in die lig van een van die kenmerke van vandag se wêreld, nl. dat Westerse politieke waardes deur die VSA en sy bondgenote as universele norme beskou word.

b. Die bevordering van rewolusionêre ideologieë in die tuisstaat en selfs in die buiteland.

Die regerings van verskeie verstotelingstate, byvoorbeeld Libië, Iran, Kuba en Irak het deur rewolusies aan bewind gekom. Van hulle, soos Iran en Kuba, het probeer

om hul rewolusionêre ideologieë ook in die buiteland te bevorder.

c. *Die besit van wapens van grootskaalse vernietiging.*

Lake (1994:46) verwys na "...backlash states [who] share a siege mentality..." en wat daarom geweldige ambisieuse militêre programme het wat onder meer die verkryging van wapens van grootskaalse vernietiging behels. Hierdie "wapenstate" is volgens Krauthammer (1991:30) die prototipe van die nuwe strategiese bedreiging. State wat hierdie sonde pleeg, is òf state wat nie die kernsperverdrag van 1968 onderteken het nie, òf state wat wel die verdrag onderteken het, maar dit nie nakom nie. Alhoewel state die politieke status geniet wat die besit van kernwapens hulle mag bring, is die basiese motivering vir die verkryging van sulke wapens dat dit nasionale sekuriteit sal verhoog: *"Somewhat paradoxically, while the end of the Cold War has rendered the logic of nuclear deterrence increasingly irrelevant, it has also increased the prospects for the emergence of new nuclear threats"* (Gizewski, 1996:416). Voorbeelde van wapenstate is Iran, Irak, Libië en Noord-Korea. Hulle word daarvan verdink dat hulle poog om kerntegnologie te bekom en om wapens van grootskaalse vernietiging te vervaardig (Deutch, 1992:120).

d. *Betrokkenheid by internasionale terrorisme.*

Die state wat hierdie sonde pleeg se teikens is gewoonlik Westerse of pro-Westerse instansies en individue. Soedan, Libië, Irak en Iran is voorbeelde van state wat na bewering by internasionale terrorisme betrokke is.

e. *Aggressiewe militêre optrede in die buiteland.*

Irak is, weens sy inval in Koeweit, een van die state wat hieraan skuldig is. Dieselfde geld Joego-Slawië, spesifiek met betrekking tot Serwië se bedrywigheid in Bosnië-Herzegowina.

f. *Staatsbetrokkenheid by internasionale dwelmhandel.*

Daar word algemeen vermoed dat Nigerië en Birma by sulke praktyke betrokke is.

Verstotelingstate het ook ander kenmerke wat nie met hul oortredings verband hou nie (Geldenhuys, 1997:18):

- * Hulle is dikwels nie sterk nasiestate nie. Daar is met ander woorde nie algemene populêre identifisering met die staat en die nasie nie. In Soedan is daar byvoorbeeld 'n burgeroorlog tussen die noordelike en suidelike streke. Iran is egter 'n uitsondering, aangesien daar wel sterk identifisering met die staat is.

- * Geen verstotelingstaat is 'n supermoondheid in globale terme nie, alhoewel alle verstotelingstate nie noodwendig klein, onbeduidende state is nie (Krauthammer, 1991:30). Birma en Soedan is voorbeelde van relatief klein state in terme van eksterne invloed, maar Nigerië en Iran is regionale moondhede.

Indien 'n staat met baie mag in die internasionale politiek en ekonomie wel enige van bogenoemde sondes sou pleeg, word hy deur sy magposisie beskerm. Die Volksrepubliek van China is 'n baie goeie voorbeeld hiervan. Ten spyte van 'n swak menseregterekord word China nie deur die res van die wêreld geïsoleer nie omdat hy soveel internasionale politieke, ekonomiese en militêre gewig dra.

- * Verstotelingstate koester dikwels diep griewe teenoor die Weste en die Westerse manier van doen en belyer hulle daarom vir 'n verandering van die internasionale situasie (Krauthammer, 1991:30). Irak, Iran, Libië, Noord-Korea en Soedan is voorbeelde hiervan.

In die post-Koue Oorlogse transnasionale wêreld is dit noodsaaklik dat nie-staatsakteurs nie as potensiële teikens van isolasie buite rekening gelaat word nie. 'n Goeie voorbeeld van 'n NRO sonder regeringsverbintenisse is die Unita-beweging in Angola wat deur die VN-Veilighedsraad onderwerp is aan sanksies weens sy ondermyning van die vredesproses in dié land.

3.2 Die akteurs

Die volgende komponent van die ontledingsraamwerk is die akteurs wat die verstotelingstaat straf of in kritiese dialoog met hom tree. 'n Akteur mag internasionale prestige en aansien wen indien sy strategie suksesvol is.

Daar kan tussen verskillende akteurs onderskei word:

Op *globale vlak* is die Verenigde Nasies die vernaamste instelling om 'n staat te isoleer en ander strafmaatreëls in te stel. In die post-Koue Oorlog-wêreld word juis sterk klem geplaas op gemeenskaplike optrede teen 'n oortreder. State wat deur die VN geïsoleer word, is die vernaamste verstotelinge.

Op die *sub-globale vlak* is daar verskeie inter-staatsorganisasies, byvoorbeeld die Europese Unie en die Statebond, wat oortrederstate kan straf of kritiese dialoog met hulle kan voer.

Individuele state kan ook 'n ander staat isoleer of ander maatreëls instel. Die vernaamste akteur in hierdie kategorie is ongetwyfeld die wêreld se enigste oorblywende supermoondheid, die VSA. Individuele state kan hulle, soos in die geval van Spanje teenoor Kuba, eweneens tot kritiese dialoog wend.

Laastens kan *niet-regeringsorganisasies* 'n bydrae tot die isolasie van verstotelingstate lewer. Nasionale en transnasionale besighede kan byvoorbeeld handelsbetrekkinge met hulle opskort.

Geldenuys (1997:19) gebruik hierdie agtergrond om drie klasse verstotelingstate te identifiseer:

Die *globale* of eersterangse verstotelingstate het hierdie status deur die VN verkry. Hulle word deur die VN gestraf en daar is 'n universele poging om hulle sover te kry om hul optrede te verander. Hierdie state is Irak, die Federale Republiek van Joego-

Slawië, Libië, en Soedan.

Tweederangse of *regionale* verstotelingstate word nie deur die hele wêreldgemeenskap veroordeel en gestraf nie, maar wel deur die state in hul onderskeie streke. Die Statebond het byvoorbeeld strafmaatreëls teen Nigerië ingestel na aanleiding van die grootskaalse skending van menseregte wat onlangs daar plaasgevind het.

Derderangse verstotelingstate word deur net 'n paar ander state, waaronder waarskynlik 'n groot moondheid, gestraf. Die VSA is byvoorbeeld die belangrikste rolspeler in die isolasie van Iran en Kuba.

3.3 Die doelwitte

Die vraag wat hier gevra word, is wat die akteurs probeer bereik deur hul optrede teenoor verstotelingstate? Jäger & Kümmel (1996:7) antwoord soos volg: “[t]he *isolating actor tries to gain the isolated actor’s compliance or to influence his foreign policies in a certain direction. Beneath this goal of changing specific attitudes and behaviours, (isolating) policies may aim at the alteration of political leadership or even at the destruction of a political system and of a state*”. Geldenhuys (1997:20) sluit hierby aan deur te skryf dat die akteurs wil sien dat die teiken sy onaanvaarbare gedrag verander. Hierdie verandering kan egter wissel van relatief klein tot enorm in omvang. Geldenhuys (1990:22) onderskei tussen verskillende tipes doelwitte:

a. Makro-doelwitte

* *Isolasie gemik teen 'n staat*

Hier word die bestaan van die staat in twyfel getrek en die uiteindelijke doelwit van die akteurs mag wees om die betrokke staat se voortbestaan te beëindig.

b. Meso-doelwitte

* *Isolasie gemik teen 'n regime*

Wanneer die akteurs 'n verandering in die norme, waardes en gesagstrukture van

die verstotelingstaat teweeg wil bring, word isolasie teen die regime gemik. 'n Voorbeeld hiervan sou wees wanneer die teikenstaat nie Westerse waardes aanhang nie en die akteur juis dít wil verseker. Regimeverandering impliseer ook 'n verandering in regering, maar die omgekeerde is nie noodwendig waar nie.

** Isolاسie gemik teen 'n regering*

Die akteurs se hoofdoelwit is om die regering van sy mag te ontnem en met 'n ander te vervang, omdat die regering byvoorbeeld nie verteenwoordigend genoeg is nie.

c. Mikro-doelwitte

** Isolاسie gemik teen 'n beleid*

Hier probeer die akteurs die geïsoleerde staat dwing om 'n spesifieke onaanvaarbare beleid te verander.

** Isolاسie gemik teen 'n persoon*

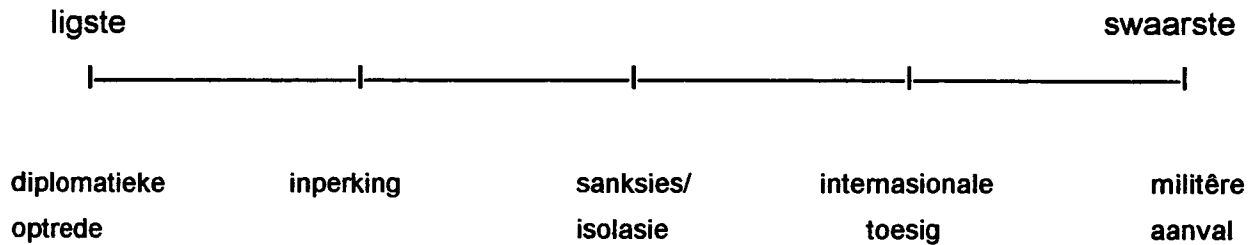
Die akteurs probeer 'n leier van 'n regering isoleer op grond van sy onaanvaarbare optrede .

3.4 Die middele

Die raamwerk vir ontleding het tot hier toe bepaal wie die teikens is met wie dialoog gevoer of wat gestraf word, wat hulle moontlik verkeerd kon gedoen het, wie teen hulle optree en wat laasgenoemde akteurs se doelwitte is. Vervolgens is dit nodig om te bepaal van watter middele die akteurs gebruik maak.

Akteurs kan teikens òf aan strafmaatreëls onderwerp, òf kritiese dialoog met hulle voer. Die strafmaatreëls wat die akteurs kan gebruik, wissel in intensiteit. Só is daar meer simboliese isolasie, byvoorbeeld wanneer 'n staat uitgesluit word van internasionale sportgeleenthede of waar die staat se lidmaatskap van internasionale instellings opgeskort word. Ekonomiese sanksies en disinvestering kan daarteenoor materiële skade aanrig deurdat multinasionale korporasies gedwing word om betrekkinge met die verstotelingstaat te beëindig (Jäger & Kümmel, 1996:7).

Strafmaatreëls kan op 'n spektrum voorgestel word wat strek van diplomatieke optrede tot by 'n militêre aanval, oftewel van die mins tot die mees drastiese maatreëls:

'n Voorbeeld van *diplomatieke optrede* is wanneer 'n akteur sy ambassadeur uit 'n verstotelingstaat terugroep.

Die verstotelingstaat kan *ingeperk* word deur die akteur en verhoed word om in die buiteland moeilikheid te maak. Dit kan byvoorbeeld gedoen word deur militêre hulp aan 'n potensiële of werklike slagoffer te verskaf en deur die verstotelingstaat se toegang tot wapens te beperk.

Die verstotelingstaat kan *geïsoleer* word deurdat internasionale betrekkinge in die diplomatieke, ekonomiese, militêre en sosio-kulturele sfere verbreek word. Volgens Jäger & Kümmel (1996:7,13) is isolasie 'n buitelandse beleidstrategie waardeur akteurs van buite probeer om die geïsoleerde staat se samewerking te kry, of om sy beleid te beïnvloed. Die ergste vorm van hierdie isolasie is 'n miskenning van staatskap.

Die verstotelingstaat kan onder *internasionale toesig* geplaas word, deurdat sekere of alle aspekte van die regering krities dopgehou of selfs bestuur word deur byvoorbeeld die VN.

'n *Militêre aanval* kan teen die staat geloods word om hom sover te kry om met sy onaanvaarbare optrede op te hou (Geldenhuys, 1997:20).

Verskeie akteurs in die hedendaagse internasionale politieke klimaat verkies om

oortrederstate nie te straf nie, maar om eerder 'n meer diplomatieke benadering van betrokkenheid (*engagement*) te volg. Kritiese dialoog is 'n uitstaande voorbeeld hiervan. Dit behels konstruktiewe interaksie waardeur die akteur probeer om die verstotelingstaat deur gesprekvoering te oorreed om van sy onaanvaarbare beleid af te sien voordat meer drastiese stappe teen hom gedoen word. Sekere aansporings, soos byvoorbeeld buitelandse hulp, kan soos 'n wortel voor die neus van die oortrederstaat gehou word om hom sover te kry om sy optrede te verander. Die akteur kan steeds die voordele uit sy ekonomiese en ander betrekkinge met die verstotelingstaat verkry, omdat hy byvoorbeeld nie sy handelsbetrekkinge met die oortrederstaat opskort nie.

3.5 Die reaksies

Verstotelingstate kan volgens Geldenhuys (1997:21) op vier moontlike maniere op eksterne akteurs se betrokkenheid by hulle reageer:

Die een uiterste kan wees dat die verstotelingstaat eenvoudig toegee aan die eise wat die akteurs aan hom stel, wat dit ookal behels. 'n Verstotelingstaat sou uiteraard makliker toegee indien die verandering wat verwag word 'n minimale een is, as wat hy sou toegee indien 'n drastiese verandering vereis word.

Die ander uiterste sou wees dat die verstotelingstaat homself op enige moontlike manier, selfs op gewelddadige wyse, teen enige verandering verset. Die staat mag in hierdie geval bloot 'n beleid volg waardeur hy homself verdedig en sy politieke stelsel en politieke mag beskerm, maar hy mag selfs probeer om die omgewing te beïnvloed volgens sy eie oortuiging en om regionaal dominasie te vestig. Dit is belangrik om te onthou dat 'n verstotelingstaat die internasionale omgewing as 'n bedreiging ervaar, des te meer wanneer kwessies van interne politieke legitimiteit aangeraak word (Jäger & Kümmel, 1996:7).

'n Derde opsie is dat die oortrederstaat nie toegee nie, maar eenvoudig "vir tyd speel" terwyl hy met die betrokke akteurs probeer onderhandel.

Die vierde opsie is om saam met ander verstotelingstate van die post-Koue Oorlog-era 'n "klub" of groep van verstotelinge te vorm in 'n poging om weerstand teen eksterne druk te bied.

4. Gevolgtrekking

In hierdie hoofstuk is aandag geskenk aan nege belangrike kenmerke van die post-Koue Oorlogse internasionale politiek wat in gedagte gehou behoort te word wanneer verstotelingstate bestudeer word. 'n Ontledingsraamwerk is ook opgestel wat vir gevallestudies gebruik sal word. Die raamwerk bestaan uit vyf sleutelkomponente: die teikens van internasionale isolasie, die akteurs wat die teikens aan strafmaatreëls onderwerp, hul doelwitte met isolasie, die middele wat die akteurs gebruik om die oortreders se optrede te probeer verander, en die teikens se reaksie op isolasie.

Om 'n keuse van gevallestudies tussen die nege verstotelingstate van die post-Koue Oorlog-era te maak, was uiteraard geen maklike taak nie. Die vier state wat bestudeer sal word, is Irak, die Federale Republiek van Joego-Slawië, Iran en Kuba. Uiteindelik sal gepoog word om 'n stel internasionale norme vir staatsgedrag op te stel.

Hoofstuk 2

Irak

1. Inleiding

Irak is 'n goeie voorbeeld van 'n post-Koue Oorlogse verstotelingstaat, omdat hy deur bykans die hele internasionale gemeenskap geïsoleer is en volgens populêre opvatting skuldig is aan baie van die oortredings wat state teikens vir internasionale isolasie maak.

In hierdie hoofstuk sal Irak se onlangse geskiedenis eerstens bestudeer word. Daarna sal hy aan die hand van die ontledingsraamwerk (sien hoofstuk 1) ondersoek word om te bepaal wie in Irak die teikens van internasionale isolasie is en wat hierdie teikens verkeerd doen, wie die akteurs is wat die teikens isoleer en hoekom hulle dit doen. Laastens sal Irak se reaksie op sy isolasie bespreek word.

2. Van kolonie tot verstotelingstaat

Irak is gedurende die Eerste Wêreldoorlog (1914 - 1918), toe Turkye in alliansie met Duitsland was, deur Britse magte ingeneem. In 1920 is Irak onder 'n Nasiebond-mandaat geplaas en deur Brittanje beheer. In 1921 is Amir Faisal ibn Hoesein as koning aangestel en sy broer, Abdullah, as regeerder van die buurgebied nou bekend as Jordanië. Hierdie twee nuwe monarge was die seuns van Hoesein ibn Ali, die sharif van Mekka, wat homself in 1916 koning van die Hijaz (nou deel van Saoedi-Arabië) verklaar het. Die Britse besluit om sy twee seuns as regeerders aan te stel was 'n beloning vir Hoesein se samewerking teen Turkye tydens die oorlog. In 1930 is die Anglo-Irakese alliansie ná 25 jaar van onderhandelinge gesluit. Op 3 Oktober 1932 het Irak onafhanklikheid verkry toe die Britse mandaat tot 'n einde gekom het. Nadat koning Faisal I in 1933 dood is, was die Irakese monargie steeds pro-Brits in uitkyk. In 1955 het Irak die Bagdad-verdrag - 'n Brits geïnspireerde ooreenkoms oor kollektiewe streeksekuriteit - onderteken (Europa World Yearbook, 1996:1623).

Nadat koning Faisal II tydens 'n militêre rewolusie in Julie 1958 deur 'n linkse, nasionalistiese regering onder leiding van brigadier (later luitenant-generaal) Abd al-Karim Kassem onttroon is, is die konstitusie van 1925 opgehef en die wetgewer ontbind. In Maart 1959 het Irak van die Bagdad-ooreenkoms onttrek. Die laaste Britse lugmagbasis in Irak is in dieselfde jaar gesluit. Kassem het 'n wisselvallige beleid van isolasionisme in stand gehou. Hy is deur pan-Arabiere, Koerde en ander Irakese groepe geopponeer. In 1963 is Kassem dood in 'n sluipmoord tydens 'n staatsgreep deur lede van die gewapende magte. Die nuwe regering van kol. Abd as-Salem Muhammad Aref was eerder meer pan-Arabies georiënteerd en het gepoog om beter verhoudinge met die Verenigde Arabiese Republiek (Egipte) aan te knoop. Aref is ná sy dood in 1966 opgevolg deur sy broer, majoor-generaal Abd ar-Rahman Muhammed Aref, wat in Julie 1968 deur lede van die Baath Sosialistiese Party van sy mag ontnem is. Majoor-generaal (later veldmaarskalk) Ahmad Hassan al-Bakr, 'n voormalige eerste minister, het die nuwe regeringshoof geword en die Rewolusionêre Beheerraad (RBR), waarvan hy ook die voorsitter was, het oppergesag gehad. Saddam Hoesein, die ondervoorsitter van die RBR, het in Julie 1979 die nuwe voorsitter van die raad en president van Irak geword. 'n Paar dae later was daar 'n mislukte staatsgreppoging en is verskeie lede van die RBR vir hul beweerde betrokkenheid tereggestel. Daar was ook vermoedens van Siriese betrokkenheid, wat tot die opskorting van onderhandelings oor beter politieke verhoudinge tussen Irak en Sirië gelei het (Europa World Yearbook, 1996:1623-1624; Sariolghalam, 1994:185-188).

In Februarie 1980 het Saddam Hoesein 'n Nasionale Verdrag aangekondig waarin die beginsels van onverbondenheid in Irak se buitelandse beleid herbevestig is en in Junie is die eerste verkiesing sedert die 1958-rewolusie vir 'n wetgewende Nasionale Vergadering van 250 lede gehou. In September is die eerste verkiesing vir 'n Koerdiese Wetgewende Raad van 50 lede in die outonome Koerdiese streek gehou (Europa World Yearbook, 1996:1623-1624).

In September 1980 het 'n volskaalse oorlog tussen Irak en Iran uitgebreek. Die

vyandelikhede het 'n redelike lang aanloop gehad. Die Algiers-ooreenkoms wat hulle in 1975 onderteken het, het die suidelike grens tussen die twee state gedefinieer as 'n lyn in die middel van die Shatt al-Arab-kanaal. In 1980 was daar grensdispute wat ontaard het in ernstige gevegte nadat Iran nie ag geslaan het op Irak se diplomatieke pogings om Iran se magte uit die grensarea van Zain ul-Qos te laat onttrek nie. Irak se argument was dat hierdie area volgens die 1975-ooreenkoms aan hom terugbesorg moes word. Irak het met die verloop van tyd toenemend meer ontevrede geword met die ooreenkoms. Irak wou ook hê dat Iranese magte moes onttrek van die Abu Musa- en Tumbeilande wat Iran in 1971 ingeneem het. Die rewolusie in Iran in 1979 het Irak se griewe vererger. Daar was gou konflik oor Arabiese eise vir outonomie in Iran se Khuzestan-streek. Iran het Irak daarvan beskuldig dat hy sulke eise ondersteun. Irak se Sunni-leierskap was agterdogtig teenoor Shi'ite-Iran en was bang dat sy eie Shi'ite-gemeenskap, wat meer as 50% van die bevolking uitgemaak het, aangemoedig kan word om van Irak te probeer afskei. In September 1980 het Irak die ooreenkoms herroep en het Irakese magte Iran binnegeval (Europa World Yearbook, 1996:1623-1624).

Aan die begin van die oorlog het Iran sterk teenstand gebied en het dit gou 'n militêre dooiepoint tot gevolg gehad wat tot in 1982 geduur het. In daardie jaar het Iranese teenaanvalle gelei tot die herinname van die hawe van Khorramshahr in Mei en die onttrekking van Irakese troepe uit die gebied wat hulle in 1980 ingeneem het. In Julie 1982 het die Iranese weermag Irak binnegeval. Twee jaar later het die militêre magsbalans in Irak se guns geswaai toe die VSA en die Sowjet-Unie, wat beide eintlik neutraal was, geldelike steun aan Irak verskaf het. In November 1984 het Irak volle diplomatieke bande met die VSA herstel (Europa World Yearbook, 1996:1623-1624).

In 1985 het die sekretaris-generaal van die VN, Javier Pérez de Cuéllar, beide Bagdad en Teheran besoek in 'n poging om 'n basis vir vredesonderhandelinge te vestig. Irak was alleen geïnteresseerd in 'n permanente skietstilstand en onmiddellike, direkte onderhandelinge met Iran. Iran het steeds aangedring op die verwydering van Saddam Hoesein, wat volgens hom vir die oorlog verantwoordelik

was, en die betaling van vergoeding. Die gevegte het voortgeduur en in 1988 het die Irakese magte begin om grond wat deur Iran beset was, in te neem. In Julie het Iran die VN-Veilighedsraad se Resolusie 598 onvoorwaardelik aanvaar en teen Augustus was daar 'n skietstilstand (Europa World Yearbook, 1996:1623-1624).

Onderhandelinge oor die volledige implementering van die resolusie het min vordering gemaak tot en met Irak se inval in Koeweit in Augustus 1990, toe Saddam Hoesein onmiddellik 'n formele vredesooreenkoms met Iran aangegaan het. Daarin het Irak al Iran se eise sedert die skietstaking aanvaar, insluitend die eis oor die herstel van die Algiers-ooreenkoms wat die Shatt al-Arab-kanaal verdeel het (Sariolghalam, 1994:185-188; Europa World Yearbook, 1996:1624).

Irak se inval in Koeweit is voorafgegaan deur beskuldigings van Bagdad dat Koeweit en die Verenigde Arabiese Emirate meer as die toegelate kwota olie wat deur die Organisasie van Petroleumuitvoerlande (Opu) bepaal is, produseer. Koeweit is ook daarvan beskuldig dat hy olie onttrek uit bronne wat op Irak se grondgebied geleë is. Irak het verder gesuggereer dat Koeweit Irak se skuld behoort af te skryf. Op die vooraand van 'n Opu-ministeriële vergadering in Geneve in Julie, het Irak troepe op die grens met Koeweit ontplooi. By die vergadering het Koeweit en die Verenigde Arabiese Emirate ingestem om hul olieproduksie te verminder en is daar ooreengekom om die minimumprys van ru-olie te verhoog. Teen die einde van Julie het Irak en Koeweit oor hul geskille oor grondgebied en Irak se skuld aan Koeweit onderhandel. Hierdie onderhandelinge was nie geslaagd nie en op 2 Augustus 1990 het Irak Koeweit binnegeval, beheer van die staat oorgeneem en 'n voorlopige "vrye regering" gevestig. Op 8 Augustus het Irak aangekondig dat hy Koeweit formeel annekseer. Irak het daarop aangedring dat sy militêre magte Koeweit ingeneem het op uitnodiging van insurgente wat die Koeweitse regering omvergewerp het, maar dit het eerder gelyk of die inval deur Irak se finansiële probleme (wat die gevolg van sy oorlog met Iran was), en sy behoefte om groter toegang tot die Persiese Golf te hê, gemotiveer was (Europa World Yearbook, 1996:1624).

In reaksie op Irak se aankondiging het die VN-Veilighedsraad Resolusie 660

aanvaar wat die onmiddellike en onvoorwaardelike onttrekking van Irakese troepe uit Koeweit vereis het. Verdere resolusies het verpligte ekonomiese sanksies teen Irak ingestel en die anneksasie van Koeweit ongeldig verklaar.

Onmiddellike diplomatieke pogings tot 'n vreedsame oplossing vir die krisis is almal gepootjie deur Irak se weiering om sy troepe uit Koeweit te onttrek. In November 1990 het die VN-Veilighedsraad Resolusie 678 aanvaar waarin lede toestemming gegee is om "alle nodige middele te gebruik" om die onttrekking van Irak se troepe uit Koeweit te verseker indien hulle nie teen 15 Januarie 1991 vrywillig onttrek het nie. Diplomasie is verder bemoeilik deur Irak se aanhouding van buitelandse burgers as gyselaars. Hierdie gyselaars is in plekke van strategiese belang in Irak aangehou om 'n buitelandse militêre aanval af te weer, maar is almal teen Desember vrygelaat.

Die geallieerde magte se oorlog teen Irak (*Operation Desert Storm*) het op die nag van 16-17 Januarie 1991 met lugaanvalle van die multinasionale mag op Bagdad begin. Irak se lugmag het min weerstand gebied en teen die einde van Januarie het die geallieerde magte die opperhand in die lug gehad. In Januarie en Februarie het Irak missiele teen Saoedi-Arabië en Israel afgevuur, maar hy kon Israel nie uitlok om terug te veg nie.

Tydens die nag van 23-24 Februarie het die multinasionale mag met landaanvalle begin. Irakese troepe is vinnig verslaan en het in groot getalle oorgegee. Op 28 Februarie het die VSA 'n wapenstilstand aangekondig en het Irak ingestem om sy aanspraak op Koeweit te laat vaar, oorlogsgevangenes vry te laat en die relevante resolusies van die VN na te kom (Europa World Yearbook, 1996:1624-1625).

3. Komponente van ontleding

In hierdie afdeling van die hoofstuk word Irak se isolasie ontleed aan die hand van die volgende sleutelkomponente: teikens, akteurs, doelwitte, middele en reaksies.

3.1 Die teikens

In die geval van Irak gaan dit baie duidelik om 'n primêre teiken van internasionale isolasie, dit wil sê die regering en meer spesifiek die regeringshoof, Saddam Hoesein. Solank hy aan bewind bly, verklaar Marr (1991:1), "...[Iraq] will continue to suffer severe international opprobrium and isolation".

Saddam is gewis die VSA se vernaamste teiken: *"For five years Washington's official line on Saddam Hussein has been simple and unwavering: he must go"* (Newsweek, 23 Sept. 1996). Saddam, wat as *"the master conspirator"* (Hashim, 1996:15) en *"an omnipotent ruler"* beskryf word (Hashim, 1992:15), word deur veral die Westerse media en skrywers uitgebeeld as 'n ambisieuse, selfgeldende, selfgesentreerde wreedaard wat geen respek vir menselewens het nie. Soos een dit stel: *"Saddam has single-mindedly practised Mao Zedong's famous maxim that 'People are not chives; when you cut off their heads they do not grow new ones' "* (Hashim, 1996:15).

In 1986, net nadat Irak se Fao-skiereiland deur Iran se weermag beset is, was Saddam en sy top militêre adviseurs besig met 'n beplanningsessie om wraak te neem. 'n Generaal, Salah el-Kadi, het teen 'n wraakaanval geargumenteer. Saddam het hom as 'n lafaard uitgeskel en hom ses keer in die bors geskiet, waarna hy met die vergadering aangegaan het (Newsweek, 23 Sept. 1996). In 1993 het hy probeer om 'n sluipmoord op president George Bush van die VSA te laat uitvoer. In 1994, toe die internasionale koalisie om Irak se olieverkope te keer, begin versplinter het, het Saddam sy troepe naby die grens van Koeweit gemobiliseer. In 1996 het hy 35 000 troepe na Erbil gestuur om met die Koerde af te reken (Newsweek, 16 Sept. 1996). Dit is optrede soos hierdie wat van Saddam Hoesein in die oë van die buitewêreld 'n ongewilde en selfs gehate leiersfiguur maak en wat hom en sy regering die teiken vir isolasie maak.

Saddam het boonop definitiewe ambisies om die leidende rol in die Arabiese wêreld te speel: *"There can be little doubt that Saddam's ambitions included a leadership role - indeed, the leadership role - in the Arab world. These aims had been set forth*

in an Arab Charter enunciated by Saddam in February, 1980... he saw himself emerging as the leader of a new constellation of forces that might stand up to the United States" (Marr, 1991:4). Indien Saddam se Irak die regionale hegemoon van die Arabiese wêreld sou wees, sou die VSA se invloed in dié streek ernstig beperk kon word. Daar kan ook geredeneer word dat 'n verstotelingstaat in die posisie van regionale hegemoon 'n bedreiging kan wees vir wêreldvrede en -veiligheid.

As onbetwiste diktator speel Saddam die oorheersende rol in die bepaling van Irak se interne- en buitelandse beleide. Irak se optrede gedurende die Iran-Irak oorlog, die inval in Koeweit en die daaropvolgende Golfoorlog kan dus hoofsaaklik op Saddam se rekening geplaas word (Sariolghalam, 1994:189). Saddam se optrede sedertdien, byvoorbeeld teenoor die VN se wapeninspekteurs (wat later volledig bespreek word), dra geensins tot die verhoging van sy internasionale aansien by nie.

3.1.1 Sondes

Noudat vasgestel is dat die teiken van internasionale isolasie die regering van Irak en spesifiek die regeringshoof is, is die volgende vraag wat Irak in die oë van die internasionale gemeenskap verkeerd gedoen het? Alhoewel die antwoord op die oog af eenvoudig lyk, naamlik die inval van Koeweit in die eerste instansie, is dit veel meer ingewikkeld.

Van die ses "sondes" bespreek in hoofstuk 1, is Irak volgens populêre opvatting, veral in die Weste, aan drie skuldig. Eerstens is Irak nie 'n demokratiese staat nie en steun nie die waardes wat daarmee saamgaan nie. Tweedens besit Irak wapens van grootskaalse vernietiging en laastens is Irak aan aggressiewe militêre optrede in die buiteland skuldig. Elkeen van hierdie sondes sal vervolgens afsonderlik bespreek word.

3.1.1.1 Die afwesigheid van Westerse-styl demokrasie en die gepaardgaande waardes

Dit is vir die Westerse, demokratiese lede van die internasionale gemeenskap belangrik dat ander state ook demokratiese waardes moet aanhang. Volgens Dowty (1994:185) is die regering van Irak se prioriteite en optrede van so 'n aard dat geen demokratiese regering dit kan aanvaar nie. Saddam koester boonop diep giewe teenoor die Weste en die Westerse manier van doen.

Indien Irak 'n demokratiese staat was wat menseregte gerespekteer het, sou hy Koeweit moeilik binnegeval het. In sy eerste toespraak na die Golfoorlog, op 16 Maart 1991, het Saddam verklaar dat sy regering van plan is om 'n demokratiese gemeenskap op 'n grondwet en party-pluralisme te bou (Hashim, 1992:16). Dit is egter duidelik dat hierdie "demokrasie" van Westerse demokrasie verskil. In September 1991 het Saddam beklemtoon dat Westerse-styl demokrasie nie in Irak welkom is nie en dat Irakese wat dit steun nie toegelaat sou word om enige leierskapsposisies te beklee nie (Hashim, 1992:16).

Die veelparty-wet van September 1991 het wel die vorige wetlike bepaling herroep wat enige party wie se ideologie strydig met Baathisme was verbied het. Daar was egter steeds die vereiste dat alle partye trots moes wees op Irak se erfenis, glorieryke geskiedenis en dit wat deur die rewolusie van 1968 (wat die Baath party aan bewind geplaas het) behaal is. Onder hierdie wet mag partye nie op rassisme, regionalisme of anti-Arabisme gegrond wees nie (Hashim, 1992:16).

In Oktober 1995 is 'n referendum gehou waarin mense moes aandui of Saddam vir die volgende sewe jaar steeds as president moes dien. Nie minder nie as 99,96% het 'ja' gestem. Yusuf Hammadi, die minister van inligting, het dit duidelik gestel dat alhoewel Irak nie 'n Westerse-styl liberale demokrasie sal wees nie, daar in die post-referendum era politieke vryheid vir opposisiepartye en 'n vrye pers sou wees (Hashim, 1996:15). In die praktyk het egter nie veel daarvan gekom nie.

Nog 'n kenmerk van Saddam se regering is dat dit bestaan uit Tikrite, wat familieleden van Saddam is. Hierdie halfbroers, neefs en skoonseuns beklee die topposisies in onder meer die intelligensiediens. Lojaliteit teenoor Saddam word verseker deur familiebande, maar ook deur afhanklikheid van hom, die ekonomiese vooruitgang wat die Tikrite beleef en deur vrees (Hashim, 1992:15). Saddam se skoonseun, luitenant-generaal Hoesein Kamel, het in 1995 na Jordanië oorgeloop, maar het later teruggekeer na Irak waar hy summier doodgemaak is (Newsweek, 27 April 1998).

Wat menseregte betref, het Saddam 'n uiters swak rekord. Hy word daarvan beskuldig dat hy die samewerking van sy onderdane deur vuurpeletons en martelkamers afdwing, dat hy vir die dood van tienduisende mense verantwoordelik is en dat hy sianied en gifgasse teen die Iranese en Irakese Koerde gebruik het (Time, 24 Nov. 1997).

Saddam se grootskaalse menseregteskendings het veral plaasgevind teenoor die Shi'ite en rebelse Koerde, wat gedurende die tagtigerjare op groter outonomie aangedring het. In 1991 het rebellemagte, wat Shi'itiese Moslems en oudsoldate ingesluit het, Basra en ander suidelike stede oorgeneem. Die rebellie is gou deur Saddam se lojale troepe gestuit. Daarna het sy magte Koerdiese separatiste, wat 'n groot deel van Koerdistan in die noorde van Irak ingeneem het, oorwin. Tussen een- en tweemiljoen Koerde het hierna, uit vrees vir volksmoord, oor die noordelike berge na Turkye en Iran gevlug. Die VN en Irak het teen middel-1991 ooreengekom dat die VN humanitêre sentrums (*safe havens*) vir Koerde vir ses maande op Irak se grondgebied kon vestig. Die ooreenkoms is later verleng (Europa World Yearbook, 1996:1625).

In 1991 het die leier van die Koerde, Jalal Talibani, aangekondig dat Saddam Hoesein in beginsel ingestem het om die voorwaardes van die 1970 Koerdiese vredesplan te implementeer. Onderhandelinge het egter 'n dooie punt bereik oor die afbakening van die Koerdiese outonome streek. Koerdiese groepe wou die stad Kirkuk in hul outonome gebied ingesluit hê. Teen die einde van Oktober 1991 was

daar nog geen onderhandelde ooreenkoms oor 'n outonome Koerdistan nie en het die regering van Irak alle owerheidsdienste aan die area onttrek - 'n stap wat dit effektief aan 'n ekonomiese blokkade onderwerp het (Europa World Yearbook, 1996:1625).

Nadat VN-sanksies in 1990 weens die inval in Koeweit teen Irak ingestel is, het die regering sy kontrole oor die beskikbaarheid van kos as 'n magtige wapen teen die Shi'ite en die Koerde gebruik. Dowty (1994:184) voer aan dat die regering van Saddam in der waarheid selfs die verarming van die Koerde en Shi'ite verwelkom het en dat hulle daarom nie die vergunning van die VN se sanksiekomitee gebruik het om olie te verkoop ten einde vir voedselinvoere te betaal nie. Die Koerde het, anders as die Shi'ite, nie eers basiese voedselrantsoene ontvang nie. *"Clearly the Iraqi government operates under a set of priorities that no democratic regime could accept, using the threat of famine among its own public as a counterweapon against the world"* (Dowty, 1994:188).

Die regering het eerder al die voedsel gekanaliseer na die Sunni-bevolking, wat 25% van die algehele bevolking verteenwoordig, maar wat die belangrikste politieke ondersteuningsbasis van die bewind is. Baie van die beskikbare voedsel is boonop aan die een persent van die bevolking waaruit Saddam se magsbasis bestaan, verskaf. Voorts is baie van die regerende party se lojale ondersteuners soos weermagoffisiere met luukse items vir hul lojaliteit beloon.

3.1.1.2 Die besit van wapens van grootskaalse vernietiging

Irak het die kernsperverdrag van 1968 onderteken en daardeur onderneem om nie kernwapens te bekom nie. Hy het ook ingestem om sy kernfasiliteite vir inspeksie aan die Internasionale Atoomenergie-agentskap (IAEA) oop te stel om te verseker dat hierdie onderneming uitgevoer word. Irak is selfs ná inspeksie deur die IAEA vir uitsonderlike samewerking aangeprys. Dit was egter 'n openlike geheim dat Irak op enige moontlike manier probeer het om kernwapens te bekom (Dowty, 1994:185). Tydens die oorlog met Iran het Irak se militêre industrie gegroei, veral wat die

vervaardiging van wapens van grootskaalse vernietiging betref (Marr, 1991:1). Dit is ook 'n bekende feit dat Irak chemiese wapens soos mosterdgas in die oorlog met Iran en teen die Koerde gebruik het (Time, 24/11/97:28).

Na afloop van die Golfoorlog het die VN-Veilighedsraad op 3 April 1991 Resolusie 687 aanvaar, wat onder meer bepaal het dat Irak alle wapens van grootskaalse vernietiging moes prysgee. Dit het alle chemiese-, biologiese- en kernwapens, asook missiele met 'n trefafstand van meer as 150 km ingesluit. Daar moes ook 'n streng program van VN-monitering in Irak wees. Met Resolusie 715 van 11 Oktober 1991 het die VN-Veilighedsraad 'n gedetailleerde plan vir langtermyn-monitering aanvaar om te verhinder dat Irak weer programme vir die vervaardiging van wapens van grootskaalse vernietiging skep (Dowty, 1994:180).

Unscm (*United Nations Special Commission*) is ná die Golfoorlog deur die Veilighedsraad tot stand gebring om toe te sien dat Irak se biologiese-, chemiese- en ballistiese missielprogramme geëlimineer word. Die IAEA het verantwoordelikheid vir die beëindiging van Irak se kernwapenprogram aanvaar (US Government White Paper, 1998:1). Unscm het op 11 Oktober 1995 in 'n verslag aan die VN-Veilighedsraad gesê dat Irak ingestem het om 'n volledige, finale onthulling oor sy missiele en chemiese- en biologiese programme te maak (UN Chronicle, Des. 1995:24).

Die omvang van Irak se wapenprogramme was veel groter as wat aanvanklik vermoed is. Volgens berigte het Irak in 1990 die grootste voorraad chemiese wapens in die Derde Wêreld gehad asook die vermoë om hierdie wapens self te vervaardig (Marr, 1991:2). Benewens mosterdgas het Irak ook onder meer senuwee-aantasters (*nerve agents*) soos sarin in die oorlog teen Iran en teen Koerdiese rebelle gebruik (Newsweek, 4 Sept. 1995). Unscm het onthul dat daar in Irak 'n definitiewe poging was om 'n beduidende vermoë te ontwikkel om die gevorderde senuwee-aantaster VX te produseer (UN Chronicle, Des. 1995:24).

Navorsing oor biologiese wapens is reeds sedert die sewentigerjare in opdrag van

Saddam Hoesein in Irak gedoen (Newsweek, 1 Des. 1997). Ná die Golfoorlog het die VN-Veilighedsraad egter Amerikaanse en Britse intelligensieverslae verwerp wat inligting bevat het dat Saddam biologiese wapens vervaardig en in besit gehad het. Unscm-inspekteurs het aanvanklik slegs op chemiese- en kernwapens gefokus (Newsweek, 1 Des. 1997). In Oktober 1995 het Rolf Ekéus, uitvoerende hoof van Unscm, in 'n verslag aan die Veilighedsraad bevestig dat Irak 'n verborge biologiese wapenprogram het wat reeds voor die Golfoorlog bestaan het. Ammunisie, bomme en langafstandmissiele gevul met biologiese oorlogsmateriaal was ontplooi en gereed vir gebruik (UN Chronicle, Des. 1995:24). Irak het ook geëksperimenteer met Sowjet-missiele en -vuurpyle (Marr, 1991:1,2). Die missiele en bomme is met antrakskieme en botulisme gif gelaai. Indien dit ingeasem word, verhinder dit asemhaling en veroorsaak dit die dood. 'n Fungale gif wat kanker mag veroorsaak, is ook in die ploftoestelle gelaai en eksperimente is met infektale virusse gedoen. Dit was ook nie die enigste kiemwapens tot Saddam se beskikking nie. Sewe primêre biologiese agente, insluitend virusse, is vir gebruik getoets (Newsweek, 4 Sept. 1995). Die feit dat Irak hierdie bekende inligting steeds van Unscm weerhou het, het bygedra tot die krisis in 1997 toe Irak nie VN-inspeksiespanne meer in die land wou toelaat nie.

Irak het voor die Golfoorlog 'n omvangryke program vir die ontwikkeling van kernwapens gehad, wat daarop gefokus was om 'n soort inploffingswapen te bou. Hierdie program is nou verbind met die ontwikkeling van ballistiese missiele, wat die afleweringsmeganisme vir die wapen sou wees (US Government White Paper, 18 Feb. 1998). Honderde buitelandse maatskappye het aan Irak toerusting verkoop wat in kernwapenfasiliteite gebruik is. Irak het in 1981, kort nadat die Tammuz-kernreaktor verwoes is, begin met die ontwikkeling van 'n multimiljarddollar kernwapenprogram wat aan 20 000 mense werk verskaf het (Dowty, 1994:188). Irak het met sewe verskillende uraanverrykingstegnieke geëksperimenteer (US Government White Paper, 18 Feb. 1998) en het uiteindelik beskik oor 'n uitgebreide en gesofistikeerde verrykingsprogram wat mettertyd 'n deurlopende bron van verrykte uraan - die hoofkomponent van 'n atoombom - sou wees (Hashim, 1992:15). Irak het boonop ses verskillende prosesse vir die vervaardiging van

atoommateriaal ondersoek en het vier hiervan gelyktydig uitgevoer (Dowty, 1994:1).

3.1.1.3 Aggressiewe militêre optrede in die buiteland

Die beste voorbeelde van Irak se aggressiewe militêre optrede in die buiteland is die oorlog met Iran vanaf 1980 en die inval in Koeweit in 1990.

Die regering van Irak is na aanleiding van die oorlog teen Iran voor die Golfoorlog reeds van 'n lang lys oorlogsmisdade, misdade teen die mensdom en die bedreiging van internasionale vrede beskuldig. Die VN-Veilighedsraad het op 29 Oktober 1990 in Resolusie 674 gevra dat state inligting aangaande hierdie oortredings van Irak moet verskaf. Daar het egter niks van gekom nie (Dowty, 1994:181). Die inval in Koeweit het die internasionale gemeenskap egter opnuut van Irak se aggressiewe neigings bewus gemaak. Die inval was, in Marr (1991:1,4) se woorde, "*...a sudden invasion of a defenseless country...(where) subsequent brutality (was) displayed against its people. This act (was) as brutal as it was astonishing...*".

Omdat beide gebeurtenisse reeds in besonderhede bespreek is, hoef niks hier bygevoeg te word nie.

Benewens genoemde drie sondes, toon Irak ook ander kenmerke van verstotelingstate wat nie almal regstreeks met sy oortredings verband hou nie.

In die eerste instansie is Irak nie 'n sterk nasiestaat nie. 'n Sekere komponent van die bevolking is wel baie nasionalisties en lojaal teenoor die regering, maar dan is daar ook groepe, soos sommige Shi'ite en veral die Koerde, wat glad nie deel uitmaak van hierdie kring nie en wat hulle, intendeel, vir afskeiding beywer.

Tweedens is Irak wel nie 'n supermoondheid nie, maar hy is geensins 'n klein, onbeduidende staatjie nie. Irak is, intendeel, 'n sterk regionale rolspeeler. Marr (1991:4) voer aan dat Irak ná sy aanvanklike oorwinning oor die Iranese magte (maar voor die inval in Koeweit en die Golfoorlog) die dominante militêre mag in die

Golf was en oor onder meer wapens van grootskaalse vernietiging beskik het.

3.2 Die akteurs

In hierdie afdeling val die soeklig op die state en nie-staatsakteurs wat Irak aan isolasie onderwerp.

Van die nege geïdentifiseerde verstotelingstate is Irak die primêre voorbeeld van 'n globale verstotelingstaat, dit wil sê een wat deur bykans die hele internasionale gemeenskap gestraf word. Die strafmaatreëls is deur die VN se Veiligheidsraad ingestel. Die VSA - as enigste supermoondheid na die Koue Oorlog - het nietemin 'n leidende rol in die isolasie van Irak gespeel.

Irak was die internasionale gemeenskap se eerste ernstige toets vir samewerking na die einde van die Koue Oorlog: *"The Iraqi challenge was the first major threat to international law and order to take place after the mechanisms of international peacekeeping, long deadlocked by US-Soviet rivalry, had been unshackled. At the very least, it demonstrated that the end of the Cold War had made possible an unprecedented degree of consensus and cooperation among the major powers"* (Dowty, 1994:179). Sonder die beskerming van die Sowjet-Unie se veto en omdat die VSA se verhoudinge met beide China en die USSR op daardie stadium harmonieus was, is Irak aan 'n buitengewoon sterk konsensus onder die lede van die internasionale gemeenskap onderwerp. As gevolg van Irak se blatantheid met die inval van Koeweit en die universele veroordeling daarvan, was dit vir die VN-Veiligheidsraad moontlik om sy mag sterker as ooit vantevore af te dwing (Dowty, 1994:179,180).

Ander belangrike akteurs word gevind in die Arabiese wêreld, waaruit Irak ook sterk teenkanting gekry het. Op 'n vergadering van die Arabiese Bond die dag na die inval in Koeweit, het 14 van die 21 ledestate Irak se optrede veroordeel en sy onvoorwaardelike onttrekking uit Koeweit geëis. 'n Week later het 12 lede hul steun aan die ontplooiing van 'n Arabiese militêre mag in die Golf toegesê.

In Februarie het Irak, in reaksie op die geallieerde magte se optrede teen hom, formeel sy diplomatieke bande met Egipte, Frankryk, Italië, Saoedi Arabië, Brittanje en die VSA verbreek (Europa World Yearbook, 1996:1624,1625).

Na afloop van die Golfoorlog het die diplomatieke koalisie teen Irak sy momentum begin verloor. Sedert 1994 blyk dit dat die VSA 'n sterker rol as van die ander koalisielede soos Rusland, China en Frankryk speel om Irak steeds aan streng sanksies onderworpe te hou.

Die regering van Irak het in Maart 1994 begin met pogings om sanksies opgehef te kry. Hier was reeds die eerste sigbare tekens dat die VN-Veilighedsraad nie meer so eensgesind oor die saak was nie. Op 20 Desember 1994 het die Veiligheidsraad 'n verslag ontvang van Unscm se uitvoerende hoof waarin hy gesê het dat hy tevrede was dat Irak nie meer kern-, chemiese- of ballistiese wapens het nie. In reaksie hierop het Rusland, Frankryk, China en Spanje die VN-Veilighedsraad aangemoedig om Irak se samewerking met die VN se wapeninspeksiespan te erken, maar die VSA en Brittanje was van mening dat Irak se geskiedenis van nie-samewerking teen hom moet tel. Teen die einde van 1994 was sanksies steeds onveranderd in plek. In Januarie 1995 het die VN se sekretaris-generaal aangebied om met Irak in gesprek te tree oor die moontlike verligting van sanksies, maar op 12 Januarie is sanksies vir 'n verdere 60 dae hernieu, weer eens met die teenkanting van Frankryk en Rusland wat gedeeltelike opheffing voorgestaan het. Sanksies is later weer verleng (Europa World Yearbook, 1996:1626,1927; Hashim, 1996:12).

In 1996 het die leier van die Koerdistan Demokratiese Party, Massoud Barzani, Saddam gevra om te help om die Patriotiese Unie van Koerdistan, wat deur Iran gesteun is uit Erbil, die Koerdiese hoofstad in noord-Irak, te verdryf. Saddam het dit gesien as 'n geleentheid om sy mag te konsolideer na die nederlaag wat hy in die Golfoorlog gely het. Die VSA was onmiddellik gereed om Irak weer aan te val en het Amerikaanse vegvliegtuie en troepe na die streek gestuur en selfs 'n bom in die suide van Irak laat ontplof in 'n poging om Saddam te straf. Die VSA het nie soveel

ondersteuning van sy vroeëre bondgenote gekry vir sy poging as wat hy sou wou hê nie. Brittanje het sy steun aan die VSA toegesê, maar die ander leidende bondgenote van die Golfoorlog het nie militêre optrede gesteun nie. Frankryk het geweier om te help om die vliegverbodsones te patrolleer en Saoedi-Arabië en Turkye het geweier om die VSA te steun omdat hulle bang was dat dit die streek kon destabiliseer (Newsweek, 16 Sept. 1996; Newsweek, 23 Sept. 1996).

In 1997 het die VN se hoofwapeninspekteur, Richard Butler, in teenstelling met die Unscm-verslag van 1994, gesê dat Irak nie alle inligting omtrent sy wapenprogramme openbaar soos deur die VN vereis nie. Sommige VN-inspekteurs het vir byna sewe jaar gekla dat Irak probeer om sekere materiaal weg te steek en ondersoeke te belemmer. In die lig hiervan het Amerikaanse en Britse diplomate die VN-Veilighedsraad versoek om 'n verbod op buitelandse reise deur Irakese militêre- en intelligensie -amptenare te plaas. Rusland en Frankryk was sterk teen verdere sanksies teen Irak gekant (Washington Times, 19 Okt. 1997).

In Oktober 1997 het Irak geweier om Amerikaanse lede van wapeninspeksiespanne langer in Irak toe te laat en is daar gedreig om Amerikaanse U-2 waarnemingsvliegtuie af te skiet. Die VSA kon nie die res van sy Golfoorlog-bondgenote sover kry om 'n militêre aanval op Irak te steun nie (Time, 24 Nov. 1997). Rusland en Frankryk het op 'n vreedsame oplossing aangedring. Rusland het die VSA ook gewaarsku dat ondeurdagte militêre optrede teen Irak tot die Derde Wêreldoorlog mag lei (Beeld, 5 Feb. 1998). President Bill Clinton het aangedui dat sy eerste keuse ook 'n diplomatieke oplossing sou wees wat die wapeninspekteurs onvoorwaardelik en ongehinderd die geleentheid sou gee om met hul werksaamhede voort te gaan, maar as Irak nie sou saamwerk nie of 'n U2-vliegtuig sou afskiet, sou die VSA Irak op sy eie aanval, met net die steun van Brittanje (Newsweek, 16 Feb. 1998).

Ook Arabiese leiers het, ten spyte van hul afkeer van Saddam, nie 'n militêre aanval op Irak gesteun nie. Hulle het die VSA van dubbele standaarde beskuldig omdat niks gedoen word omtrent die kernbomme wat Israel vermoedelik besit nie

(Newsweek, 16 Feb. 1998; The Star, 17 Nov.1997).

Die sekretaris-generaal van die VN, Kofi Annan, het uiteindelik op 23 Februarie 1998 'n ooreenkoms met Irak aangegaan om weer die inspeksiespanne van die VN daar toe te laat. Hierdie ooreenkoms het riglyne neergelê vir 'n nuwe VN-inspeksieregime wat Irak se sogenaamde presidensiële areas insluit. Volgens die ooreenkoms sou buitelandse diplomate in die toekoms die inspeksies van die VN-spanne meemaak. Irak het dit duidelik gemaak dat sy hoofdoel steeds was om sanksies opgehef te kry (The Star, 24 Feb. 1998).

3.3 Die doelwitte

Dit wat die akteurs probeer bereik het deur Irak te isoleer, kan as meso- en mikrodoelwitte geklassifiseer word.

Daar is reeds vermeld dat Irak se isolasie eerstens teen die leier, Saddam Hoesein, gemik is. Veral die VSA het al aangedui dat hy sterk pogings aanwend om Saddam Hoesein uit sy posisie as regeringshoof te verwyder. Die isolasie van Irak is verder teen die regime en implisiet teen die regering gemik. Die akteurs sal graag wil sien dat Irak se norme, waardes en gesagstrukture verander na dié van 'n Westerse-tipe politieke bestel. Soos voorheen breedvoerig bespreek, is Irak nie 'n demokratiese staat wat menseregte beskerm nie, maar 'n brutale en onverskrokke diktatuur.

Irak se isolasie is ook teen bepaalde beleide gemik. Dit was vir 'n lang tyd Irak se missie om programme vir die vervaardiging van wapens van grootskaalse vernietiging daar te stel en om van hierdie wapens te gebruik. Irak tree aggressief op teenoor ander state, soos met die inval in Koeweit. Dieselfde gebeur aan die tuisfront, soos sy aggressiewe optrede teenoor die Shi'ite en die Koerde bewys. Dit is vir die internasionale gemeenskap eweneens onaanvaarbaar.

3.4 Die middele

In hierdie afdeling val die fokus op die tipes strafmaatreëls wat die akteurs teen Irak gebruik.

Die internasionale gemeenskap het hom, met die geallieerde aanval in Januarie 1991, tot die hewigste strafmaatreël op die spektrum (sien hoofstuk 1) gewend. Nadat die oorlog verby was, is dit opgevolg met streng ekonomiese sanksies wat, ten spyte van onderhandelinge en pogings tot opheffing, in Oktober 1998 steeds van krag was. Irak se wapenprogramme is ook deur die VN onder internasionale toesig geplaas.

Die VN-Veilighedsraad het verskeie resolusies teen Irak aanvaar waarvolgens strafmaatreëls ingestel is:

* In November 1990 is Resolusie 678 aanvaar, waarin lede toestemming gegee is om “alle nodige middele te gebruik” om die onttrekking van Irak se troepe uit Koeweit te verseker indien hulle nie teen 15 Januarie 1991 vrywillig onttrek het nie.

* Op die dag wat Koeweit binnegeval is, is Resolusie 660, wat die onmiddellike en onvoorwaardelike onttrekking van Irak se troepe vereis het, eenparig aanvaar .

* Op 3 April 1991 is die “moeder van alle resolusies”, Resolusie 687, aanvaar. Hierdie resolusie, waarmee die internasionale gemeenskap Irak geïsoleer het, word as die belangrikste VN- strafmaatreël van die tydperk na die Golfoorlog beskou. Ingevolge Resolusie 687 is Irak onder meer gedwing om alle wapens van grootskaalse vernietiging (chemiese-, biologiese- en kernwapens, asook langafstandmissiele) onder deurlopende internasionale monitering af te takel, is alle toekomstige inkomste uit olieverkope bevries om vir skadevergoeding aangewend te word, en is Irak onderwerp aan streng internasionale ekonomiese sanksies wat aanvanklik ingestel was om hom sover te kry om uit Koeweit te onttrek en wat in stand gehou is om Irak se volle samewerking te verkry. Hierdie resolusie het geen

sperdatum gehad nie. Teen die einde van Desember 1993 was dit duidelik dat veral die VSA nie bereid was om sanksies teen Irak op te hef, of selfs gedeeltelik op te hef, voordat Irak nie sy verbintenis tot die afskaffing van sy wapenprogramme vir ten minste ses maande bewys het nie. Die VSA het boonop daarop aangedring dat Irak eers aan die vereistes van alle relevante VN-resolusies moet voldoen, die nuwe grens met Koeweit moet erken en die onderdrukking van Koerde en suidelike Shi'ite moet staak (Europa World Yearbook, 1996:1626; Dowty, 1994:180).

* Resolusie 688 van 5 April 1991 het voorsiening gemaak vir 'n veilige skuilplek (*safe haven*), onder VN-beskerming, vir die Koerde in Irak. Om Irak se aanvalle op die suidelike Shi'ite te voorkom, het die VSA, Brittanje, Frankryk en Rusland saamgestaan en 'n sone in suid-Irak gevestig waaruit alle Irakese vastevlerkvliegtuie verban is. Die VN-Veiligheidsraad het sy steun aan hierdie aksie in 'n verdere resolusie toegesê (Europa World Yearbook, 1996:1626; Dowty, 1994:180).

* Resolusie 706 van Augustus 1991 sou Irak toelaat om \$1,6 miljard se olie oor 'n tydperk van ses maande te verkoop. Die inkomste daaruit sou in 'n rekening betaal word wat deur die VN beheer word en sou deels betaal vir VN-aktiwiteite in Irak, onder meer toesig oor die aftakeling van wapens van grootskaalse vernietiging, terwyl die grootste deel daarvan gebruik sou word vir die aankoop van kos en medisyne onder VN-toesig (Hashim, 1996:11).

* Resolusies 707 en 715 van Oktober 1991 het 'n gedetailleerde plan van langtermyn-monitering aanvaar om te verhinder dat Irak sy programme vir die vervaardiging van wapens van grootskaalse vernietiging hervat (Europa World Yearbook, 1996:1626; Dowty, 1994:180; Hashim, 1996:11).

Hierdie en ander VN-resolusies oor Irak het, gesamentlik gesien, die formele gesag wat deur 'n multilaterale organisasie aanvaar word vir die afdwing van die internasionale reg teen 'n verklaarde oortreder, dramaties vergroot (Dowty, 1994:180). Boonop het die VN byna al die strafmaatreëls op die spektrum (sien hoofstuk 1), van inperking tot by 'n volskaalse militêre aanval, teen Irak toegepas.

Irak se programme vir die vervaardiging van wapens van grootskaalse vernietiging is in Oktober 1998 steeds aan inspeksie deur die VN onderwerp.

3.5 Die reaksies

Die vraag wat in hierdie afdeling beantwoord word, is: hoe reageer 'n verstotelingstaat op isolasie? Irak se reaksie, soos dit sal blyk, wissel van frustrasie en verset tot toegewing onder eksterne druk. Irak het in geen stadium oorweeg om eenvoudig aan die eise wat die akteurs aan hom stel toe te gee nie, maar verset homself eerder daarteen. Wanneer die eksterne druk egter te veel raak, moet hy wel sekere toegewings maak. Irak se reaksie is nie tekenend van een van die vier tipiese reaksies van verstotelingstate (soos bespreek in hoofstuk 1) nie, alhoewel dit breedweg onder die "speel vir tyd"-kategorie geklassifiseer kan word.

Dit wil voorkom asof Saddam 'n soort waagpolitiek (*brinkmanship*) met die akteurs speel. Evans en Newnham (1992:36) definieer sulke optrede só: *"Brinkmanship is a strategy adopted during a crisis to coerce one's adversary into making a conciliatory move...Game theorists claim a certain isomorphism with the mixed motive game of "Chicken", wherein similar manipulative strategies are involved"*. Saddam se optrede blyk daarop gemik te wees om die akteurs uit te tart deur te weier om aan enige eise toe te gee. Wanneer dit lyk asof hulle kragdadig gaan optree, maak hy sekere toegewings om uit die moeilike situasie te kom.

Irak was aanvanklik baie ontevrede met die geallieerde magte se oorlog teen hom: *"From an Iraqi perspective, the West went to war not because of fundamental concern over Kuwait but because it could not countenance the emergence of a militarily strong and politically influential Iraq; under Saddam, Iraq was breaking the shackles of military, political, and technological dependence"* (Hashim, 1992:16).

Irak het aanvanklik nie ag geslaan op Resolusie 660 wat die onmiddellike en onvoorwaardelike onttrekking van sy troepe uit Koeweit vereis het nie. Ook Resolusie 678, wat as 'n ultimatum beskou kon word omdat dit aan lede van die

Veiligheidsraad toestemming gegee het om alle nodige stappe teen Irak te doen indien sy troepe teen 15 Januarie nog nie uit Koeweit onttrek het nie, is geïgnoreer. Saddam het trouens belowe dat die oorlog om Koeweit die moeder van alle oorloë sou wees (Hashim, 1992:16) . In stede daarvan was dit uiteindelik die moeder van alle nederlae vir Irak. Irak het aanvanklik ook sterk teen die bepalinge van Resolusie 687 geskop: *"Iraq's postwar relations with the international community have been dominated by conflicts over its persistent attempts to circumvent the obligations imposed by Resolution 687 that it disclose the full extent of its weapons of mass destruction programs in the areas of chemical, nuclear and biological weapons and ballistic missiles, and that it should then dismantle these programs"* (Hashim 1996:11). Die resolusie, wat geen sperdatum gehad het nie, is uiteindelik onvoorwaardelik deur Irak aanvaar om 'n skietstilstand te bewerkstellig en om buitelandse militêre magte sover te kry om uit Irak te onttrek (Dowty, 1994:180). Irak het egter Resolusie 706, waarvolgens hy onder voorwaardes olie kon verkoop, as 'n skending van sy nasionale soewereiniteit verwerp (Hashim, 1996:11; Europa World Yearbook, 1996:1626). Met Resolusie 715 van 11 Oktober 1991 het die VN-Veiligheidsraad 'n gedetailleerde plan vir langtermyn-monitering aanvaar, om te verhinder dat Irak weer programme vir die vervaardiging van wapens van grootskaalse vernietiging loods (Dowty, 1994:180). Irak het aanvanklik die bepalinge verwerp en onderhandelingsessies tussen Irak en die VN oor die uitvoer van olie het onbeslis geëindig. Die eksterne druk was egter te groot en in Oktober 1993 het die regering van Irak uiteindelik ingestem om besonderhede van sy wapenverskaffers aan die VN te verstrek, en in November het Irak tot die voorwaardes vir die monitering van sy wapens soos uiteengesit in Resolusie 715 toegestem (Europa World Yearbook, 1996:1626). Dowty (1994:185) se verklaring vir hierdie verrassende toegewings is dat Irak bloot in beginsel ingestem het tot langtermyn-monitering in die hoop dat dit tot 'n verligting van sanksies sou lei.

Die opheffing van sanksies was sedert Maart 1994 'n belangrike doelwit vir die regering van Irak. Soos vroeër verduidelik, was die internasionale gemeenskap verdeeld hieroor en het Irak probeer om die grootste moontlike voordeel uit hierdie verdeeldheid te trek. Baie Arabiese en ander Islamitiese state het die VSA

toenemend verkwalik dat hy die VN-Veilighedsraad gebruik as 'n instrument om sy eie politieke agenda ten opsigte van Irak te bevorder (Hashim, 1996:12).

In 1995 het Irak mondelings en later skriftelik aan Unscm erken dat hy 'n biologiese wapenprogram het en daarop aangedring dat sanksies teen die einde van Augustus opgehef moes wees, so nie sou hy nie meer met die VN-inspekteurs saamwerk nie (Newsweek, 4 Sept. 1995). Hierdie is 'n uitstekende voorbeeld van Saddam se uittartende spel met die Weste. Dit was egter eers nadat luitenant-generaal Hoesein Kamel, Saddam se skoonseun, na Jordanië gevlug het dat Saddam dokumentasie oor sy biologiese wapens aan Unscm beskikbaar gestel het, uit vrees dat Kamel die volle prentjie aan die VSA sou openbaar. Saddam het ter versagting aangevoer dat dr. Rihab Rashida Taha (*The Bug Lady*) aan die hoof van hierdie program was (Newsweek, 1 Des. 1997). Saddam het ook dadelik sy volle samewerking beloof en eise rakende die opskorting van sanksies laat vaar (Newsweek, 4 Sept. 1995). Sy verduideliking was egter dat die hele biologiese wapenprogram 'n klandestiene operasie van Hoesein Kamel was (Newsweek, 1 Des. 1997). Die enigste rede vir Saddam se skielike samewerking met die VN was waarskynlik die feit dat sy rug teen die muur was weens die bedreiging dat Kamel die waarheid kon onthul.

In 1997 het Irak 'n verbod op lugreise geskend deur 104 Moslems na Saoedi-Arabië vir 'n pelgrimstog na Mekka te vlieg. Hierdie aksie is deur die VSA se ambassadeur by die VN as 'n flagrante skending van sanksies beskryf (Time, 21 April 1997). Sulke optrede is tekenend van Saddam Hoesein se waagspel met die Weste.

Die mees onlangse krisis in Irak en voorbeeld van Saddam se uittartende spel met die Weste was in Oktober 1997 toe die VN-inspeksiespanne uit Irak verban is, omdat daar te veel Amerikaanse lede was (The Star, 7 Nov. 1997). Volgens Irak was die Amerikaners spioene wat daarop uit was om sanksies teen Irak te verleng (The Star, 17 Nov. 1997). Die krisis is uiteindelik opgelos deur onderhandelinge tussen die sekretaris-generaal van die VN en Irak. Na die ooreenkoms tussen Annan en Irak lyk dit (in elk geval vir die oomblik) asof Irak wel met die VN se inspeksiespanne saamwerk in 'n poging om sanksies teen hom so gou moontlik opgehef te kry.

Dit is duidelik dat Irak se aanvanklike reaksie op isolasie was om homself op enige moontlike manier teen die eise van die internasionale gemeenskap te verset. Hy moes egter later onder volgehoue eksterne druk toegewings maak. Beide die onttrekking van Irakese troepe uit Koeweit en die aftakeling van Irak se programme vir die vervaardiging van wapens van grootskaalse vernietiging is voorbeelde hiervan. Saddam se spel van waagpolitiek lyk asof dit op die korttermyn redelik suksesvol is, maar uiteindelik word hy tog gedwing om onder eksterne druk toe te gee.

4. Gevolgtrekking

Dit blyk duidelik uit hierdie hoofstuk dat Irak 'n globale verstotelingstaat is wat deur bykans die hele internasionale gemeenskap gestraf word. Die teken van isolasie is primêr, dit wil sê die regering en meer spesifiek die regeringshoof, Saddam Hoessein. Die doelwitte is nie alleen om Saddam uit sy magposisie te verwyder nie, maar is ook gemik teen die regime en implisiet teen die regering, en teen Irak se onaanvaarbare beleide. Irak is volgens populêre opvatting, veral in die Weste, skuldig aan drie sondes: dis nie 'n demokratiese staat nie en respekteer nie die waardes wat daarmee saamgaan nie, hy is skuldig aan aggressiewe militêre optrede in die buiteland, en hy besit wapens van grootskaalse vernietiging. Die vernaamste akteur van isolasie is die VN, waar die VSA die leidende rol speel. Saddam se reaksie op die eise van die internasionale gemeenskap is om met uittartende optrede vir tyd te speel.

Solank Saddam Irak se leier is, sal dié staat moeilik deur die VSA as 'n *bona fide*-lid van die internasionale gemeenskap aanvaar word. Irak sou moes bewys dat hy werklik pogings aanwend om met VN-onderzoekspanne saam te werk en sy programme vir wapens van grootskaalse vernietiging volledig aan hulle bekend maak, voordat hy sy verstotelingstatus kan afskud en 'n volwaardige lid van die internasionale gemeenskap kan word.

Hoofstuk 3

Joego-Slawië

1. Inleiding

Joego-Slawië is 'n besonder interessante gevallestudie omdat die omstandighede wat tot sy internasionale isolasie gelei het, heeltemal verskil van dié van die ander verstotelingstate. Die burgeroorlog wat in dele van die voormalige Joego-Slawië gewoed het, is op sy heel eenvoudigste gesien een waarin etniese minderhede om selfbeskikking geveg het. Die saak is egter baie meer kompleks as wat hierdie stelling te kenne gee en het 'n groot dilemma in die internasionale arena veroorsaak. *"The sad truth is that Yugoslavia is a problem without a solution. It is of course a particular case. Its ethnic antagonisms are especially intense, its borders particularly artificial, its populations mixed, and none of its former republics' economies, except possibly that of Slovenia, viable on its own. And none of its leaders are likely candidates for the Nobel Prize, to put it gently"* (Treverton, 1992:357). Een van die maniere waarop die internasionale gemeenskap probeer het om die konflik in die voormalige Joego-Slawië te beëindig, was om strafmaatreëls teen die huidige Joego-Slawië (Serwië en Montenegro) in te stel.

In hierdie hoofstuk word Joego-Slawië se internasionale isolasie tot en met die Dayton-vredesooreenkoms van 1995 bestudeer. Die huidige krisis in Kosowo word slegs kortliks bespreek.

2. Van Tito tot Milosevic

In 1918 het 'n verenigde Joego-Slawië, wat verskeie suid-Slawiese en nie-Slawiese etniese groepe byeen gebring het, tot stand gekom. Gedurende die volgende 73 jaar het die staat se regerings probeer om die vroeëre imperialistiese beleide van groepsverdeling agter te laat. Hul pogings om 'n pan-etniese Joego-Slawiese

samehorigheidsgevoel te skep, het egter op die duur net etniese antagonismes vererger (Cohen, 1992:369-370).

In 1934 is koning Alexander deur Kroatiese ekstremiste om die lewe gebring. Die staat is hierna regeer deur 'n koninklike regent omdat die troonopvolger nog nie mondig was nie. In 1939, met die oorlog op hande, het die Kroatiese leier gedreig om met die hulp van Fascistiese Italië en Nazi-Duitsland van Joego-Slawië weg te breek. 'n Ooreenkoms is aangegaan ingevolge waarvan twee van die nege "banovinas" (administratiewe distrikte), waar die meeste Kroate en meer as 'n miljoen Serwiërs gewoon het, gekombineer sou word en daar aan hulle redelike mag gegee sou word. Voordat hierdie ooreenkoms egter deur die nasionale wetgewer geratifiseer is, het die Tweede Wêreldoorlog uitgebreek en 'n einde gemaak aan verdere politieke hervormings. In April 1941 het die Spilmoondhede die eerste Joego-Slawië vernietig. Die enigste sogenaamde onafhanklike entiteit op Joego-Slawiese grondgebied tydens die Tweede Wêreldoorlog was die Kroatiese staat, wat 'n marionet van die Spilmoondhede was. Hierdie Kroate het duisende Jode, Serwiërs en Sigeuners vermoor (Dragnich, 1993:63).

Joego-Slawië was aanvanklik nie in republieke of etniese eenhede verdeel nie. In die tweede Joego-Slawië, onder die leierskap van Josip Broz Tito, is die staat in ses republieke verdeel (Serwië, Montenegro, Kroasië, Slowenië, Masedonië, en Bosnië en Herzegowina). Daar was ook twee outonome provinsies (Kosowo en Vojvodina) in die republiek van Serwië. Hierdie verdeling was veronderstel om 'n einde te maak aan die nasionaliteitsprobleme wat voorheen ervaar is. In die vroeë vyftigerjare is begin met 'n poging om 'n Joego-Slawiese nasionale bewussyn en -kultuur te skep. Tydens sy bewind het Tito daarin geslaag om nasionaliteitsvraagstukke te omseil en het hy daarop aangedring dat dit nie meer bestaan nie (Dragnich, 1993:63-64; Pavkovic, 1997:61).

Teen die middel van die sewentigerjare was Joego-Slawië 'n hoogs

gedesentraliseerde federasie waar die republieke die sentrale regering oorheers het. Republieke het hul eie belange beskerm, dikwels ten koste van ander republieke en die federasie. Die enigste gedeelde sentiment was die behoud van 'n kommunistiese politieke orde (Burg, 1993:357).

Na Tito se dood in 1980 het al hoe meer verskille met nasionalistiese ondertone tussen die republieke na vore gekom (Dragnich, 1993:64). Teen die middel van die tagtigerjare was die gesamentlike leierskap van die staat verdeel tussen dié wat 'n losser verbintenis tussen streke voorgestaan het en dié wat 'n sterker federale regering wou sien. Hierdie verdeling is deur verskille oor verdere ekonomiese en politieke hervorming vererger.

In die tagtigerjare het die Albaniërs in Kosowo met nasionalistiese betogings begin. Dit is egter met militêre mag onderdruk. Die Serwiese leierskap het ook streng onderdrukkende maatreëls teen die Albaniërs en hul inheemse leiers ingestel (Burg, 1993:358; Cviic, 1993:72). In 1989 het die gevolge van die demokratisering van Oos-Europa die Balkanstate getref. Joego-Slawië se verdeelde kommunistiese elites het skielik binnelandse eise vir party-pluralisme in die gesig gestaar. Kommunistiese leiers kon nie meer die teenstrydige kombinasie van eenparty-monopolie en sogenaamde selfbestuur, wat die kenmerk van Joego-Slawiese sosialisme was, handhaaf nie.

Van April tot Desember 1990 is veelparty-verkiesings in al Joego-Slawië se republieke gehou. Hierdie tydperk was 'n waterskeiding in die geskiedenis van die staat se politieke ontwikkeling. In Slowenië, Kroasië, Bosnië-Herzegowina en Masedonië is die regerende kommuniste deur nie-kommunistiese, middel-regse partye verslaan. In Serwië en Montenegro het voormalige kommuniste onder 'n nuwe vaandel aan bewind gebly, met die verskil dat daar nou opposisiepartye was. Die uitslae van die verkiesings het Joego-Slawië selfs meer verdeeld as voorheen gelaat (Cohen, 1992:371). Op 25 Junie 1991 het Slowenië en Kroasië hul

onafhanklikheid van die federasie verklaar. Hulle wou hê dat daar 'n konfederasie van onafhanklike state moes wees, maar Serwië het 'n nuwe federasie met meer sentrale beheer as vantevore voorgestel (Dragnich, 1993:64; Higgins, 1993:468).

Voor die einde van Junie 1991 het die Joego-Slawiese weermag Slowenië en Kroasië in reaksie op hul eensydige onafhanklikheidsverklarings binnegeval. Die inval in Slowenië was die begin van die eerste oorlog in Europa sedert 1945 (Cviic, 1993:75). In Oktober 1991 het Bosnië-Herzegowina sy onafhanklikheid ondanks Serwiese teenkanting verklaar. Hierdie onafhanklikheidsverklaring het spanning tussen Serwiese- en Moslemgroepe vererger en tot gewelddadige botsings in die hoofstad Sarajewo gelei. Dit was bloot die voorspel tot 'n volwaardige burgeroorlog in Bosnië-Herzegowina. Soos in Kroasië (in 1990), het die Serwiese minderheid in Bosnië-Herzegowina 'n parlement van hul eie gevorm. In November 1991 het die Serwiese parlement in Bosnië-Herzegowina 'n plebisiet gehou in die munisipaliteite wat onder sy beheer was. 'n Oorweldigende meerderheid het ten gunste daarvan gestem dat die Serwiese gebiede deel van Joego-Slawië moes bly. Vroeg in 1992 is die Serwiese Republiek, bestaande uit die 45% Serwiese-meerderheidsmunisipaliteite, in Bosnië-Herzegowina geproklameer. Soos in Kroasië in 1990 het die leiers van die Serwiese Demokratiese Party (nadat die Moslem- en Kroatiese partye hulself van Joego-Slawië gedistansieër het), die munisipaliteite onder hul beheer van die regering van Bosnië-Herzegowina afgeskei. Die Europese Unie en die Verenigde Nasies het vele pogings tot onderhandeling tussen die partye aangewend, maar ten spyte van verskeie voorstelle vir skietstakings het die oorlog voortgeduur (Europa World Yearbook, 1996:3590; Pavkovic, 1997 :155).

Volgens King (1996:32) was die oorloë in Joego-Slawië 'n ernstige bedreiging vir vrede in suidoos-Europa: *"From the outset, the wars of the Yugoslav succession were both civil wars and regional conflicts. The ferocity and ruthlessness of all parties made them little different from civil wars in other parts of the world, but the*

danger of the conflicts spreading to neighbouring states posed the most serious security threat to southeastern Europe since the Second World War”.

Die Joego-Slawiese republieke kon volgens hul ingesteldheid teenoor die dilemma in drie groepe verdeel word: In die eerste was Slowenië en Kroasië, wat van Joego-Slawië wou wegbreek. Die tweede, Serwië en Montenegro, wou 'n stewig geïntegreerde, federale Joego-Slawië hê. Bosnië-Herzegowina en Masedonië, die derde groep, wou 'n kompromie aangaan omdat hulle bang was dat die staat sou opbreek (Simic, 1995:157).

Nadat die internasionale gemeenskap Kroasië en Slowenië se onafhanklikheid in 1992 erken het, het Serwië en Montenegro onderneem om die Joego-Slawiese staat as die Federale Republiek van Joego-Slawië te laat voortbestaan (Europa World Yearbook, 1996:3590).

Ná vele pogings tot vredesooreenkomste misluk het, het die lang, bloedige oorlog in Bosnië-Herzegowina uiteindelik tot 'n einde gekom nadat die Dayton-vredesooreenkoms op 21 November 1995 gesluit en op 14 Desember formeel in Parys onderteken is (Williams, 1996:4).

3. Komponente van ontleding

3.1 Die teikens

In die geval van Joego-Slawië was daar primêre sowel as sekondêre teikens van isolasie. Die primêre teikens was die regering van die Federale Republiek van Joego-Slawië (Serwië en Montenegro) met Slobodan Milosevic as regeringshoof. Die sekondêre teiken van isolasie was die Bosniese Serwiërs, hul weermag en ander Serwiese belangegroep wat die onaanvaarbare beleid van Milosevic se regering uitgevoer en gruweldade gepleeg het.

Alhoewel al die partye wat aan die oorlog in Joego-Slawië deelgeneem het, deel van die blaam vir gebeure moet dra, het die internasionale gemeenskap vir Serwië en Montenegro uitgesonder. Ten spyte daarvan dat die internasionale reg nie die self-determinasie van minderheidsgroepe deur afskeiding toelaat nie, was dit internasionaal onaanvaarbaar om die afskeiding van sulke groepe deur die gebruik van geweld en gevolglike lewensverlies te keer. Trouens, die oortredings van die Serwiese federale magte en die Bosniese Serwiërs se weermag (wat later in dié hoofstuk volledig bespreek sal word) was van die ergste sedert die Tweede Wêreldoorlog (Higgins, 1993:468).

3.1.1 Primêre teikens

Serwië en Montenegro is deur die wêreldgemeenskap as die groot sondaars in die oorloë beskou (hul oortredings word later volledig bespreek) en was daarom die primêre teiken van internasionale isolasie. Die sanksies wat later deur die VN-Veilighedsraad ingestel is, was dan ook op Serwië en Montenegro gerig. As regeringshoof van die nuwe Federale Republiek, was Slobodan Milosevic (wat 'n groot rol in die herlewing van nasionalisme onder die Serwiërs gespeel het) ook 'n primêre teiken.

Gompert (1994:33) verwys na Milosevic as die ongetwyfelde "*archvillain*" in die konflik tussen Serwië en sy bure. Hy het massas Serwiërs gemobiliseer deur optogte en massabyeenkomste waar alle moontlike Serwiese nasionalistiese simbole en godsdienstige rituele gebruik is (Pavkovic, 1997:89). Namate Serwiese nasionalisme sterker gegroei het, het Milosevic dit gebruik om onafhanklike leiers in Vojvodina en Montenegro met meer onderdanige leiers te vervang. Hy het ook verdere onderdrukkende maatreëls teen die Albaniërs in Kosowo ingestel deurdat hy dié republiek wat voorheen redelik outonoom gefunksioneer het, onder die direkte beheer van Belgrado geplaas het (Burg, 1993:360). Milosevic het boonop

voormalige kommunistiese elites in die regerings van Serwië en Montenegro aangestel. Hulle, die kommunistiese elites in die Joego-Slawiese federale weermag en die elites van die pan-Serwiese beweging in Kroasië en Bosnië-Herzegowina, het die nuwe Kroatiese en Sloweense regerings se planne om hul republieke van die Joego-Slawiese federasie te laat afskei, ten sterkste afgekeur (Pavkovic, 1997:90,122). In 1987-88 het Milosevic begin om die Serwiërs in Bosnië in opposisie teen die driepartyregering (Kroate-Moslems-Serwiërs) op te stel. Hy het 'n beroep op Bosniese Serwiërs gedoen om hul lojaliteit na Serwië te verskuif, omdat hulle deur Moslems en 'n fundamentalistiese Moslemregering verswelg sou word (Cviic, 1993:72-73). Milosevic, sê Burg (1993:360), “...represented a powerful synthesis of Serbian nationalism, political conservatism, support for centralism, and resistance to meaningful economic reform”.

3.1.2 Sekondêre teikens

Die algemene aanname in ten minste die Weste was dat Milosevic die meesterbrein agter die militêre aggressie teenoor Kroasië, Slowenië en Bosnië-Herzegowina was (Cohen, 1992:369). Hy het ook in die Bosniese Serwiërs sterk bondgenote gehad.

Serwiërs in Bosnië-Herzegowina het vroeg in 1992, ná die onafhanklikheidsverklaring van dié republiek, 'n Serwiese Republiek van Bosnië-Herzegowina uitgeroep (Europa World Yearbook, 1996:3590). Hulle het geweier om Bosnië-Herzegowina se onafhanklikheid te erken en het militêre aanvalle teen teikens elders in Bosnië geloods. Milosevic het hierdie optrede gesteun. Die president van die Serwiese Republiek was Radovan Karadzic, wat een van Milosevic se bondgenote was en later deur die “International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia” (ICTY) van volksmoord en misdade teen die mensdom beskuldig is (Goldstone, 1997:106). 'n Ander bondgenoot van Milosevic wat ook voor die ICTY aangekla is, is genl. Ratko Mladic, wat die aanvoerder van die Bosniese Serwiërs se weermag was (Time, 28 Aug. 1995).

Die internasionale gemeenskap wou deur die uitoefening van direkte druk op Serwië, indirek druk plaas op die Bosniese Serwiërs omdat die bande tussen hulle so sterk was: *"The real problem in Bosnia and Herzegovina [was] the military machine run from Belgrade by Slobodan Milosevic"* (Gow, 1992:202). Die druk het uiteindelik vrugte afgewerp toe Serwië na vele vredespogings en -planne ekonomiese en politieke bande met die leiers van die Bosniese Serwiërs verbreek het en sy 300-myl grens met die Serwies-beheerde gebied in Bosnië-Herzegowina vir alle verkeer behalwe kos, klere en medisyne gesluit het (UN Chronicle, Des. 1994:26-27). Die Bosniese Serwiërs het nietemin aan Milosevic volmag gegee om namens hulle te onderhandel - 'n besluit wat later tot die Dayton-vredesooreenkoms bygedra het.

3.1.3 Sondes

Joego-Slawië kan as die uitsondering onder post-Koue Oorlogse verstotelingstate beskou word. Hy beskik nie oor wapens van grootskaalse vernietiging wat 'n bedreiging vir wêreldvrede en -veiligheid is nie, hy is nie by internasionale terrorisme en die bevordering van anti-Westerse sentimente of by internasionale dwelmhandel betrokke nie.

Die grootste "sonde" (soos bespreek in hoofstuk 1) waaraan Joego-Slawië (Serwië en Montenegro) volgens populêre opvatting skuldig is, is aggressiewe militêre optrede in die buiteland en die vergrype wat daarmee gepaard gegaan het. Hierdie aggressie was gemik teen onafhanklike, soewereine state wat as sodanig deur die internasionale gemeenskap erken is, te wete Kroasië, Slowenië en Bosnië-Herzegowina. Die doel met hierdie optrede was enersyds etniese suiwering en andersyds die voorkoming van Joego-Slawië se verbrokkeling.

Gedurende 1988-89 het die Serwiese Kommunistiese Party onder leiding van

Slobodan Milosevic die outonome republieke van Kosowo en Vojvodina geannekseer. Kosowo, met 'n 90% Albaniese meerderheid en Vojvodina met 'n groot Hongaarse en kleiner Kroatiese minderheid, se status was volgens die 1974-konstitusie net laer as dié van republieke in die Joego-Slawiese federasie. Elk het sy eie polisiemag, howe, weermag en seggenskap in die belangrikste federale instellings gehad. Die Albaniërs in Kosowo se verset teen anneksasie is met geweld onderdruk (Cviic, 1993:72).

Tydens die veelparty-verkiesings in Kroasië en Slowenië in 1990 het die Joego-Slawiese weermag probeer om die twee republieke se streeksverdedigingsmagte te ontwapen. Kroasië is geheel en al ontwapen terwyl Slowenië sowat 45% van sy wapens behou het (Cviic, 1993:73).

In 1990, toe Kroasië en Slowenië aangekondig het dat hulle van Joego-Slawië wou afskei en onafhanklike state wou word, het die Joego-Slawiese minister van verdediging gedreig om, indien dit nodig sou wees om die afskeiding te keer, geweld te gebruik (Burg, 1993:361). In Junie 1991 het die Federale Regering van Joego-Slawië Kroasië en Slowenië se onafhanklikheidsverklarings onwettig verklaar en het die federale weermag (wat meestal uit Serwiërs bestaan het) wraakaanvalle in reaksie hierop geloods. Om te verhinder dat die Sloweense regering internasionale grensposte van die federale regering oorneem, of interne grensposte opstel, het die federale weermag opdrag gekry om 136 buiteposte naby die grens met Oostenryk en Italië, internasionale lugvaartkruisings by Ljubljana en Maribor en interne grensposte tussen Slowenië en Kroasië in te neem. Die Sloweense soldate was egter te sterk vir die federale weermag en het al die Joego-Slawiese weermag-barakke in Slowenië omsingel. Die federale regering het hierna 'n skietstakingsooreenkoms met Slowenië aangegaan (Pavkovic, 1997:134-135; Europa World Yearbook, 1996:3590). Serwië het Slowenië laat begaan en die oorlog het verskuif na Kroasië waar die Serwiërs 'n duidelike doelwit gehad het: om 'n enklawe vir hul mense te verkry en die Kroate daaruit te verdryf (Freedman, 1994-

95:58). Nadat die Joego-Slawiese federale weermag Vukovar verwoes en Dubrovnik ingeneem het, het Kroasië hom op die internasionale gemeenskap beroep om die afskeidingsrepubliek te erken (Simic, 1995:160).

Nadat inwoners van Sarajevo deur Serwiese soldate in 'n tou voor 'n bakkerij doodgemaak is, het James Baker, die Amerikaanse minister van buitelandse sake, die VN-Veilighedsraad gevra om sanksies teen Serwië en Montenegro in te stel. Die VN het aan die versoek voldoen (Dragnich, 1993:67).

Alhoewel die lys van oorlogsmisdade deur die Serwiërs lank is, berus die internasionale aanklag teen hulle nie uitsluitlik op bogenoemde oortredings wat hulle begaan het nie, maar hoofsaaklik op die aanvanklike besluit om geweld te gebruik. Die oorlog teen Moslems en Kroate in Bosnië-Herzegovina was dus die grootste oortreding (Simic, 1995:164). Tydens die oorlog het die Serwiërs boonop geensins volgens internasionale gedragsreëls opgetree nie. Hulle is beskuldig van die miskenning van menseregte, volksmoord deur etniese uitwissing, marteling, massa-verkragtings (sowat 50 000 Moslemvroue is na bewering deur Serwiese soldate verkrag), detensiekampe en die bombardering van groot stede soos Sarajewo. Daar was ook aantygings van die massamoord van burgerlikes (byvoorbeeld in die Markale mark en Vasa Miskinastraat, wat aanleiding daartoe gegee het dat die VN verpligte sanksies teen Joego-Slawië ingestel het) en grootskaalse moord op vlugteling in VN-veiligheidsareas soos Srebrenica (Greenwood, 1993:643; Carter, 1994:49,54; Time, 7 Aug. 1995; Pavkovic, 1997:171; Van Heuven, 1994:38-39). Die Serwiërs het ook humanitêre hulpverlening aan vlugteling en burgerlikes belemmer (The Economist, 25 Nov. 1995). Die Serwiërs se teenargument dat hulle ter verdediging van hul grondgebied só opgetree het, word nie deur die internasionale gemeenskap aanvaar nie. Hierdie houding is soos volg deur Richard Goldstone, aanklaer van die ICTY, verwoord: *"You know, for the crimes that we've charged, that's not a defence. You can't rape women and murder people in self-defence, it's a contradiction in terms. You can't bus people out of Srebrenica and murder them in*

self-defense, it's just nonsense!" (UN Chronicle, Feb. 1996:35).

3.2 Die akteurs

Joego-Slawië kwalifiseer as 'n eersterangse verstotelingstaat omdat hy deur die VN geïsoleer is in 'n universele poging om hom sover te kry om sy optrede teenoor Kroasië, Slowenië en die Moslems en Kroate in Bosnië-Herzegowina te verander. Verskeie akteurs het 'n rol in die isolasie van Joego-Slawië gespeel, maar ook in verskeie arbitrasie- en mediasiepogings voor en gedurende isolasie. Simic (1995:154-155) deel hierdie pogings van die buitelandse akteurs in Joego-Slawië in ses fases:

- * In fase 1, voor die uitbreek van die gewapende konflik, het die Europese Gemeenskap en die VSA probeer om die konflik tussen die republieke te besleg en die federale regering te stabiliseer om oorlog te verhinder.

- * Fase 2 het begin met die uitbreek van die oorlog in Slowenië in Junie 1991 en met die mislukte Lissabon-konferensie oor Bosnië-Herzegowina (die Cutillero-plan) in Maart 1992 geëindig. Tydens hierdie fase het die EG die internasionale mediasiepogings gelei, maar in Desember 1991 het die VSA en die VN tot die arena toegetree. Hul pogings het uiteindelik die oorlog in Kroasië beëindig (die Cyrus Vance-plan). Die EG se erkenning van Slowenië en Kroasië laat in 1991 het die ander republieke (Bosnië-Herzegowina en Masedonië) se aanspraak op onafhanklikheid tot gevolg gehad.

- * In fase 3, wat in Maart 1992 begin het, het die VSA aktief toegetree tot die arena. Dit het geduur tot April 1993 toe die VSA nie daarin kon slaag om sy Europese bondgenote te oortuig om die Noord-Atlantiese Verdragsorganisasie (Navo) toe te laat om lugaanvalle op die Bosniese Serwiërs te loods nadat hulle nie die Vance-Owen-vredesplan wou aanvaar nie.

- * Tydens fase 4 het die Europese Unie (EU, voorheen die EG) weer eens die leidende rol geneem en probeer om die oorlog in Bosnië-Herzegowina m.b.v. die

Kinkel-Juppe-inisiatief en die Luxemburg-plan stop te sit. Duitsland het ook onsuksesvol probeer om die oorlog tussen die Bosniese Kroate en Moslems te beëindig (die Petersburg-inisiatief).

* Die vyfde fase (Februarie 1994-Januarie 1995) het met Navo se militêre betrokkenheid in Bosnië-Herzegowina en die herverskyning van Russiese diplomاسie begin. Die vyf grootste internasionale rolspelers (die VSA, Rusland, Brittanje, Frankryk en Duitsland) het 'n kontakgroep gevorm en hul diplomatieke inisiatiewe gekoördineer. Hulle kon egter nie die Bosniese Serwiërs oorreed om die kontakgroep se plan te aanvaar nie.

* In die sesde fase het die Franse minister van buitelandse sake 'n voorstel vir 'n leiersberaad van Joego-Slawië, Kroasië en Bosnië-Herzegowina gemaak. Hierdie fase het ook 'n voorstel deur die sogenaamde mini-kontakgroep (die VSA, Rusland en ICFY (*International Conference on Former Yugoslavia*) -verteenwoordigers) behels.

* 'n Sewende fase sou by hierdie ses gevoeg kon word, nl. dié waarin die Dayton-vredesooreenkoms gesluit is en die tydperk daarna. Die VSA was hoofsaaklik by die sluiting van die ooreenkoms betrokke, terwyl IFOR (*Implementation Force*), SFOR (*Stabilization Force*, wat IFOR opgevolg het) en die ICTY in die tydperk daarna vir die implementering daarvan verantwoordelik was.

Hierdie en ander akteurs se onderskeie rolle sal vervolgens volledig bespreek word.

Nadat oorlog in 1991 in reaksie op Slowenië en Kroasië se onafhanklikheidsverklarings uitgebreek het, het die meeste Europese state en die VSA steeds by hul verbintenis gebly om Joego-Slawië in die een of ander vorm te behou. Duitsland en Oostenryk was egter ten gunste van die twee republieke se onafhanklikheid. Veral Duitsland het ernstige pogings aangewend om die EG te oorreed om Kroasië en Slowenië se onafhanklikheid te erken (Eyal, 1993:43).

Die eerste eksterne akteur wat by die krisis in Joego-Slawië betrokke geraak het,

was die EG, op aandrang en met 'n mandaat van die Organisasie vir Veiligheid en Samewerking in Europa (OVSE). Die EG het die krisis gesien as 'n geleentheid om sy buitelandse beleid aan die internasionale gemeenskap te bewys ná sy onoortuigende optrede in die Golfoorlog (Cviic, 1993:75). Die EG het die ministers van buitelandse sake van Italië, Luxemburg en Nederland (die Troika) gestuur om as mediators in die Joego-Slawiese konflik op te tree (Pavkovic, 1997:136). Dit was egter gou duidelik dat meer as blote mediasie nodig sou wees om die konflik op te los. Die EG het Joego-Slawië gewaarsku dat finansiële hulp opgeskort kon word indien 'n oplossing nie gevind word nie (Gow, 1992:199).

Al die partye het ingestem tot 'n skietstaking op 2 Julie 1991 en Kroasië en Slowenië het 'n drie-maande moratorium op hul onafhanklikheidsverklarings aanvaar in die hoop om 'n algehele ooreenkoms te bereik. Gevegte in Slowenië het egter nie ná 2 Julie opgehou nie en die Troika het weer eens onderhandel. Die EG het wapenverkope en ekonomiese hulp aan al die Joego-Slawiese republieke opgeskort. Op 7 Julie is 'n ooreenkoms bereik waarvolgens die EG die onderhandelingsproses tussen die Joego-Slawiese republieke sou monitor en hulp sou verleen. Met die onttrekking van die Joego-Slawiese weermageenhede aan Slowenië is die laaste band met die federale regering van Joego-Slawië verbreek en het Slowenië *de facto* onafhanklikheid verkry (Pavkovic, 1997:136-138,146-152; Europa World Yearbook, 1996:3590).

Die EG kon egter nie daarin slaag om 'n skietstilstand of enige ander ooreenkoms te verseker in die oorlog wat net daarna in Kroasië uitgebreek het nie. Die skietstakingsooreenkoms wat wel gesluit is, is binne dae verbreek. Die EG het verskeie buitengewone ministeriële vergaderings gehou om sy opsies te bespreek en in 'n verklaring aangekondig dat hy 'n vredeskonferensie oor Joego-Slawië (die ICFY) gaan saamroep om 'n omvattende ooreenkoms en blywende vrede te verseker. Die lede hiervan was die Joego-Slawiese presidensie, die Joego-Slawiese federale regering, die presidente van die ses republieke, EG-amptenare en

hul voorsitter, die voormalige Britse minister van buitelandse sake, Lord Carrington. Hierdie konferensie het egter geen positiewe resultate opgelewer nie. In November 1991 het die arbitrasiekommissie van die ICFY, wat op 27 Augustus deur die EG gestig is, met sy werksaamhede begin. Hierdie kommissie het uiteindelik Kroasië en Slowenië se kant gekies en effektief hul afskeiding gewettig deur teen Serwië en Montenegro uitspraak te lewer. Die kommissie het bevind dat die Joego-Slawiese staat, wat na bewering deur Serwië en Montenegro verteenwoordig is, oor geen wettige status beskik nie. Teen die einde van 1991 het die EG Slowenië en Kroasië as onafhanklike republieke erken (Pavkovic, 1997:136-138,146-152; Europa World Yearbook, 1996:3590).

Die hoë vlakke van geweld in Kroasië het uiteindelik verminder, maar dit was nie lank voordat die internasionale gemeenskap se pogings tot vrede op die toenemende geweld in Bosnië-Herzegowina gerig is nie. Op 10 Julie 1992 het die OVSE op sy leiersberaad in Helsinki besluit om Joego-Slawië se lidmaatskap aanvanklik vir drie maande op te skort (Gow, 1992:200).

Die VN het aanvanklik nie betrokke geraak by die konflik nie omdat daar verdeeldheid was oor die wenslikheid van intervensie in 'n soewereine staat se interne dispute (Cohen, 1992:374). Die situasie het egter vererger en die internasionale gemeenskap se reaksie het verander (Dragnich, 1993:65). Dit het verder geblyk dat die EG nie op sy eie opgewasse was vir die taak nie en die VN-Veilighedsraad het Resolusie 713 aanvaar wat 'n algehele verbod op aflewering van wapens en militêre toerusting aan Joego-Slawië geplaas het (Europa World Yearbook, 1996:3590). Die VN het ook sy steun aan die EG-konferensie oor Joego-Slawië en die EG-onderhandelde skietstakings toegesê (Pavkovic, 1997:152). Die VN het saam met die EG by direkte onderhandelings betrokke geraak, maar verskeie voorgestelde skietstakings het nie 'n einde aan die gevegte gebring nie (Europa World Yearbook, 1996:3590).

Nadat die EG Kroasië en Slowenië se onafhanklikheid erken het, het die oorblywende vier lede van die Joego-Slawiese staatspresidensie gevra dat VN-vredestroepe in Joego-Slawië ontplooi moet word. 'n Ooreenkoms is bereik en 'n verdrag vir 'n skietstaking is deur Kroasië se minister van verdediging en die generaal in beheer van die federale weermag in Kroasië onderteken. Hierdie verdrag het voorsiening gemaak vir die ontplooiing van Unprofor (*UN Protection Force*) in Kroasië wat op 24 Februarie 1992 deur die VN-Veilighedsraad gemagtig is. Unprofor se mandaat het behels dat 14 000 militêre en burgerlike personeellede in vier VN-beskermdes areas - oos-Slowenië, wes-Slowenië en suid- en noord-Krajina - ontplooi sou word. Die VN-beskermdes areas moes gedemilitariseer word en toegang daartoe moes beheer word om menseregte te beskerm en te verseker dat ontwortelde mense na hul huise in hierdie gebiede kon terugkeer. Die VN-magte moes onpartydig bly en die minimum geweld, slegs in selfverdediging, gebruik. Alhoewel die VN daarin geslaag het om die Joego-Slawiese weermag sover te kry om te onttrek aan die beskermdes areas, vyandighede te verminder en baie van die swaar wapens in weermagdepots te stoor, kon hy nie daarin slaag om die samewerking van die Serwiese owerhede te verkry vir ontwortelde Kroate se terugkeer nie (Pavkovic, 1997:152-154).

Aan die begin van die oorlog in Bosnië-Herzegowina het die Bosniese Moslemregering die VN vir militêre intervensie gevra. Die VN het nie aan hierdie versoek toegegee nie (Pavkovic, 1997:159).

In Mei 1992 het die VN en die EG ekonomiese sanksies teen Joego-Slawië (Serwië en Montenegro) ingestel nadat die OVSE Joego-Slawië se lidmaatskap opgeskort het (Gow, 1992:200). Die VN en die EG was ongelukkig oor die rol wat Belgrado oënskynlik in die aggressiewe aanslag teen Kroate en Moslems in Bosnië gespeel het (Cohen, 1992:375). Die sanksies was 'n poging om Serwië te dwing om sy invloed uit te oefen om 'n einde aan die konflik in Bosnië-Herzegowina te maak (Europa World Yearbook, 1996:3592). Vredes pogings is gekortwiek deur die

afwesigheid van 'n internasionale veiligheidsmag, asook politieke verskille tussen lede van die internasionale gemeenskap oor hoe die krisis opgelos behoort te word. Op 'n vergadering van die VN en EG in Londen is besluit om 'n permanente konferensie in Geneve op die been gebring om die krisis in die Balkanstate te hanteer (Cohen, 1992:375). Joego-Slawië was op daardie stadium grootliks geïsoleer deur die hele internasionale gemeenskap (Europa World Yearbook, 1996:3592).

Die VN se Hoëkommissaris vir Vluchtelinge (UNHCR) het saam met Unprofor vredesoperasies geloods en humanitêre hulp verleen. Voedsel en medisyne is in die oorloggeteisterde gebiede versprei (Fenske, 1993:355). Die VN se humanitêre betrokkenheid het egter verder gestrek met pogings om die verskillende partye sover te kry om menseregte, en spesifiek die regte van oorlogslagoffers, te respekteer (Roberts, 1993:443).

Die VSA was 'n belangrike akteur in Joego-Slawië, alhoewel sy individuele betrokkenheid nie so intens as teenoor ander verstotelingstate was nie. Die VSA was eerder betrokke deurdat hy 'n leiersrol in die wêreld, en daarom in die VN, speel en dus 'n belangrike invloed op die besluite van die VN gehad het. Die belangrikste bydrae van die VSA is gemaak deur Richard Holbrooke, sy spesiale gesant, wie se onderhandelinge tot 'n oplossing vir die krisis in Bosnië bygedra het (The Economist, 25 Nov. 1995).

Navo het aan die begin van 1994 van sy ledestate se lugmagte tot die VN se beskikking gestel. Nadat 'n bom in Februarie 1994 in 'n Sarajewo-mark ontplof het, het Navo gedreig met lugaanvalle om die beskermde areas se veiligheid te verseker. Serwiese militêre aktiwiteite het in April gelei tot hernieude gevegte rondom Gorazde, waarop Navo met lugaanvalle gereageer het (Freedman, 1994-95:64-67). Die Bosniese Serwiërs het teen einde Mei van hul wapens wat in VN-depots gestoor is, met geweld verwyder. In reaksie het Navo Serwiese ammunisiedepots naby

Sarajewo gebombardeer. In Junie het die VN 'n snelreaksiemag (*Rapid Reaction Force*) bestaande uit 12 000 troepe ontplooi om effektiewe beskerming aan die VN-magte te bied nadat die Bosniese Serwiërs meer as 300 VN-personeellede gyselaar gehou het as menslike skilde teen verdere Navo-lugaanvalle (Pavkovic, 1997:179).

Die VN-Veilighedsraad het uiteindelik in November 1995 alle sanksies teen Joego-Slawië opgehef (Europa World Yearbook, 1996:3592). Die Dayton-vredesooreenkoms van dieselfde maand het 'n nuwe fase in Navo se betrokkenheid in Joego-Slawië ingelui. Die vredesimplementeringsmag (IFOR) is deur Navo gelei (King, 1996:32). Die aanvanklike ontplooiing van IFOR was teen 18 Februarie 1996 afgehandel (Nowak, 1996:103). IFOR het sy werksaamhede op 20 Desember 1996 aan SFOR, die stabiliseringsmag, oorhandig (Woodward, 1997:98).

Ná die sluiting van die vredesooreenkoms is die ICTY in die lewe geroep om oorlogsmisdade, volksmoord en oortredings teen die mensdom te ondersoek en oortreders aan die pen te laat ry (Nowak, 1996:103). IFOR en die partye wat die vredesooreenkoms onderteken het, het egter nie in 1996 veel gedoen om geregtigheid teenoor die oortreders te laat geskied nie (Sharp, 1997:38). Teen April 1997 het die ICTY slegs 74 mense aangekla van oortredings teen die mensdom (Goldstone, 1997:106).

Die media is 'n ander belangrike akteur wie se betrokkenheid by die isolasie van Joego-Slawië aandag verdien. Dit was uiteindelik die publisiteit wat die Westerse media aan die lyding van burgerlikes in Sarajewo en op ander plekke gegee het, wat daartoe bygedra het dat die internasionale gemeenskap by die konflik betrokke geraak het (Pavkovic, 1997:159). Die media het 'n belangrike rol gespeel om die Westerse publiek se aandag op die gebeure in Joego-Slawië te vestig. Die Westerse media was ook instrumenteel in die identifisering van die Serwiërs as die skurke in die verhaal deur beskuldigings van volksmoord en beelde van gemartelde mans, uitgehongerde kinders en vernederde vrouens die wêreld in te stuur (Time, 7

Aug. 1995; Eyal, 1993:66).

3.3 Die doelwitte

Een van die doelwitte van isolasie is om die teiken sover te kry om sy onaanvaarbare optrede te verander. Indien hy nie sy optrede verander nie, sal hy die gevolge moet dra. As die teiken deur die dreigement van straf beweeg word om gehoor te gee, is dit nie nodig dat strafmaatreëls toegepas word nie (Gow, 1992:199).

Die internasionale gemeenskap se belangrikste doelwit met die optrede teen Joego-Slawië was om vrede te verseker deur 'n einde aan die burgeroorlog in Bosnië-Herzegowina te bring. Die optrede van die Serwiërs en Bosniese Serwiërs moes egter verander voordat 'n oplossing gevind sou kon word wat al die partye tevrede sou stel.

Die VN het ook sekondêre doelwitte gehad. Een daarvan was om oorlogslagoffers te beskerm. Dit was met hierdie doel in gedagte wat die VN-Veiligheidsraad Resolusie 713 aanvaar het, wat 'n verbod op wapenverskaffing aan Joego-Slawië geplaas het (Cviic, 1993:76).

'n Verdere doelwit van die akteurs was om 'n einde te maak aan die skending van menseregte wat in Joego-Slawië plaasgevind het en wat die VN-Veiligheidsraad as barbaars beskou het. Soos reeds volledig bespreek, was die Serwiërs skuldig aan volksmoord deur etniese uitwissing, marteling, massaverkragtings, die bombardering van groot stede soos Sarajewo, massamoord op burgerlikes en grootskaalse moord op vlugteling in VN-veiligheidsareas soos Srebrenica. Die VN-Veiligheidsraad se Resolusie 757 van 1992 het verpligte sanksies teen Serwië en Montenegro ingestel na aanleiding van die massamoord op Moslem-burgerlikes in die Markale-mark en Vasa Miskinastraat. Met Resolusie 780 van 1992 is 'n kommissie van deskundiges aangestel om skendings van internasionale humanitêre

reg te bepaal en ook uit te vind tot watter mate die Geneve-konvensies oortree is. Resolusie 808 van 1993 het die ICTY in die lewe geroep om die oortreders vir hul dade aan te kla en te laat boet (Higgins, 1993:482). Die doel met Resolusie 941 van 1994 was om die Bosniese Serwiërs te kry om onmiddellik hul veldtog van etniese uitwissing staak en Unprofor in Banja Luka toe te laat (UN Chronicle, Des. 1994:30).

Humanitêre oorwegings het ook 'n sentrale rol in die internasionale gemeenskap se reaksie op die situasie in Joego-Slawië gespeel. Die Bosniese Serwiërs het verhinder dat humanitêre hulp by burgerlikes uitkom en baie van die strafmaatreëls teen Serwië was daarop gemik om te verseker dat hulp-konvooe hul bestemming bereik (Roberts, 1993:442). Teen 1995 het die UNHCR geskat dat sowat driemiljoen mense oorleef het danksy die humanitêre bystand wat die internasionale gemeenskap verskaf het en daarom was dit soveel te meer onaanvaarbaar dat die Serwiërs hiermee ingemeng het. In reaksie hierop het die VN-Veilighedsraad met Resolusie 761 aan Navo 'n mandaat gegee om Bosniese Serwiërs se weermaginstellings te bombardeer (Roberts, 1993:431).

3.4 Die middele

Daar is twee tipes middele wat akteurs teen teikenstate kan gebruik. Die eerste is strafmaatreëls wat dwang behels (sien die spektrum van strafmaatreëls in hoofstuk 1). Gow (1992:199) verduidelik dit soos volg: *“Coercion involves the exertion of strength upon a subject to induce a particular response. That strength may come in many forms: the ability to distribute ‘political’ goods, the ability to withdraw benefits, the economic weight to use economic and financial measures to force a party to change its position. Ultimately, it means the ability to use armed force. Whatever form it takes, coercive diplomacy is based on the capacity to hurt. In any form of coercion, influencing another party’s behaviour is the essential characteristic”* (Gow, 1992:199). Die ander is aansporings wat met oorreding verband hou. In hierdie afdeling word alle aansporingstegnieke en strafmaatreëls wat die akteurs teen

Joego-Slawië en die Bosniese Serwiërs gebruik het, ondersoek.

Die EG het besluit om as mediator op te tree nadat die oorlog in Slowenië uitgebreek het. Die Italiaanse minister van buitelandse sake het die partye tot die konflik egter berispe en gewaarsku dat erger stappe gedoen sou word (Gow, 1992:199). Die EG het 'n wortel voor die neus van Joego-Slawië gehou in die vorm van \$4 miljard se finansiële hulp (Gompert, 1994:35). Die EG het later in sy optrede as mediator 'n ander instrument gebruik om druk op die Serwiërs uit te oefen, deur te dreig om Slowenië en Kroasië se onafhanklikheid te erken. Die EG het gehoop om met hierdie dreigement die oorlog te beëindig (Gow, 1992:199-200).

Die mislukking van dialoog het buitelandse akteurs aangespoor om strafmaatreëls teen Joego-Slawië in te stel. Die EG het ekonomiese hulp opgeskort en 'n verbod op die lewering van wapens aan Joego-Slawië geplaas (Simic, 1995:160).

Sedert Junie 1991 het die VN-Veiligheidsraad op elke moontlike manier, behalwe deur militêre intervensie, probeer om Joego-Slawië te oorreed of te dwing om sy optrede te verander. Dit het onder meer die volgende ingesluit: diplomatieke isolasie, hoëvlak-konferensies en mediasie, skorsing uit multilaterale organisasies, opskorting van sport- en kulturele bande, 'n verbod op wapenaankope, ekonomiese sanksies (van olie tot handel), luguitsluitingsones, humanitêre verligtingskorridors op land en in die lug, skietstakingslyne, tradisionele vredesbewaringsoperasies en veilige areas (Freedman, 1994-95:59). Verskeie vredesplanne is met verloop van die oorlog op die tafel geplaas, maar nie aanvaar nie, byvoorbeeld die Cutillero-plan (1992), die Vance-Owen-plan (1993), die Kinkel-Juppe-inisiatief (1993), die Luxemburg-plan (1993), die Owen-Stoltenberg-plan (1993), en die plan van die Kontakgroep (1994).

In meer as 60 resolusies is strafmaatreëls deur die VN-Veiligheidsraad aanvaar om Joego-Slawië en die Bosniese Serwiërs te dwing om hul onaanvaarbare gedrag te

staak. Die belangrikste strategie was om indirekte druk op die Bosniese Serwiërs (die Serwiërs in Bosnië wat daar vir die oorlog verantwoordelik was) uit te oefen deur direkte ekonomiese druk op die regering van Serwië (wat saam met Montenegro steeds die Federale Republiek van Joego-Slawië vorm) (Freedman, 1994-95:59-60).

Nadat Serwië formeel geïdentifiseer is as die aggressor in Bosnië, het die VN-Veilighedsraad Resolusie 757 van 1992 aanvaar. Dit het 'n embargo op alle Joego-Slawiese produkte, finansiële en ekonomiese kontrakte, en wetenskaplike-, tegniese- en kulturele uitruilings geplaas. Dit het ook 'n lugvaartverbod ingesluit en state is gevra om hul diplomatieke personeel in Joego-Slawië te verminder, asook om te verhinder dat Joego-Slawië aan sportbyeenkomste in hul gebiede deelneem. Joego-Slawië se deelname aan multilaterale organisasies soos die IMF, VN en GATT is hierdeur opgeskort. Die resolusie het ook vir ongehinderde aflewering van humanitêre hulp aan Bosnië voorsiening gemaak (UN Chronicle, Sept. 1992:5-12; Cviic, 1993:78). Hierdie sanksies het 'n enorme impak gehad op die Serwiese ekonomie en die Serwiese bevolking wou dit baie graag opgehef hê (Van Heuven, 1994:41).

In Augustus het die VN-Veilighedsraad Resolusie 770 aanvaar wat lede die reg gegee het om enige nodige stappe te doen om humanitêre hulp by die slagoffers in Joego-Slawië te kry (Gow, 1992:201). Teen die einde van 1992 het die VN-operasie in Joego-Slawië groter geword. Die klein mag wat voorheen in Sarajewo was, is geherorganiseer om humanitêre hulp aan beleërde dorpe te verleen. Hierdie verandering is as 'n uitbreiding van bestaande vredesbewaring beskou (Freedman, 1994-95:62). Die humanitêre afvaardiging het Srebrenica, Sarajewo, Tuzla, Garazde, Bihac en Zepa van die begin van hul missie as "protektorate" beskou. In Resolusie 824 van 1993 het die VN-Veilighedsraad hierdie dorpe as beskermde gebiede geïdentifiseer en daardeur verklaar dat geen gewapende aanvalle of vyandige optrede daar mag plaasvind nie. Resolusie 836 het aan Unprofor die reg gegee om in selfverdediging in die gebiede op te tree en die reg om hierdie gebiede

met lugaanvalle te beskerm (Freedman, 1994-95:66).

Met Resolusie 827 van 25 Mei 1993 is die ICTY in die lewe geroep om oorlogsmisdade, volksmoord en misdade teen die mensdom te ondersoek wat sedert 1991 in Joego-Slawië plaasgevind het (Greenwood, 1993:641). Dit was die eerste keer sedert Neuremberg dat so 'n tribunaal op die been gebring is (Nowak, 1996:102).

Met Resolusie 942 van 1994 is meer sanksies teen die Bosniese Serwiërs goedgekeur omdat hulle nie die voorgestelde vredesooreenkoms wou aanvaar nie. Sekere ekonomiese sanksies teen die Federale Republiek van Joego-Slawië sou volgens Resolusie 943 van 1994 opgeskort word vir 100 dae indien die sekretaris-generaal sertifiseer dat die Federale Republiek van Joego-Slawië sy grens met Bosnië effektief gesluit het (UN Chronicle, Des. 1994:28).

3.5 Die reaksies

Wanneer die reaksies van die teikenstaat op isolasie ondersoek word, moet onthou word dat die internasionale gemeenskap probeer het om indirek druk op die Bosniese Serwiërs te plaas deur direkte druk op Serwië uit te oefen. Verder moet in gedagte gehou word dat die Bosniese Serwiërs deur hul Serwiese nasionalisme gemotiveer is.

Joego-Slawië het hom aanvanklik verset teen die eise wat die internasionale gemeenskap aan hom gestel het, met die gevolg dat verskeie mediasiepogings en pogings tot 'n diplomatieke oplossing vir die krisis in Bosnië-Herzegowina nie vrede gebring het nie. Toe die EU gedreig het om Joego-Slawië se lidmaatskap van die OVSE op te skort, het Belgrado probeer om homself te distansieër van die konflik in Bosnië-Herzegowina deur 'n nuwe federale Joego-Slawië, bestaande uit net Serwië en Montenegro, te proklameer. By die Londen-konferensie oor Joego-Slawië het die

Serwiese groepe verskeie toegewings gemaak. Belgrado het onderneem om met al die nuwe onafhanklike republieke onderhandelings oor wedersydse erkenning te voer en het ingestem om menseregtemonitors en 'n werkskomitee in Kosowo toe te laat (Gow, 1992:200-201).

Nadat sanksies in 1992 ingestel is, het Belgrado burgers van Serwië en Montenegro wat in diens van die federale weermag was, gevra om hulself aan Bosnië-Herzegowina te onttrek.

Sanksies het eers na 'n lang tydperk die gewenste invloed op die Bosniese Serwiërs gehad. Aanvanklik het hierdie party hom nie veel aan die isolasie gesteur nie, soos duidelik blyk uit die feit dat hy byvoorbeeld gekeer het dat humanitêre hulp die regte plekke bereik. Hy het beskermde gebiede soos Gorazde gebombardeer en op Navo-vliegtuie geskiet en VN-vredebewakers aangehou (Gompert, 1994:40-41). Die regering van Joego-Slawië (Serwië en Montenegro) het probeer om die Bosniese Serwiërs te oorreed om die voorgestelde vredesplan van die Kontakgroep te aanvaar, wat hulle nie gedoen het nie (UN Chronicle, Des. 1994:26).

Serwië het in reaksie hierop sy bande met die Bosniese Serwiërs verbreek. Dit was duidelik dat Serwië op daardie stadium die punt bereik het waar hy aan die akteurs se eise sou toegee omdat hy bitter graag 'n einde wou bring aan die sanksies: *"An essential part of Belgrade's economic and diplomatic strategy since January 1994 has been the removal of sanctions by the summer of 1995"* (Gow, 1995:127). Belgrado se internasionale isolasie het dan ook ietwat minder geword nadat hy sy bande met die Bosniese Serwiërs verbreek het en VN-sanksies teen hom as gevolg daarvan gedeeltelik opgehef is (Europa World Yearbook, 1996:3592).

Ten spyte van 'n effektiewe skietstaking tydens die eerste drie maande van 1995, het die Bosniese Serwiërs hulle steeds verset deur internasionale ooreenkomste te verontagsaam (Gow, 1995:127).

Richard Holbrooke het op 29 Augustus 1995 daarin geslaag om 'n ooreenkoms met Milosevic aan te gaan waarvolgens Milosevic die Bosniese Serwiërs in verdere onderhandelings sou verteenwoordig (Pavkovic, 1997:182). Die Bosniese Serwiërs het dié reëling aanvaar en dit het uiteindelik tot die Dayton-vredesooreenkoms van November 1995 gelei.

4. Die Kosowo-krisis van 1998

Daar is sedert die begin van 1998 weer eens konflik in Kosowo, waar etniese Albaniërs en Serwiese magte bots. Dit lyk ook asof hierdie konflik weer tot grootskaalse oorlog kan lei. Albaniërs in Kosowo wil onafhanklikheid van Joego-Slawië hê, maar Milosevic is vasbeslote dat Joego-Slawië “nooit” van Kosowo sal afstand doen nie (Beeld, 9 Okt. 1998).

Die VN-Veilighedsraad het op 23 September 1998 'n resolusie aanvaar waarin vereis word dat Joego-Slawië sy veiligheidsmagte ('n geraamde 14 000 troepe) aan Kosowo moet onttrek, noodlenigingswerkers in die gebied moet toelaat en betekenisvolle politieke gesprekke met etniese Albaniërs in die provinsie moet aanknoop. Volgens humanitêre organisasies is sowat 300 000 mense uit hul huise verdryf en het sowat 1 000 gesterf sedert Serwië in Februarie 1998 militêr in Kosowo ingegryp het (Beeld, 6 Okt.1998; Beeld, 8 Okt.1998; Newsweek, 12 Okt. 1998).

Ten spyte daarvan dat China en Rusland teen militêre optrede in Kosowo gekant is en ná baie dreigemente van moontlike lugaanvalle deur Navo, is daar 'n ultimatum aan Milosevic gestel om sy troepe teen 17 Oktober te onttrek, of Navo-lugaanvalle te verduur (Beeld, 9 Okt.1998; SABC nuus, 13 Okt.1998).

5. Gevolgtrekking

Joego-Slawië is 'n globale verstotelingstaat. Die internasionale gemeenskap se primêre teikens van isolasie was die regering van die Federale Republiek van Joego-Slawië en Milosevic, die regeringshoof. Die sekondêre teikens was die Bosniese Serwiërs, hul weermag en ander Serwiese belangegroepe wat Milosevic se onaanvaarbare regeringsbeleid uitgevoer het.

Joego-Slawië kan in verskeie opsigte as die uitsondering onder post-Koue Oorlogse verstotelingstate beskou word. Hy beskik nie oor wapens van grootskaalse vernietiging nie, hy is nie betrokke by internasionale terrorisme en die bevordering van anti-Westerse sentimente nie, en ook nie by internasionale dwelmhandel nie. Die Federale Republiek van Joego-Slawië se grootste sonde was die oorlog wat in Bosnië-Herzegovina gevoer is. Die oorlog is gemotiveer deur nasionalisme en die doel daarvan was enersyds etniese suiwering en andersyds om te voorkom dat Joego-Slawië verbrokkel.

Verskeie akteurs het 'n rol in arbitrasie- en mediasiepogings en uiteindelik die isolasie van Joego-Slawië gespeel. Hulle was die EG (later die EU), die VSA, die VN, Navo, Duitsland, Rusland, Brittanje, Frankryk, en die ICFY. Die sluit van die Dayton-vredesooreenkoms kan veral toegeskryf word aan die druk wat deur die VSA op Joego-Slawië uitgeoefen is.

Die internasionale gemeenskap se primêre doelwit met isolasie was om vrede in Joego-Slawië te bewerkstellig. Die sekondêre doelwitte was om 'n einde te maak aan die skending van menseregte en om te verseker dat humanitêre konvoie hul bestemmings bereik.

Joego-Slawië se aanvanklike reaksie was een van verzet teen die eise van die internasionale gemeenskap. Dit het lank geneem voordat sanksies die gewenste

uitwerking op die regering van die Federale Republiek of die Bosniese Serwiërs gehad het.

Die internasionale gemeenskap het met die Dayton-vredesooreenkoms uiteindelik daarin geslaag om vrede in Bosnië-Herzegowina te bewerkstellig en om Joego-Slawië (en die Bosniese Serwiërs) sover te kry om hul onaanvaarbare optrede te staak. Dit was egter geen waarborg vir blywende vrede nie. Die Kosowo-krisis van 1998 bewys dat die onderliggende probleem van verskillende etniese groeperinge steeds in Joego-Slawië teenwoordig is. Joego-Slawië word weer van voor af aan strafmaatreëls onderwerp in 'n poging om vrede te verseker. Dit lyk asof Treverton (1992:357) dalk reg was met sy stelling dat Joego-Slawië 'n probleem sonder 'n oplossing is - in elk geval vir die afsienbare toekoms.

Hoofstuk 4

Iran

1. Inleiding

Naas Kuba is Iran die beste post-Koue Oorlogse voorbeeld van 'n verstotelingstaat wat nie deur die hele internasionale gemeenskap geïsoleer word nie. Internasionale akteurs kan nie saamstem oor die noodsaak en aard van strafmaatreëls teen Iran nie.

In hierdie hoofstuk word Iran se internasionale isolasie vanaf die 1979-rewolusie tot vandag bestudeer. Iran was direk ná die rewolusie meer geïsoleerd as op die oomblik. In die post-Koue Oorlogse internasionale politiek is die VSA die vernaamste akteur wat strafmaatreëls teen Iran voorstaan. Wanneer hierdie hoofstuk gelees word, is dit belangrik om van die begin af te onthou dat baie van die literatuur oor Iran se isolasie deur Amerikaners geskryf is, wat sy sondes soms erger laat klink as wat dit in werklikheid is. Dit sal duidelik blyk uit die afdeling oor die akteurs van isolasie dat die meeste lede van die internasionale gemeenskap oor Iran se sondes saamstem, maar dat hulle, op een of twee uitsonderings na, van die VSA verskil oor die benadering wat gevolg behoort te word om Iran se optrede te verander.

2. Iran: voor en ná Khomeini

Iran, wat tot 1935 as Persië bekend gestaan het, was lank 'n monargie wat deur 'n keiser (die Shah) regeer is. In 1927 het Reza Khan, 'n offisier, deur 'n staatsgreep aan bewind gekom en die titel Reza Shah Pahlavi aangeneem. In 1941 het Britse en Sowjet-magte Iran ingeneem en is die Shah, wat 'n ondersteuner van Nazi-Duitsland was, gedwing om ten gunste van sy seun, Muhammad Reza Pahlavi, te abdikeer (Europa World Yearbook, 1996:1604).

Teen die einde van die Tweede Wêreldoorlog het die Britse en Amerikaanse magte

Iran verlaat, maar die Sowjet-Unie het die noordweste van Iran, in die Azerbaidjan-provinsie, tot 1946 beset. Brittanje het 'n groot invloed in Iran gehad deur die Anglo-Iraanse Oliemaatskappy wat baie van Iran se oliehelpbronne beheer het. In Maart 1951 het die Iraanse parlement die nasionalisering van die olie-industrie goedgekeur, ondanks die opposisie van Brittanje en ander Westerse state. Dr. Muhammad Mussadeq was die grootste voorstander van nasionalisering. Hy het in 1951 eerste minister geword, maar is in Augustus 1953 deur 'n staatsgreep, geïnisieer deur die Amerikaanse en Britse intelligensiedienste en met die hulp van Iraanse weermagpersoneel, verwyder. Hierna het die Shah sy persoonlike beheer oor die regering versterk en in 1963 diktatoriale magte aangeneem toe die sogenaamde Wit Rewolusie van stapel gestuur is. Verskeie hervormings, soos die verlening van stemreg aan vroue en die herverdeling van groot eiendomme, het teenstand van onderskeidelik Moslem-geestelikes en grondeienaars uitgelok. Hassan Ali Mansur, die eerste minister, is in 1965 in 'n sluipmoordaanval dood. Onder sy opvolger, Amir Abbas Hoveida (1965 - 1977), was daar politieke stabiliteit en noemenswaardige ekonomiese groei in Iran - die gevolg van veral hoë inkomste uit petroleumuitvoere (Europa World Yearbook, 1996:1604).

Teen die middel van die sewentigerjare het verhoudinge met sy Westerse bondgenote gespanne geraak as gevolg van Iran se leidende rol in verhogings van die olieprys en sy opbou van 'n gesofistikeerde wapenarsenaal (Philip, 1994:125).

In 1977 en 1978 het die binnelandse opposisie teen die regering al hoe groter geword as gevolg van verswakkende ekonomiese toestande en die onderdrukkende aard van die Shah se bewind. Teen die einde van 1978 was daar verskeie anti-regerings demonstrasies en stakings deur liberale opponente van die regering, maar veral deur Islamitiese aktiviste. Die mees effektiewe opposisie het gekom van ondersteuners van die banneling en godsdienstige leier, Aiatolla Khomeini, wat sy veldtog vir 'n terugkeer na fundamentele Islamitiese beginsels uit Frankryk gevoer het. Die Shah is deur groeiende onrus genoopt om Iran in Januarie 1979 te verlaat. Khomeini het op 1 Februarie in Teheran aangekom en tien dae later beheer oorgeneem. 'n Islamitiese Rewolusionêre Raad van vyftien mense is gevorm om

Iran saam met 'n voorlopige regering te lei. Op 1 April is Iran tot 'n Islamitiese republiek verklaar (Europa World Yearbook, 1996:1604). So is een van die mees sekulêre samelewings in die Midde-Ooste formeel in 'n Shi'it-Islamitiese teokratiese staat omskep (Kazemi, 1997:40).

In die periode onmiddellik voordat Iran tot 'n Islamitiese republiek verklaar is, kon Mehdi Bazargan se voorlopige regering nie daarin slaag om enige amptelike verandering aan Iran se buitelandse beleid aan te bring nie. Bazargan het probeer om 'n nuwe gematigde beleid van onverbondenheid te volg, maar is as gevolg hiervan deur linkse groepe daarvan beskuldig dat hy nader aan die VSA probeer beweeg. Die gyselaarsdrama in November 1979 was deels die gevolg hiervan: 'n poging om te keer dat Iran beter betrekkinge met die VSA aanknoop (Philip, 1994:126).

Die nuwe Iraanse regering ná Bazargan was ontevrede met die VSA omdat hy meer as 25 jaar vantevore die regering van Muhammad Reza Pahlavi op hulle "afgedwing" het. Die aanval van 150 gewapende mense op die VSA se ambassade in Teheran was dus nie heeltemal onverwags nie (Hiro, 1985:317). In November 1979 het Iraanse studente 63 gyselaars in die ambassade aangehou. Die oorspronklike doel was om die eis te ondersteun dat die Shah, wat toe in die VSA was, aan Iran uitgelewer word om verhoor te word. Die probleem is ook nie deur die dood van die Shah in Egipte in Julie 1980 opgelos nie, omdat Iran toe opnuut geëis het dat die VSA nie meer in Iran se huishoudelike sake moet inmeng nie. Met die gyselaarsdrama het 'n nuwe hoofstuk in Iran se buitelandse betrekkinge begin, een wat gekenmerk is deur geweld en wat grootliks deur Islamitiese rewolusionêre idees beïnvloed is. Hierdie krisis het tot gevolg gehad dat Iran deur die Weste geïsoleer is (Philip, 1994:126). Weens die gyselaarsdrama het Bazargan se gematigde voorlopige regering ook bedank. In Julie 1981 is Muhammad Ali Rajani tot president verkies (Europa World Yearbook, 1996:1604). Ná intensiewe diplomatieke onderhandelinge is al die gyselaars uiteindelik in Januarie 1981 vrygelaat (Europa World Yearbook, 1996:1604). Die vrylating was egter nie net deur die VSA se toedoen nie. Die oorlog waarin hy op daardie stadium met Irak gewikkel was, het al

Iran se aandag, tyd en hulpbronne geverg (Legum, 1991:74).

In September 1980 het 'n volskaalse oorlog tussen Irak en Iran uitgebreek. Soos in hoofstuk 2 verduidelik, was Irak ontevrede met die suidelike grens tussen die twee state wat volgens die Algiers-ooreenkoms van 1975 in die middel van die Shatt al-Arab-kanaal geloop het. Hy wou verder hê dat die Iraanse magte wat die Abu Musa- en Tumbeilande in 1971 ingeneem het, daarvan moes onttrek. Irak was boonop ook ontevrede met die rewolusie in Iran. In September 1980 het Irak die Algiers-ooreenkoms herroep en het Irakese magte Iran binnegeval, maar Iran het sterk weerstand gebied. Die oorlog het uiteindelik tot 'n einde gekom toe Saddam Hoesein, na Irak se inval in Koeweit in Augustus 1990, onmiddellik 'n formele vredesooreenkoms met Iran aangegaan het waarin hy al Iran se eise aanvaar het (Sariolghalam, 1994:185-188; Europa World Yearbook, 1996:1624). (Sien hoofstuk 2 vir 'n breedvoerige bespreking van die oorlog).

Ná sy dood in Junie 1989 is Ajatolla Khomeini as opperleier van Iran opgevolg deur Ajatolla Ali Khamenei en is Hashemi Rafsanjani tot president verkies. Rafsanjani het daarin geslaag om Iran se radikale interne- en buitelandse beleide in beperkte mate te temper (Akhavi, 1990:149; Wright en Bakhash, 1997:124). Die Golfoorlog van 1990 het aan Iran 'n gulde geleentheid gebied om sy verhoudinge met sy bure te verbeter en om sy invloed in die streek te vergroot (Green, 1993:13). In Mei 1997 is die voormalige minister van kultuur, Mohammed Khatami, tot die nuwe president van Iran verkies. Hy is deur die Weste as 'n gematigde beskou en die VSA het gehoop dat verhoudinge tussen dié twee state vorentoe sou verbeter (Wright en Bakhash, 1997:124). Khamenei is egter steeds die opperleier en het die meeste politieke mag in Iran.

3. Komponente van ontleding

3.1 Die teikens

Die isolasie wat Iran aanvanklik beleef het, was hoofsaaklik teen die regeringshoof,

Ajatolla Khomeini, gemik. Khomeini, wat sy veldtog vir 'n terugkeer na fundamentele Islamitiese waardes uit Frankryk gevoer het en na sy terugkeer beheer van Iran oorgeneem het, was die vader van die Islamitiese republiek. Baie van Iran se onaanvaarbare optredes, soos die uitvoer van die rewolusie, is deur eksterne akteurs op Khomeini se rekening geplaas en daarom was hy een van die belangrikste teikens van isolasie.

Ook Khomeini se opvolger as die opperleier van Iran, Ajatolla Khamenei, was vir sommige akteurs (weer eens veral die VSA) onaanvaarbaar en 'n teiken vir isolasie. Dít was die gevolg van sy anti-Westerse, veral anti-Amerikaanse, houding. Hy was sterk gekant teen die Arabies-Israeliese vredesproses en was een van die Midde-Oosterse leiers wat Israel as 'n illegitieme staat beskou het (Wright en Bakhash, 1997:127). Khamenei het dus, en maak steeds, pogings tot versoening tussen die VSA en Iran baie moeilik.

Die isolasie wat Iran vandag van veral die VSA ervaar, is teen sy regering eerder as teen 'n spesifieke leier gemik. Alhoewel Mohammed Khatami wyd as 'n gematigde leier beskou word en die Weste gehoop het dat hy die sleutel tot verbeterde verhoudinge met Iran sou wees, was dit tot dusver nie die geval nie. Sy eerste besoek aan die VSA aan die einde van September 1998 is as "*a case of double vision*" beskryf, omdat hy in informele gesprekke baie tegemoetkomend was, maar gedurende 'n formele nuuskonferensie gewaarsku het dat daar tussen Iran en die VSA groot verskille oor belangrike kwessies soos die 18-jaar lange ekonomiese sanksies bestaan (Newsweek, 5 Okt. 1998).

Die teiken van isolasie in Iran is dus vandag steeds 'n primêre een, soos in hoofstuk 1 gekonseptualiseer, dit wil sê die regering van die staat.

3.1.1 Sondes

Iran word deur sy buitelandse kritici van veral vier sondes beskuldig: die verkryging van wapens van grootskaalse vernietiging, die uitvoer van sy rewolusie,

ondersteuning van internasionale terrorisme, en die afwesigheid van Westerse-styl demokrasie. 'n Vyfde sonde, veral in die oë van die VSA, is 'n fel anti-Amerikaanse houding.

3.1.1.1 Die besit van wapens van grootskaalse vernietiging

Iran het nie direk na die rewolusie ambisies gehad om wapens van grootskaalse vernietiging te bekom nie, maar daar word wyd beweer dat hy sedert die einde van die oorlog met Irak 'n uitgebreide program vir die verkryging van kernwapens het. Iran het van verskeie state, waaronder China en Rusland, kerntegnologie en kernkragreaktors (wat 8 jaar sou neem om te bou) aangekoop en probeer sy kernwetenskaplikes wat die land verlaat het, te oorreed om terug te keer (Sick, 1995:161,162).

Die IAEA het in 1992 en weer in 1994 verklaar dat daar geen bewyse van 'n kernwapenprogram in Iran was nie. Ten spyte van Iran se skoon rekord by die IAEA, sy volgehoue ontkenning oor die bestaan van 'n kernwapenprogram vir nie-vreedsame doeleindes, en die feit dat hy die kernsperverdrag (na kritiek teen sogenaamde foute in die verdrag) onderteken het, het die VSA steeds volgehou dat Iran planne het vir wapens van grootskaalse vernietiging. Die VSA het ook sy kommer oor die aard van kern-samewerking tussen China, Rusland en Iran uitgespreek. Die VSA voer verder aan dat Iran 'n bedreiging vir vrede en veiligheid in die Golfstreek is. Een van die redes vir die VSA se oproep om 'n verbod op wapenverkope aan Iran, is dat dit laasgenoemde kan verhinder om kernwapens te vervaardig (Europa World Yearbook, 1996:1607; Green, 1993:15; Sick, 1995:162).

President Rafsanjani het reeds in 1988 gesê missiele is "die belangrikste en die mees essensiële wapens in die wêreld" en Iran het dan ook tydens sy oorlog met Irak 70 missiele na dié land afgevuur. Alhoewel Iran aanvanklik nie veel missiele gehad het nie, het hy in 1987 100 van Noord-Korea aangekoop (McNaughton, 1990:6,10).

3.1.1.2 Die bevordering van rewolusionêre ideologieë

Een van die direkte gevolge van Iran se Islamitiese fundamentalisme is die uitvoer van sy rewolusionêre ideologie (Chan & Williams, 1994:121). Die probleem met hierdie vermeende sonde is dat die frase “uitvoer van die rewolusie” oop is vir interpretasie en dat Iran se woorde en daade sedert die rewolusie verander het. Net nadat die Shah in 1979 onttroon is, was Iran vol vertroue dat hy die wêreld na sy eie beeld kon verander en het hy tradisionele diplomاسie verwerp in ‘n poging om sy eie visie van universele Islamitiese beheer te verwesenlik. Aan die begin het Iran gewapende intervensie ter ondersteuning van die Islamitiese rewolusie in Libanon en op ander plekke verkondig, maar dit het mettertyd al hoe meer simbolies van aard geword. Min of meer elke belangrike figuur in Iran het al op die een of ander tydstip daarop aangedring dat “uitvoer van die rewolusie” nie impliseer dat dit met wapens moet geskied nie, maar dat die aantrekkingskrag daarvan in die onderliggende idees lê. Rafsanjani het in 1993 op ‘n perskonferensie gesê dat “...*interference and physically exporting [revolution] has never been our policy*”. In die praktyk was Iran egter by tye wel gewillig om radikale faksies se gewapende intervensie in buurstate te steun (Sick, 1995:146-149). Daar is selfs ‘n groep, die Iraanse Rewolusionêre Wagle, wat daarvan verdink word dat dit hul hoofdoel is om die Islamitiese rewolusie na ander state uit te voer (Time, 11 Nov.1996). Voorts word in sommige kringe beweer dat Iran met Soedan saamwerk om fundamentalisme in die streek aan te moedig (Green, 1993:12). Vandaar Green (1993:12) se opmerking: “*Iran is responsible for much of its own isolation because of its continuing commitment to the export of the Islamic revolution*”.

3.1.1.3 Betrokkenheid by internasionale terrorisme

Iran word wyd van internasionale terrorisme beskuldig: “*In most international discourse, Iran is depicted as an aggressive center of terrorism, motivated by religious fanaticism and a determination to export its revolutionary ideas at all costs. Iran portrays itself - and often genuinely perceives itself - as the aggrieved victim of military and terrorist attacks by expansionist neighbors and implacable counter-*

revolutionary foes, supported and encouraged by the power brokers of the international system who are committed to the overthrow of the revolution and all it represents" (Sick, 1995:146).

In Desember 1981 het die regerings van Bahrein en Saoedi-Arabië aangekondig dat hulle 'n groep individue gaan arresteer wat van sameswering tot sabotasie onder die Shi'ite bevolkings van die twee state beskuldig word. Na bewering het Iran die groep met opleiding en wapens gehelp en was daar ook beloftes van beloning indien die poging suksesvol sou wees (Sick, 1995:150).

In Januarie 1984 het die VSA Iran by sy lys van sogenaamde terroristestate gevoeg (Hiro, 1985:329). Iran is ook daarvan verdink dat hy die meesterbrein agter die Paryse bomgolf was wat in 1986 12 mense gedood en ongeveer 300 beseer het. Dit is egter nooit in 'n hof bewys nie. Franse howe het wel Iran se betrokkenheid by ander terroristedade, soos die sluipmoord in Parys in 1991 op die voormalige Iraanse eerste minister, Shahpour Bakhtiar, bewys (Time, 11 Nov.1996).

Na bewering ondersteun Iran fundamentalistiese Islamitiese groepe wat teen regerings in Algerië, Egipte, Jordanië, Libanon en Tunisië gekant is (Green, 1993:12). Die VSA hou Iran ook vir ondersteuning aan Hamas, Hizbolla en die Islamitiese Jihad, en vir verskeie aanvalle op Iraanse opposisiegroepe oorsee verantwoordelik (Wright, 1996:173; Karabell, 1996-97:87; Time, 11 Nov. 1996). Hamas het in die 1980's Amerikaanse burgers ontvoer en Hizbolla en Hamas is vermoedelik ook vir dosyne groot terroriste-aanvalle deur die wêreld verantwoordelik, onder meer die selfmoordbomaanvalle op Amerikaanse en Franse weermagbarakke in Beiroet in 1983 (waarin 299 mense dood is); aanvalle in Parys in September 1986 (waarin 12 mense dood is); en aanvalle op die Israelse ambassade en 'n Joodse gemeenskapsentrum in Buenos Aires in 1992 en 1994 (waarin 125 mense dood is). Sedert 1994 is 134 mense in Israel en Palestina dood in selfmoordbomaanvalle deur groepe wat deur Iran ondersteun word. President Hosni Mubarak van Egipte het beweer dat Iran verantwoordelik was vir 'n mislukte sluipmoordaanval op hom in 1995 en Iran was na bewering in 1996 alleen vir 14

ander sluipmoordaanvalle in die buiteland verantwoordelik (Time, 11 Nov. 1996).

In Julie 1994 het die VSA Iran daarvan beskuldig dat hy vir bomaanvalle teen Joodse teikens in Brittanje en Argentinië verantwoordelik was. Die VSA het beweer die rede vir die aanvalle was dat Iran wou probeer om die vredesproses in die Midde-Ooste in die wiele te ry (Europa World Yearbook, 1996:1607). Iran is inderdaad nog altyd teen die vredesproses gekant en sou graag wou sien dat die VSA nie meer as 'n akteur in die Midde-Ooste teenwoordig is nie (Karabell, 1996-97:88). Iran wend ernstige pogings aan om die vredesproses te ondermyn deur die direkte en indirekte opleiding en finansiering van organisasies soos die Islamitiese Jihad, wat vir selfmoordbomaanvalle op Israeli's verantwoordelikheid aanvaar het (Wright en Bakhash, 1997:131).

Iran gebruik na bewering sy ambassades om terroristegroepe te ondersteun. In Februarie 1996 is Zahra Rajabi, 'n senior beampte van die Nasionale Raad van Verset, die grootste en mees invloedryke Iraanse opposisiegroep en 'n primêre teiken van Iran se sogenaamde "*death squads*", en nog 'n lid van die groep, Abdul Ali Moradi, in hul woonstel in Istanbul doodgeskiet deur 'n groep wat logistiese steun van personeel van die Iraanse ambassade gekry het (Time, 11 Nov.1996). *"According to Western intelligence agencies, Iran has for years used its embassy in Bonn as Terror Central, where hit squads packaged European operations ordered by Tehran. Weapons, fake identity papers and visas for the assassins would arrive at the embassy by diplomatic pouch"* (Time, 21 Apr.1997).

In 'n omvattende Amerikaanse verslag oor terrorisme in 1996, wat in 1997 deur die VSA uitgereik is, word Iran beskryf as die wêreld se grootste "uitvoerder" van terreur en as "steeds die aktiefste staatsborg" daarvan ter wêreld (Beeld, 6 Mei 1997).

3.1.1.4 Die afwesigheid van Westerse-styl demokrasie en gepaardgaande waardes

Khomeini het daarop aangedring dat die Iraanse kultuur moes "veg teen

verwestering" (Rubin, 1980:276). Iran hang steeds nie Westerse demokratiese waardes aan nie en het in baie opsigte 'n outoritêre politieke stelsel wat menseregte skend.

Die mees invloedryke openbare ampsbekleër in Iran, die faqih (die posisie wat Khomeini en ná hom Khamenei beklee het wat hulle die bevoegdheid gee om enige verkose president te ontslaan), word nie demokraties deur die bevolking verkies nie, maar deur 'n groep sogenaamde kenners (geestelikes), die Majles-e Khebregan, aangewys (Kazemi, 1997:42,43).

Menseregteskendings en die miskenning van ander Westerse waardes is 'n algemene verskynsel in Iran. Reeds in 1987 het die VN-Veilighedsraad 'n verslag gepubliseer waarin gerapporteer is dat ten minste 7 000 politieke teenstanders van die Iraanse regering tussen 1979 en 1985 amptelik tereggestel is (Europa World Yearbook, 1996:1604).

Daar kan ook verwys word na die opdrag van Khomeini in Februarie 1989 om die Britse skrywer van die boek *The Satanic Verses*, Salman Rushdie, dood te maak omdat die boek Islam sou beledig (Europa World Yearbook, 1996:1607).

Dit blyk dat daar nie godsdienstvryheid in Iran is nie. Vrese dat die Iraanse regering 'n veldtog voer teen die Christen-minderheid onder sy bevolking is versterk nadat 'n Amerikaanse geestelike, biskop Haik Hovsepian Mehr, in Januarie 1994 dood in 'n straat in Teheran gevind is. Hy het vroeër daarin geslaag om die vrylating van eerwaarde Mehdi Dibaji, wat ter dood veroordeel is nadat hy die Moslem-geloof vir Christenskap verruil het, te verseker (Keesings Record of World Events, 1994:39839).

Nog 'n Westerse waarde wat nie in Iran geld nie, is vryheid van spraak. In die negentigerjare het mense verbonde aan politieke of godsdienstige faksies in Iran die reg in eie hande geneem en individue of groepe aangeval wat dit durf waag het om die regering te bevraagteken. Baie van die 134 Iraanse skrywers wat gevra het vir

‘n einde aan sensorskap het doodsdreigemente ontvang. In 1994 is die skrywer Ali Akbar Sirjani, wat in die tronk was omdat hy satiriese, bevraagtekenende essays oor die regering geskryf het, op misterieuse wyse in aanhouding dood. Sy weduwee was ook sonder heenkome omdat die regering hul bankrekenings bevries het (Wright, 1996:171).

In Iran is vroue se rol nog baie tradisioneel, konserwatief en gemarginaliseer. Hulle mag byvoorbeeld sedert die 1979-rewolusie slegs in tradisionele Moslem-drag in die openbaar verskyn. In Oktober 1997 het Ajatolla Khamenei Iraanse vroue teen Westerse feministiese idees gewaarsku en gesê dat dit seksuele promiskuiteit kan bevorder. (The Star, 23 Okt. 1997).

3.1.1.5 Iran se anti-Amerikaanse houding

Sy uitgesproke anti-Amerikaanse houding is een van Iran se groot sondes in die oë van die VSA . *“Ruled since 1979 by a clique of fundamentalist Islamic clerics, Iran has generally adhered to anti-Western, anti-American positions”*, aldus Klare (1995:142). Khomeini het gereeld na Amerika as “die groot Satan”, “die moeder van alle korrupsie” en Iran se “nommer-een-vyand” verwys (Legum, 1981:68; Hiro, 1985:139; Rubin, 1980:252). Na die rewolusie was vyandigheid teenoor die VSA nie vir Iran ‘n bysaak nie, maar sentraal in sy denke (Rubin, 1980:234). Geesdrif vir Islam se saak en anti-Amerikaanse histerie was belangrike faktore in die stryd om interne politieke dominansie wat uiteindelik tot die 1979-gyselaarsdrama gelei het (Legum, 1981:68). In 1998 het Khamenei, in reaksie op president Khatami se aanmoediging om verhoudinge tussen Iran en die VSA te verbeter, gesê dat die VSA steeds “die vyand van die Islamitiese republiek” is (Newsweek, 5 Okt. 1998).

3.2 Die akteurs

Iran is beslis nie ‘n globale verstotelingstaat soos Irak en Joego-Slawië nie, omdat hy nie deur die hele internasionale gemeenskap geïsoleer word nie. Hy kan volgens die ontledingsraamwerk (hoofstuk 1) as ‘n derderangse verstoteling geklassifiseer

word.

Iran is een van die beste voorbeelde waar die internasionale gemeenskap nie saamstem oor die manier waarop 'n oortrederstaat hanteer behoort te word nie. Soos in hoofstuk 1 bespreek, is daar 'n tweeledige benadering wat akteurs kan volg wanneer hulle 'n teikenstaat se optrede wil verander.

Eerstens is daar die gebruik van strafmaatreëls, wat van diplomatieke optrede tot sanksies en 'n militêre aanval kan wissel. Sodoende word druk op die teikenstaat uitgeoefen sodat hy sy onaanvaarbare optrede verander. Die tweede benadering is een van betrokkenheid, wat byvoorbeeld kritiese onderhandeling en interaksie insluit, asook aansporings soos buitelandse hulp om 'n teiken sover te kry om sy optrede te verander. Die voordeel hiervan is dat die akteur steeds die voordele uit sy verhouding met die verstotelingstaat verkry, veral op ekonomiese gebied, maar ook andersins: *"In the engagers' scenario, everybody wins"* (Masoud, 1998:38).

Die vernaamste akteurs wat tans by Iran betrokke is en voorheen betrokke was, is die VSA, die EU, Brittanje, Switserland, Oostenryk, Swede, Duitsland, Frankryk, Japan, Rusland en die Golf-Samewerkingsraad (*Gulf Cooperation Council, GCC*).

Die VSA is steeds, soos direk na die rewolusie, die belangrikste voorstander van strafmaatreëls teen Iran. Iran beklee 'n prominente (negatiewe) plek in die VSA se buitelandse beleid en is saam met Irak, Libië en Noord-Korea een van die *"Big Four rogues"* en boonop die een wat die meeste agterdog wek (Masoud, 1998:39).

Die VSA het goeie verhoudinge met Iran gehandhaaf terwyl dit onder die Shah se regering was. Voor die 1979-rewolusie was die VSA een van Iran se drie belangrikste handelsvennote, wat vir Amerika jaarliks \$2,7 miljard vir uitvoere in die sak gebring het (Wright en Bakhash, 1997:125). Die rewolusie was egter in wese 'n opstand teen die Shah en sy regering en daarom het Iran se goeie betrekkinge met die VSA nie in die Khomeini-era voortgeduur nie. Die Shah se onttroning was 'n groot politieke nederlaag vir die VSA. Henry Kissinger het dit destyds beskryf as

"...the greatest single blow to US foreign policy interests since the World War II" (Hiro, 1995:316,317). Iran het die VSA daarvan verdink dat hy die nuwe regering weer met die oue sou probeer vervang en die VSA het boonop die Shah na die rewolusie vir 'n tyd lank gehuisves. Die VSA het nie daarin geslaag om die nuwe rewolusionêre regering van Iran se vertroue te wen nie: *"In addition to its overoptimistic evaluation of internal Iranian politics, Washington may have made an additional mistake in trying to be too friendly to the moderates. This was the paradox of United States-Iranian relations in the Khomeini era: Iranians wanted America to stay away. The friendlier the United States tried to be, the more suspicious were the hardliners"* (Rubin, 1980:286-287).

President Jimmy Carter het die VSA tot geleidelik strengere stappe teen Iran verbind in 'n poging om die gyselaars vrygelaat te kry. Brittanje en Frankryk het die VSA gesteun en gestem vir 'n VN-Veilighedsraadsresolusie wat sanksies teen Iran sou instel, maar die Sowjet-Unie het dit geveto (Akhavi, 1990:151). Die EG het wel beperkings op Iran geplaas, maar al sy lede het dit nie gesteun nie (Hiro, 1985:323).

Carter het uiteindelik 'n ooreenkoms met Iran aangegaan. Hy het belowe om wapens en onderdele waarvoor Iran reeds betaal het aan die land te lewer indien die gyselaars vrygelaat word (Hiro, 1995:322,323).

President Ronald Reagan, Carter se opvolger, het gesê dat daar niks was wat die VSA kon doen om wraak te neem teen Iran vir die gyselaarsdrama wat uiteindelik 444 dae aangehou het nie. Hy sou die ooreenkoms wat tussen Carter en Iran aangegaan is, eerbiedig. Hy het gevolglik ekonomiese sanksies teen Iran, wat in elk geval in die praktyk nie werklik effektief was nie, opgeskort (Hiro, 1995:322,323).

In 'n anti-Iraanse gebaar het die VSA tydens die Iran-Irak-oorlog sy steun aan Irak toegesê, ondanks die feit dat Irak op daardie stadium reeds saam met Libië, Suid-Jemen, Sirië en Kuba op die VSA se lys van terroristestate verskyn het. Die VSA het Irak se oorlogspoging militêr- en geldelik gesteun (Hiro, 1985:327).

In 1979 het tien persent van Wes-Duitsland se olie van Iran gekom en was Bonn daarom gretiger as die meeste ander Europese state om die gyselaarskrisis opgelos te sien. Dit het aanleiding daartoe gegee dat die Wes-Duitse ambassadeur in Iran, Gerhard Ritzel, 'n aktiewe rol gespeel het om onderhandelinge tussen Iran en die VSA te inisieër (Hiro, 1985:323).

Oostenryk, Switserland en Swede het die gyselaarsdrama as 'n geleentheid gebruik om handelsbetrekkinge met Iran te verbeter. Iran was gou Oostenryk se tweede belangrikste handelsvennoot (Hiro, 1985:323). Italië het ook goeie kommersiële verhoudinge met Iran gehandhaaf en in 1980 'n kontrak gekry om 'n staalaanleg in Isfahan op te rig (Hiro, 1985:324).

Frankryk se verhoudinge met Iran het gaandeweg versleg omdat die meeste teenstanders van Khomeini Parys as hul basis gebruik het. Frankryk was ook later Irak se belangrikste wapenverskaffer tydens sy oorlog met Iran. Frankryk het sover gegaan as om in 1982 te sê dat hy nie sou toelaat dat Irak die oorlog teen Iran verloor nie (Hiro, 1985:324).

Brittanje was voor die Iran-Irak-oorlog Iran se tweede belangrikste handelsvennoot binne die EG gewees. Britse uitvoere na Iran was ten spyte van die EG-boikot veel hoër in 1980 as in die vorige jaar, maar Brittanje het tydens hulle oorlog geweier om wapens aan Iran of Irak te verkoop. Dit was 'n slag vir Iran, want voor die rewolusie was Brittanje sy tweede grootste wapenverskaffer (Hiro, 1985:323). Iran se verhoudinge met Brittanje is verder belemmer deur die voortdurende dispuut oor Rushdie se doodsvonnis. In September 1990 het sake ietwat verbeter nadat die Britse regering aanvaar het dat *The Satanic Verses* Moslems geaffronteer het en die versekering gegee het dat hy (die regering) Islam nie wou beledig nie. Hierdie verbeterde verhoudinge het weer 'n knou gekry toe Brittanje Iran in 1994 daarvan beskuldig het dat hy bande met die Ierse Republikeinse Leër het (Europa World Yearbook, 1996:1607). Iran se minister van buitelandse sake, Kamal Kharazmi, het op 24 September 1998 aangekondig dat die terdoodveroordeling van Rushdie deur Iran teruggetrek word - 'n aankondiging wat die vernaamste geskilpunt tussen

Brittanje en Iran uit die weg geruim het (SABC-nuus, 25/9/1998).

Ondanks die feit dat die EU in Oktober 1990 sy verbod op hoëvlak-diplomatiese kontak met Iran opgehef het, is beweerde menseregteskendings daar in 1992 gekritiseer (Europa World Yearbook, 1996:1607). Die EU was nogtans 'n voorstander van kritiese dialoog met Iran en die lidstate van die EU tel onder Iran se grootste handelsvennote. Ten spyte van besware van die VSA het die EU in 1994 'n groot deel van Iran se buitelandse skuld van \$12 miljard geherskedeer (Wright en Bakhash, 1997:132). Alhoewel hulle erken het dat Iran se optrede nie altyd van die beste is nie en dat daar terrorisnetwerke in Iran bestaan wat teen die regering se opponente optree, was baie Europeërs eenvoudig nie daarvan oortuig dat Iran grootskaalse terroriste-aktiwiteite teen Westerse teikens borg nie (Time, 11 Nov.1996). Nadat 'n Duitse hof egter bevind het dat senior Iraanse beamptes by die moord op vier Iraanse Koerde in 1992 in Duitsland betrokke was, het die EU sy optrede teenoor Iran verskerp.

In 1996 was Duitsland Iran se grootste EU-handelsvennoot. Handel tussen die twee state het in 1995 omtrent \$2,5 miljard beloop (Wright en Bakhash, 1997:132). Duitsland was op daardie stadium ook die grootste voorstander van kritiese dialoog met Iran gewees (Time, 11 Nov.1996). 'n Duitse hof het egter in April 1997 bevind dat daar van die hoogste regeringsvlakke in Iran opdrag gegee is om vier Iraanse bannelinge in 1992 in Berlyn se Mykonos-restaurant dood te maak. Duitsland het hierna sy ambassadeur uit Iran teruggeroep, vier Iraanse diplomate in Duitsland huis toe gestuur en sy beleid van kritiese interaksie met Iran opgeskort (Time, 21 Apr.1997). Na die hof se bevinding het die EU ook besluit om groter druk op Iran te begin uitoefen (Beeld, 6 Mei 1997).

Teen die middel van 1993 het die VSA sy pogings om ander Westerse regerings te oorreed om kommersiële transaksies met Iran op te skort, verskerp. Die VSA se rede was Iran se beweerde borgskap van terrorisbewegings en die ontwikkeling van 'n kernwapenprogram (Keesings Record of World Events, 1994:39839). In Mei 1994 was die druk wat deur die VSA uitgeoefen is, duidelik te sien toe die

Wêreldbank aangekondig het dat hy geen nuwe lenings aan Iran sou toestaan nie. Die Wêreldbank het eers weer in November 1996 lenings aan Iran oorweeg vir 1997 (Europa World Yearbook, 1996:1607).

Japan het onder druk van die VSA ingestem om betaling van die tweede paalement van 'n lening vir 'n hidro-elektriese dam op die Karunrivier in Iran uit te stel, maar het geweier om die hele projek te laat vaar of handel met Iran in te kort. In 1996 het handel tussen die twee state meer as \$3,8 miljard beloop en het 35% van Iran se olie-uitvoere na Japan gevloei (Wright en Bakhash, 1997:132).

Frankryk het in 1997 'n \$2 miljard kontrak gesluit wat die Franse oliemaatskappy Total sou toelaat om 'n Iraanse olieveld in die Persiese Golf te ontwikkel. Dit is ten sterkste deur die VSA veroordeel (Time, 13 Okt.1997; Newsweek, 20 Okt.1997).

Rusland is 'n groot wapenverskaffer aan Iran. Duikbote, vegvliegtuie, missiele, tenks en artillerie is onder meer aan Iran gelever (Wright en Bakhash, 1997:132).

In November 1997 het die VSA 21 hoëwerkverrigting MiG-29C vegvliegtuie van die Republiek van Moldova gekoop en na 'n VSA-lugmagbasis verskeep om die vliegtuie van verstotelingstate, en veral Iran, weg te hou. Volgens die VSA se minister van verdediging, William Cohen, het Iran probeer om die vegvliegtuie, wat kernwapens kan lanseer, te koop. Dit was vir die VSA onaanvaarbaar, veral in die lig daarvan dat Iran kort tevore drie Russiese duikbote en Chinese missiele bekom het (The Star, 6 Nov.1997).

Die VSA was tot en met die begin van die negentigerjare een van die vyf grootste aankopers van Iran se olie en Iran is vandag 'n potensieel belangrike mark vir Amerikaanse goedere en tegnologie, veral in die olie-, lugvaart- en rekenaarindustrieë wat miljarde dollars aan inkomste vir die VSA sou kon beteken (Wright en Bakhash, 1997:125). Dit sou dus sin maak indien die VSA 'n 'sagter' benadering van kritiese onderhandeling met Iran volg. Nadat Khatami, wat as 'n gematigde beskou is, in Mei 1997 tot president van Iran verkies is, was daar al hoe

meer akademici, beleidmakers, verslaggewers en besigheidsgeoriënteerde Europeërs wat die VSA aangemoedig het om sy beleid van strafmaatreëls en isolasie teenoor Iran te hersien. Khatami se verkiesing sou volgens hulle die ideale geleentheid bied om toegang te verkry tot Iran se enorme oliebronne en om voordeel uit Iran se ligging te trek, aangesien dit die beste pyplynroete vir olie van sentraal-Asië en die Kaspiese See sou kon wees (Masoud, 1998:38).

Die VSA kry hierdie boodskap van verskeie ander akteurs wat kritiek uitspreek teen sy beleid teenoor Iran. Volgens Karabell (1996, 97:78) bestaan daar 'n teenstrydigheid in die manier waarop fundamentalistiese Islamitiese state soos Iran en ander state en groepe wat ook van terrorisme beskuldig word, deur die VSA hanteer word. Hy voer aan dat daar bewyse bestaan dat belangrike vennote van die VSA ook terreurdade pleeg. Daar is byvoorbeeld bewyse wat die Saoedi-Arabiese regering met fundamentalistiese insurgente verbind. Die regering van Pakistan kan na bewering met die fundamentalistiese Taliban-guerrillas wat Kabul ingeneem het, verbind word. Die Turkse weermag is aan gewelddadige wraakaanvalle teen die Koerde buite hul eie grondgebied skuldig. Karabell se argument is dat die VSA se beleid teenoor Algerië, Iran en die Moslem-wêreld in die algemeen beïnvloed word deur antipatie teenoor Islamitiese fundamentalisme en 'n sterk aanname dat fundamentalisme 'n gevaarlike mag in die internasionale politiek is. *"For Washington, revolutionary Islam has proved to be more dangerous than it had visualised. It sees a strategic nation [Iran] pursuing expansionist policies under the guise of Islam"* (Hiro, 1985:330).

Ook in Europa is die kritiek teen die VSA se beleid dat dit grootliks deur Amerikaanse huishoudelike oorwegings en onderliggende emosionele vyandigheid, eerder as 'n realistiese uiteensetting van wat werklik in Iran aangaan bepaal word (Ansari, 1996:209).

Lane (1995:89) is van mening dat *"...[i]f the stick of American sanctions were to be wielded in clever alternation with the carrot of European trade, both instruments might be more effective in inducing changes in Iran's behaviour. As matters now*

stand, the Iranians are the ones exploiting the rifts among Western countries. A rethinking of tactics by Washington could help turn the tables”.

Die twee verskillende benaderings veroorsaak spanning in verhoudinge tussen die onderskeie akteurs. Die VSA plaas steeds druk op sy vennote om 'n keuse te maak tussen handelsverhoudinge met Iran en 'n samewerkingsooreenkoms met die VSA waarvolgens die akteurs gesamentlik druk op Iran uitoefen om 'n einde aan sy kernwapenprogramme en beweerde terrorisme te maak (Wright, 1996:173). Nadat die VSA egter in 1979 die ekonomiese boikot teen Iran ingestel het, het baie ander akteurs steeds aangebied om wapens en ander verbode items aan Iran te verskaf. Baie het bloot die etikette van die goedere verander of dit langs 'n omweg, deur derde state, gestuur (Hiro, 1985:323).

In 1997 het die VSA gewaarsku dat sanksies ingevolge die Iran-Libië sanksiewet teen die Duitse bank WestLB ingestel kon word as die bank 'n lening aan 'n Iraanse maatskappy sou toestaan. Die bank het geweier om die lening terug te trek ondanks die waarskuwing van 'n Amerikaanse senator dat die transaksie teen die sanksiewet is (Beeld, 16 Jul.1997). Hierdie beleid pootjie Amerikaanse besighede en is tot voordeel van Europese firmas (Masoud, 1998:38). Die sanksiewet van die VSA sal later in hierdie hoofstuk volledig onder die middele van isolasie bespreek word.

Die Amerikaners hou met hul onversetlike houding jeens Iran vol. Na 'n CNN-onderhoud in Januarie 1998 met die nuwe president van Iran, Mohammed Khatami, het 'n segspersoon van die Clinton-administrasie gesê dat hy Khatami se idee van dialoog en sy mooi woorde oor die VSA verwelkom, maar dat daar slegs 'n kans vir beter verhoudinge sou wees indien daar 'n regstreekse ontmoeting tussen amptelike afgevaardigdes van beide kante kon plaasvind (Time, 19 Jan. 1998). Tot dusver was daar geen so 'n vergadering tussen die VSA en Iran nie en vir die afsienbare toekoms lyk dit nie asof die verhoudinge beduidend van die gevestigde patrone gaan afwyk nie.

Alhoewel daar verskeie akteurs in die Midde-Ooste is wat Iran grootliks wantrou,

volg hulle nie 'n beleid van isolasie teenoor die staat nie. Die ses Arabiese state waaruit die Golf-Samewerkingsraad (GCC) bestaan, naamlik Saoedi-Arabië, Koeweit, Bahrein, Qatar, Oman en die Verenigde Arabiese Emirate (VAE), beskou Iran as 'n staat wat regeer word deur godsdienstige fanatici wat 'n obsessie met spirituele en politieke imperialisme het. Veral Saoedi-Arabië, Islam se plek van oorsprong, voel besonder bedreig deur Iran. Die GCC-state wat verder suid geleë is, Oman, die VAE en Qatar, lê geografies nader aan Iran en voel daarom meer bedreig as die res. Hulle het egter 'n geskiedenis van pogings tot samewerking, eerder as 'n beleid van isolasie teenoor Iran. Die lidstate wat verder noord geleë is, voel eerder bedreig deur Irak as deur Iran (Green, 1993:12, 14).

3.3 Die doelwitte

Dit blyk reeds duidelik uit hierdie gevallestudie dat die internasionale gemeenskap in die geval van Iran, anders as met byvoorbeeld Irak of Joego-Slawië, nie eenstemmig is oor die erns van Iran se sondes en veral die manier waarop dit hanteer behoort te word nie. Tog stem die onderskeie Westerse akteurs saam oor die doelwitte wat hulle in Iran wil bereik.

Op grond van die ontledingsraamwerk kan twee doelwitte geïdentifiseer word. Eerstens word optrede teen die regime gemik. Die akteurs wil 'n verandering in die norme, waardes en gesagstrukture van Iran sien. Hulle sou byvoorbeeld wou hê dat Iran Westerse waardes soos menseregte eerbiedig en van sy outoritêre politieke bestel moet afsien.

Die optrede word in die tweede plek teen Iran se onaanvaarbare beleide gemik. Die akteurs probeer Iran sover kry om van die besit van wapens van grootskaalse vernietiging, betrokkenheid by internasionale terrorisme en die bevordering van rewolusionêre ideologieë in die buiteland af te sien.

'n Verdere doelwit van veral die VSA, is natuurlik om Iran sover te kry om sy pogings om die Midde-Oosterse vredesproses in die wiele te ry, te staak (Lane, 1995:77).

Voorheen wou die akteurs ook verhinder dat Iran die Bosniese Moslems militêr ondersteun (Europa World Yearbook, 1996:1608).

Die VSA se doelwit met sy eensydige handelsverbod teen Iran is om dié staat se alreeds swak ekonomie verdere skade aan te doen en so tot meer algemene ontevredenheid met die mulla's in Iran by te dra. Dit sou weer beperkend wees ten opsigte van hul vermoë om terroriste-operasies oorsee te befonds en andersins te ondersteun. Die VSA se embargo is deel van sy tweeledige inperkingsbeleid teenoor Iran en Irak wat daarop gemik is om albei te isoleer. (Time, 11 Nov.1996).

3.4 Die middele

Hier is dit nodig om weer eens te onderskei tussen die VSA en die middele (strafmaatreëls) wat hy gebruik om Iran se optrede te beïnvloed en die ander akteurs en die middele (kritiese dialoog) wat hulle aanwend.

Die strafmaatreëls wat die VSA teen Iran ingestel het, strek volgens die ontledingsraamwerk van diplomatieke optrede tot isolasie. Aanvanklik het die VSA die gyselaarsdrama deur onderhandeling probeer oplos. Daarna het hy homself verbind tot stelselmatig sterker teenstappe, wat 'n beroep op die VN-Veilighedsraad en sy Wes-Europese bondgenote om ekonomiese sanksies teen Iran toe te pas, ingesluit het.

Die VSA het sy vloot in die Arabiese See ontplooi, die invoer van Iraanse olie beëindig, Iraanse bates van miljarde dollars in die VSA bevries, 'n vermindering in die getal Iraanse diplomate in Amerika geëis, en strenger immigrasiebeheer oor die tienduisende Iraanse studente in die VSA toegepas (Rubin, 1980:311). Die VSA het ook deur alle moontlike kanale, veral deur die VN, probeer onderhandel om die gyselaars vrygelaat en by die huis te kry. Die VSA se sanksies het egter nie die gewenste uitwerking gehad nie omdat dit so eensydig was (Legum, 1980:68). Alhoewel Frankryk en Brittanje die VSA aanvanklik gesteun het deur vir 'n resoluëie van die VN-Veilighedsraad te stem wat sanksies teen Iran sou instel, het die Sowjet-

Unie dit geveto. Die VSA het daarna diplomatieke bande met Iran verbreek en die gyselaarskrisis by die Internasionale Geregshof aanhangig gemaak (Akhavi, 1990:151). In April 1980 was die gyselaarsdrama steeds nie opgelos nie en het die VSA probeer om die gyselaars deur direkte militêre aksie te bevry - 'n poging wat gefaal het en vir die VSA vernederend was (Legum, 1980:68).

In Januarie 1984 het die VSA Iran by sy lys van terroristestate gevoeg. Dit het beteken dat Iran deur die VSA aan rigiede uitvoerkontrole, nog strengere sanksies as vantevore, onderwerp is. State op Amerika se swartlys van "skurknasies" verbeur onder meer enige aanspraak op hulpprogramme van die VSA (Beeld, 6 Mei 1997).

Tydens die Iran-Irak-oorlog het die VSA 'n verbod op die verkoop van Amerikaanse vegvliegtuie en onderdele aan Iran geplaas en was Iran se lugmag as gevolg hiervan nie so sterk soos dié van Irak nie (Akhavi, 1990:154).

Die VSA het in 1993 'n beleid van tweeledige inperking teenoor Iran en Irak in werking gestel en in April 1995 het hy 'n totale handelsverbod teen Iran aangekondig. Die verbod sou binne 30 dae in werking tree. Alle Amerikaanse maatskappye en hul buitelandse filiale sou verhoed word om met Iran handel te dryf of daar te investeer (Europa World Yearbook, 1996:1607; Kazemi, 1997:40).

In 1996 het die VSA die Iran-Libië-sanksiewet aanvaar wat bepaal dat sanksies ingestel kan word teen buitelandse maatskappye wat met Iran of Libië handel dryf en meer as \$40 miljoen in een van hierdie state investeer. Die doel met hierdie wet is om 'n einde te maak aan die terrorisme wat deur die twee state ondersteun word (Karabell, 1996-97:78). In 1997 was daar selfs 'n voorstel om buitelandse maatskappye wat groot beleggings in Iran se oliebedryf maak, toegang tot die VSA se kapitaalmarkte te verbied. Dit sou 'n nuwe metode van sanksies wees teen buitelandse maatskappye wat besigheid doen met state wie se beleide die VSA nie goedkeur nie (VSA Senaat-sitting oor die Iran-Libië-wet [790], 31/10/1997). In reaksie op hewige kritiek van ander state het die VSA in Januarie 1998 aangekondig dat hy hierdie omstrede sanksiebeleid sou hersien, maar dat strafmaatreëls teen

sulke maatskappye steeds 'n opsie sou wees (Reuters, 7 Jan. 1998).

Nadat Salman Rushdie deur Khomeini ter dood veroordeel is, het Brittanje en ander Westerse state skerp daarop gereageer en het lede van die EU gehoop om Iran deur diplomatieke optrede sover te kry om sy optrede te verander. Die EU het dus hoëvlak-diplomatiese betrekkinge met Iran opgeskort (Europa World Yearbook, 1996:1607). Na verwagting sal hierdie betrekkinge weer herstel word noudat Iran die terdoodveroordeling opgehef het.

Nadat 'n Duitse hof in April 1997 bevind het dat senior Iraanse beamptes betrokke was by die moord op vier Iraanse Koerde in 1992 in Duitsland, het die EU sy optrede teenoor Iran verskerp en besluit om sy beleid van kritiese dialoog in heroorweging te neem. Die EU het ooreengekom om ministeriële kontakte met Iran as deel van beperkte diplomatieke sanksies op te hef (Beeld, 30 Apr.1997). Die Europeërs was voorheen, soos reeds hierbo onder akteurs bespreek, sterk ten gunste van kritiese dialoog wat gestruktureer was rondom 'n multimiljard-dollar handels- en investeringsverhouding en daarop gemik was om die mulla's se optrede eerder te verander (Time, 11 Nov.1996; Lane, 1995:77). In reaksie op die Duitse hof se bevinding het die EU egter meer in die rigting van strafmaatreëls teen Iran begin beweeg. Dit is te betwyfel of hulle so 'n rigiede standpunt soos die VSA sal inneem.

3.5 Die reaksies

Iran se aanvanklike reaksie was een van verzet teen die eise wat aan hom gestel is. Die VN-Veilighedsraad en die Internasionale Geregshof het die gyselaarsdrama van 1979 veroordeel en bevind dat die aksie onwettig was en Iran beveel om die gyselaars vry te laat. Hierdie besluite het egter geen verskil aan Iran gemaak nie; die gyselaars is nie vrygelaat nie omdat Khomeini geweier het om 'n "Westerse" hof se bevindinge te gehoorsaam (Legum, 1981:68; Akhavi, 1990:151). Teen die tyd dat daar in Desember 1979 'n referendum oor die Islamitiese konstitusie was, het Khomeini 'n aanbod van president Carter vir onderhandelinge met 'n spesiale afvaardiging van Amerika van die hand gewys. Iran het ook sy gebiedswaters en

lugruim vir Amerikaanse skepe en vliegtuie gesluit (Hiro, 1985:138). Nadat die VSA probeer het om die gyselaars met militêre optrede te bevry, het Iran die 53 diplomate na verskeie ongespesifiseerde stede verskuif om te verhinder dat die VSA nog so 'n poging aanwend (Hiro, 1985:163).

Iran het boonop daarop aangedring dat die VSA verantwoordelikheid vir die Shah se optrede tydens sy regering moes aanvaar en dat Iran gekompenseer moes word vir die finansiële en geestelike verliese wat die mense van die land gely het (Hiro, 1985:321).

In die laat 1980's het Iran begin om diplomatieke betrekkinge met sommige state te herstel. Hy het egter nie summier toegegee aan al die eise wat aan hom gestel is nie, maar het wel diplomatieke pogings aangewend om verhoudinge te probeer verbeter. Die rede hiervoor was dat Iran teen die einde van 1987 duidelik besef het dat hy besig was om die militêre stryd teen Irak te verloor. Die minister van buitelandse sake, Ali Akbar Velayati, het Khomeini teen die gevare van Iran se houding van self-isolasie en die moontlike gevolge daarvan gewaarsku. Khomeini het sy steun aan Velayati toegesê en Iran het met 'n diplomatieke veldtog in Oos-Europa, die Kommunistiese blok en in sommige sogenaamde "mindere Satans" in Wes-Europa begin. Teen Julie 1988 het Iran volwaardige diplomatieke bande met Frankryk, Italië en Duitsland herstel en gesê dat sy verhoudinge met Brittanje aan die verbeter was (Malek, 1991:11).

Na die Persiese Golfoorlog het president Rafsanjani probeer om Iran se politieke en ekonomiese betrekkinge met die Weste verder te verbeter (Klare, 1995:142). Cottam (1991:24) som Rafsanjani se optrede só op: *"Rafsanjani's political skills should not be underestimated. He turned to quiet diplomacy to counteract Iran's diplomatic isolation, while making public statements that seemed to conform to Khomeini's worldview"*. Hierdie pogings van Rafsanjani is aangehelp deur Iran se hulp om Westerse gyselaars wat deur pro-Iraanse Shi'ite-groepe in Libanon gevange gehou is, te bevry en ook deur Iran se verklaring van sy neutraliteit tydens die Golfoorlog (Europa World Yearbook, 1996:1607). Iran het verder tot die

verbetering van sy diplomatieke verhoudinge bygedra deur 'n skynbare afname in sy ondersteuning van terroriste-aktiwiteite en sprake, op die hoogste vlakke in Iran, van versoening tussen die Islamitiese republiek en sy Arabiese mededingers (Green, 1993:13).

Dit is dus duidelik dat Iran al harder probeer het om sy posisie in die internasionale gemeenskap te verbeter. Alhoewel hy steeds nie aan alle eise van die akteurs gehoor gegee het nie, het hy tog sekere toegewings gemaak.

In Desember 1992 het Iran egter 'n konsepresolusie van die VN-Veilighedsraad waarin sy beweerde skending van menseregte gekritiseer is, as ongegrond verwerp. In reaksie op die VSA se bewerings dat Iran 'n potensiële bedreiging vir vrede en veiligheid in die Golfstreek is, het Iran gesê die VSA probeer om Arabiese Golfstate bang te maak in 'n poging om hulle meer Amerikaanse wapens te laat aankoop (Europa World Yearbook, 1996:1607).

Die VSA se beleid van tweeledige inperking teenoor Iran en Irak was in die geval van Iran gemik teen sy ondersteuning van terrorisme in ander state, skending van menseregte tuis, hulp aan radikale fundamentalistiese groepe in die Arabiese wêreld, ondermyning van die vredesproses in die Midde-Ooste, die verkryging van wapens om die dominante mag in die Persiese Golf te wees en pogings om wapens van grootskaalse vernietiging te bekom. Al hierdie bewerings is summier deur Iran ontken (Kazemi, 1997:40). Iran het ingestem tot inspeksie van enige area deur die IAEA en het ook die nuwe Konvensie oor Chemiese Wapens geratifiseer. As 'n ondertekenaar sal Iran beslis aan verpligte internasionale inspeksies onderwerp word (Schwarzbach, 1997:65; Time, 24 Nov.1997).

In Desember 1996 het Iran aangekondig dat hy stappe deur die Internasionale Geregshof teen die VSA sou doen as die Amerikaanse Kongres geheime aksie om die Iraanse regering te ondermyn, goedkeur (Europa World Yearbook, 1996:1608).

Die EU het as gevolg van die dispuut oor Salman Rushdie sy diplomatieke kontak

met Iran opgeskort. In reaksie hierop het Iran sy diplomatieke betrekkinge met Brittanje verbreek en geweier om sy optrede teenoor Rusland te verander.

Na die bevinding van die Duitse hof in April 1997 dat senior Iraanse beamptes in 1992 by die moord op vier Iraanse Koerde in Berlyn betrokke was, en die EU se besluit om ministeriële kontakte met Iran as deel van beperkte diplomatieke sanksies op te hef, het Iran gesê die besluit van die hof was 'n "skaamtelose daad" (Time, 21 Apr.1997).

In reaksie op die G8-state se beroep op Iran in Junie 1997 om terrorisme af te sweer, het Iran hul deklarasie veroordeel en gesê dat Iran die vernaamste slagoffer van terrorisme is en dat die G8 probeer om die ontwikkelende wêreld gevorderde tegnologie te ontnem (The Star, 25 Jun.1997).

Nadat Khatami in 1997 tot die president van Iran verkies is, het hy verskeie uitsprake gelewer wat daarop gedui het dat Iran graag sy betrekkinge met die Weste in die algemeen en die VSA spesifiek, wou verbeter. Hy het byvoorbeeld in Januarie 1998 gesê dat Iran jammer is oor die 1979-gyselaarsdrama en graag sou wou sien dat kulturele betrekkinge tussen die VSA en Iran verbeter (Newsweek, 5 Okt. 1998).

Dit blyk dat Iran in sommige gevalle positief op die akteurs se eise reageer, maar dat hy in ander gevalle bewerings summier ontken en weier om daaraan aandag te gee. Die rede hiervoor mag wees dat daar 'n magstryd tussen Iran se twee leiers bestaan: Khatami, die president en meer gematigde leier, en Khamenei, die opperleier met die meeste gesag, maar ook die meer konserwatiewe een van die twee.

Wat die Westerse gemeenskap, en veral die VSA, uit die oog verloor, is dat Iran se reaksie op hul optrede op sy beskouing van die internasionale politiek, wat verskil van dié van Westerse state, gegrond is.

Karabell (1996,:81,82,87) verduidelik Iran se persepsie oor die staat en staatsgrense, en verdedig in die proses Iran se optrede, so:

Staatsgrense binne die Islamitiese wêreld is kunsmatig en die gevolg van vroeëre Europese imperialisme. Die grense is daarom illegitiem. Politieke Islam het nie respek vir die staat soos deur die Weste beskou nie. State is kunsmatige koloniale-era verdelers van die *umma*. In teorie is die *umma* een eenheid en alle Moslems, ongeag hul sekte, vorm die *umma*. Iran se finansiële ondersteuning van groepe soos die Hizbolla in Libanon en Hamas behoort dus nie as 'n bedreiging vir die VSA gesien te word nie. Islamitiese fundamentalisme daag nie die VSA of die Weste op sy eie grondgebied uit nie en is nie 'n globale ideologie nie. Terrorisme is in die fundamentalistiese ideologie die uitsondering eerder as die reël: *"[O]utside of a number of highly publicized incidents in the 1980's, such as the hijacking of TWA flight 847 in 1985 and the World Trade Centre bombing in 1993, fundamentalist violence outside of the umma has been rare. Where it does occur, the motivation is usually retaliation for the perceived infringement of the territorial integrity of the umma by the the United States or other Western nations. The Iranian government has violated the state sovereignty of several European governments by sending assassination teams to murder Iranian opponents of its regime, but as outrageous as that extraterritorial violence is, it is not violence directed against the non-Islamic world"*.

Dr. Kamal Kharazzi, die huidige minister van buitelandse sake in Iran, het dit ook duidelik gestel dat *"...Iran's foreign policy [has always been] reflective of what Iranian people have desired; i.e. independence, dignity and respect. Iran aims at expansion of cooperation with all regional players and all nation-states which are for peace, security and solution of the immense problems of our world."* (Kharazzi, 1997).

4. Gevolgtrekking

In hierdie hoofstuk het dit duidelik geword waarom Iran eenvoudig nie uit 'n studie van post-Koue Oorlogse verstotelingstate gelaat kan word nie.

Die teiken van eksterne optrede teen Iran is 'n primêre een, dit wil sê die regering

van die staat. Die Westerse gemeenskap stem saam oor die oortredings wat Iran begaan het: die verkryging van wapens van grootskaalse vernietiging, die uitvoer van die rewolusie, ondersteuning van internasionale terrorisme, en die afwesigheid van Westerse-styl demokrasie en die gepaardgaande waardes. Die doelwitte met die akteurs se optrede teen Iran is eerstens om 'n verandering in die regering te weeg te bring, en tweedens om Iran sover te kry om sy onaanvaarbare beleide te verander. Die akteurs stem egter nie saam oor die wenslikheid van strafmaatreëls om hul doelwitte te bereik nie. Die VSA staan wel streng optrede voor, maar die ander akteurs is meer ten gunste van kritiese dialoog. Selfs die EU, wat weer sy beleid na die Mykonos-uitspraak hersien het, het nie streng sanksies teen Iran ingestel nie. Iran se reaksie op die optrede wissel. Aan die een kant maak president Khatami versoenende uitsprake, maar aan die ander kant lyk dit nie asof Khamenei die vrede met die Weste wil herstel nie.

Of Khatami dit gaan regkry om wel versoening te bewerkstellig is 'n ope vraag. Dis selfs meer onseker of strafmaatreëls teen Iran die situasie gaan verander.

Hoofstuk 5

Kuba

1. Inleiding

Wat Kuba anders as die res van die gevallestudies maak, is dat hy reeds in die Koue Oorlog 'n geïsoleerde staat was. Hy word egter vandag, soos Iran, nie meer deur die grootste deel van die internasionale gemeenskap nie, maar net deur die VSA, geïsoleer. Ander akteurs volg 'n beleid van kritiese interaksie met Kuba. Hy is boonop 'n kleiner "sondaar" as 'n staat soos China, met wie die VSA volledige diplomatieke betrekkinge het.

2. Van Spaanse kolonie tot derderangse verstoteling

Kuba is vanaf die sestiende eeu tot 1898 deur Spanje regeer, en was Spanje se eerste en laaste kolonie in die Nuwe Wêreld gewees. In 1898 moes Spanje die eiland aan die VSA afstaan na sy nederlaag in die Spaans-Amerikaanse Oorlog. Kuba het op 20 Mei 1902 'n onafhanklike republiek geword, maar die VSA het sy vlootbasisse op die eiland behou en tot 1934 homself die wetlike reg toegeëien om in Kuba se huishoudelike sake in te meng (Europa World Yearbook, 1996:972; Sherman, 1996:163).

In 1933 het Fulgencio Batista Zaldívar, 'n sersant in die weermag, na 'n militêre opstand aan bewind gekom. Batista het die staat direk of indirek regeer tot 1944, toe hy uitgetree het. Hy het sy laaste vier jaar as verkose president na 'n vrye verkiesing in 1940 gedien. Batista het die ondersteuning en vir 'n tydperk die samewerking van die Kubaanse Kommunistiese Party gehad. In Maart 1952 het hy 'n staatsgreep uitgevoer en weer aan bewind gekom ná agt jaar van 'n korrupte en hoogs oneffektiewe regering deur burgerlike politici. Batista se terugkeer is aanvanklik met verligting deur sommige Kubane, maar met grootskaalse onverskilligheid deur ander begroet. Batista se onderdrukkende optrede het hom spoedig baie ongewild by die publiek, insluitend belangrike sektore van die

sakewêreld, gemaak (Falcoff, 1994:112; Europa World Yearbook, 1996:972). Daar was ook 'n groeiende burgerlike opposisie wat uit juriste, akademici, professionele mense, studente en arbeidsleiers bestaan het. Hierdie opposisiegroepe was op die politieke toneel tydens 1956 en 1957, maar het teen 1958 begin uitrafel (Falcoff, 1994:112).

Daar was ook 'n ander opposisiegroep in Kuba gewees. In Julie 1953 het 'n radikale faksie, gelei deur dr. Fidel Castro Ruz, die Moncada weermagbarakke in Santiago de Cuba aangeval. Castro en baie van sy makkers is gevange geneem, maar later weer vrygelaat. Castro het in ballingskap gegaan en 'n rewolusionêre beweging gestig wat daartoe verbind was om Batista tot 'n val te bring. In Desember 1956 het Castro in Kuba aangekom met 'n klein groepie volgelingen waarvan die meeste gevange geneem of doodgemaak is. Daar was egter 12 oorleewendes, waaronder Castro en dr. Ernesto (Che) Guevara, wat na die heuwels van Sierra Maestra gevlug het. Hierdie groepie het die kern gevorm van die guerrillamagte wat Batista na 'n uitgerekte stryd gedwing het om op 1 Januarie 1959 uit Kuba te vlug. Die Batista-regering het inmekaar getuimel en Castro se magte het Havana ingeneem (Europa World Yearbook, 1996:972).

Een van Batista se oordeelsfoute was dat hy die Amerikaanse ambassade as 'n belangrike pion in sy politieke spel beskou het. Hy, asook baie ander Kubane het geglo dat die VSA regerings in Kuba kon maak of breek. Die ambassadeur van die VSA, Earl Smith, het hierdie idee ook goed onder Washington se aandag gebring. Smith se doel was nie soseer die behoud van Batista se diktatorskap nie, maar wel om te verhinder dat die regering val voordat vrye en regverdige verkiesings in Kuba kon plaasvind. Verkiesings was geskeduleer vir Junie 1958 en is toe na November uitgestel, as deel van Batista se kat-en-muis spel met die VSA. Washington wou nie verdere wapens na Kuba verskeep alvorens daar nie vrye en regverdige verkiesings gehou is nie. Batista het op sy beurt die verskaffing van wapens as 'n voorvereiste beskou om sy geloofwaardigheid in Kuba te herstel en om vanuit 'n sterk posisie met sy opponente te onderhandel (Falcoff, 1994:112). Die VSA het uiteindelik sy opinie oor Batista verander. Christian Herter, waarnemende minister van buitelandse sake

van die VSA, het aan Smith geskryf dat *"...from here it appears that [the] Batista regime has utterly failed to convince [the] Cuban people and certainly the U.S. public of its intention to carry out free elections"*. In dieselfde skrywe het hy vir 'n evaluering van alternatiewe leiers, insluitend Fidel Castro, gevra. Op 14 Desember het ambassadeur Smith instruksies ontvang om die Kubaanse regering in te lig dat die VSA nie 'n regering onder Rivero Agüero, Batista se kandidaat vir die verkiesing, sou ondersteun nie (Falcoff, 1994:113,114).

Daar was aanvanklik groot populêre steun vir die Castro-rebelle wat die regering oorgeneem het. Castro was ook geensins aan die Kubane onbekend nie. Hy was reeds sedert sy studentejare aktief by die politiek betrokke en was selfs in die beplande 1952-verkiesing, wat toe nooit gehou is nie, 'n kandidaat vir die Kubaanse Kongres gewees (Falcoff, 1994:115; Europa World Yearbook, 1996:972). Onmiddellik na sy bewindsoornamme het Castro die 1940-konstitusie opgeskort en dit met 'n nuwe Fundamentele Wet vervang. Die uitvoerende- en wetgewende mag het nou in die Raad van Ministers, met Fidel Castro as die eerste minister en sy broer Raúl as sy adjunk, gesetel. Guevara was derde in bevel. Hierdie nuwe regering het aanvanklik volgens dekreet regeer, maar het belooft om binne 18 maande 'n verkiesing te hou. Nadat die regering sy voete gevind het, is 'n radikale ekonomiese program aanvaar wat landbou-hervormings en die nasionalisering van industriële en kommersiële ondernemings ingesluit het. Hierdie drastiese hervormings en die regering se outoritêre aard het teenkanting van sekere sektore van die bevolking, insluitend vorige ondersteuners van Castro, uitgelok en baie Kubane het in ballingskap gegaan (Europa World Yearbook, 1996:972).

In April 1959 het Fidel Castro die VSA besoek. Die konserwatiewe lede van Castro se regering het aanvanklik probeer om vir hom 'n ontmoeting met Amerikaanse leiers te reël in die hoop dat dit probleme in bilaterale betrekkinge sou help oplos. Castro het egter nie vir die Amerikaanse regering gewag om 'n besluit oor sy besoek te neem nie - hy het eenvoudig 'n uitnodiging aanvaar om die Amerikaanse Vereniging van Koerantredakteurs in Washington toe te spreek. As gevolg hiervan het president Dwight Eisenhower Castro nie self in Amerika ontvang nie, maar dit aan

vice-president Richard Nixon oorgelaat (Falcoff, 1994:116-117).

Baie van die omstredeheid rondom die swak verhoudinge tussen die VSA en Kuba sentreer rondom botsende interpretasies van wat in hierdie tyd gebeur het. Falcoff (1994:116) vra tereg: “Was Castro ‘pushed’ into the arms of the Soviet Union, or did he ‘jump’ of his own accord?”.

Op 10 September 1960 het die eerste skepe met Sowjet-wapens in Kuba aangekom (Falcoff, 1994:121). Kort daarna, in Januarie 1961, het die VSA diplomatieke bande met Kuba verbreek. Ook in daardie jaar het alle pro-regeringsgroepe saamgesmelt om die ORI (*Organizaciones Revolucionarias Intergradadas*) te vorm. Fidel Castro het Kuba tot ‘n kommunistiese staat verklaar en ‘n Marxisties-Leninistiese program vir toekomstige ontwikkeling aangekondig (Europa World Yearbook, 1996:972).

Kort hierna het die USSR besluit om Kuba as ‘n basis vir Sowjet-missiele, wat ‘n direkte bedreiging vir die VSA sou wees, te gebruik. Dit was die begin van wat later as die missielkrisis van 1962 bekend sou word. Groot hoeveelhede missiele en ander wapens is in daardie jaar na Kuba versend, aanvanklik onder die dekmantel dat die USSR bloot besig was om Kuba te help om sy verdediging te versterk. Nadat die VSA besef het waarmee die USSR in werklikheid besig was, het president John F. Kennedy besluit dat alle Sowjet-kernwapens uit Kuba verwyder moes word. Baie van die wapens was steeds onderweg na Kuba en Washington het besluit om ‘n vlootblokkade in te stel om te verhinder dat hierdie wapens Kuba bereik en om die USSR te dwing om sy wapens wat reeds in Kuba was, te verwyder. Aanvanklik het die USSR die blokkade veroordeel, maar sy skepe het uiteindelik omgedraai en die missiele wat reeds in Kuba was, is na die Sowjet-Unie teruggestuur (Calvocoressi, 1991:30-32).

Die ORI in Kuba is in dieselfde jaar met die PURSC (*Partido Unido de la Revolución Socialista Cubana*) vervang as die staat se enigste wettige party onder Fidel Castro se leierskap. Guevara het in April 1965 uit sy militêre- en regeringsposte bedank en het Kuba verlaat om rewolusionêre aktiwiteite in die buiteland na te jaag. Later

daardie jaar het die PURSC die PCC (*Partido Comunista de Cuba*) geword. Die meeste Latyns-Amerikaanse state het Kuba in daardie stadium geïsoleer, maar die PCC-regering het sterk gekonsolideerde ondersteuning en min opposisie binne Kuba gehad (Europa World Yearbook, 1996:972).

Die Sowjet-Unie het groot steun aan Kuba verleen en met behulp hiervan het die regering besonderse vooruitgang gemaak wat sosiale- en ekonomiese ontwikkeling betref het, veral in onderwys en openbare gesondheid (Europa World Yearbook, 1996:972).

Kuba se bande met die Oosblok is in Julie 1972 versterk toe hy 'n volle lid van die Raad vir Wedersydse Ekonomiese Ondersteuning (CMEA) geword het. Die CMEA was gesetel in Moskou en het die Sowjet-Unie en ander kommunistiese state ekonomies met mekaar verbind. Nadat Kuba tot die CMEA toegelaat is, het hy spesiale handelsvoorwaardes en tegniese adviseurs van die Sowjet-Unie en ander Oos-Europese state ontvang (Europa World Yearbook, 1996:972).

In Junie 1974 het Kuba sy eerste verkiesings sedert die rewolusie vir munisipale regerings in die Mantanzas-provinsie gehou. Kuba se eerste sosialistiese konstitusie is in Desember 1975 aan die eerste kongres van die PCC voorgelê en het in Februarie 1976 in werking getree nadat dit in 'n algemene referendum goedgekeur is. Die ses provinsies is geherorganiseer tot veertien en in Oktober 1976 is verkiesings vir 169 munisipale rade gehou. Hierdie munisipaliteite het later afgevaardigdes na provinsiale regerings verkies en het later ook afgevaardigdes na die Nasionale Vergadering gestuur wat in Desember 1976 as die hoogste orgaan van die staat ingesweer is. Fidel Castro was die president van 'n nuwe Staatsraad (*Council of State*) waarvan die lede deur die Nasionale Vergadering aangewys is. Fidel en Raúl Castro is in Desember 1980 onderskeidelik tot eerste en tweede sekretaris van die PCC verkies. In Desember 1981 is Castro tot die president van die Staatsraad en Raúl as eerste vise-president, herkies (Europa World Yearbook, 1996:972).

Castro het voor die grootste krisis sedert die 1959-rewolusie te staan gekom toe in 1989 ontdek is dat 'n groot aantal senior militêre personeel by smokkelary in Angola betrokke was en ook dwelmshandelaars van die Medellín-kartel in ruil vir omkoopgeld gehelp het om Kubaanse aanloopbane te gebruik om hul vliegtuie wat van Colombië na die VSA op pad was, vol petrol te maak (Europa World Yearbook, 1996:973).

Agt Kubaanse opposisiegroepe het in September 1991 saamgesmelt om een demokratiese opposisie, die CDC (*Cuban Democratic Convergence*), te vorm. Die CDC beywer hom vir politieke pluralisme en ekonomiese hervormings (Europa World Yearbook, 1996:973).

In dieselfde maand het die Sowjet-Unie aangekondig dat hy die meeste van sy sowat 3 000 troepe en adviseurs uit Kuba sou onttrek nadat die VSA vereis het dat die Sowjet-Unie sy hulp aan Kuba drasties moes verminder voordat die VSA enige hulp aan die Sowjet-Unie sou verskaf. In Junie 1993 is Rusland se weermag finaal uit Kuba onttrek. Die enigste Russiese militêre personeel wat oorgebly het, was dié wat intelligensie-operasies bedryf. In dieselfde maand het die Castro-regering aangekondig dat die Kubaanse gewapende magte, weens verswakkende ekonomiese toestande, verminder sou word (Europa World Yearbook, 1996:974).

Die val van kommunisme in Oos-Europa het baie waarnemers laat glo dat 'n ewe vinnige oorgang na demokrasie en ekonomiese liberalisering in Kuba onafwendbaar is (Font, 1996:573). Dit het egter nie gebeur nie. In 1998 is Kuba steeds nie die wêreld se nuutste bekeerling tot demokrasie en kapitalisme nie. In kontras met die veranderinge in Oos-Europa en die Sowjet-Unie, beleef Kuba beperkte ekonomiese hervorming met die behoud van 'n kommunistiese eenparty-stelsel (Font, 1996:593).

Nadat die VSA in 1960 'n embargo teen Kuba ingestel het, was die Sowjet-Unie daar om Kuba ekonomies en andersins te ondersteun. Kuba se geografiese nabyheid aan die VSA het hom 'n bondgenoot van die Sowjet-Unie, en 'n vyand van die VSA, gemaak. Die VSA se afkeer van Kuba het groter geword namate Kuba se betrekkinge met die Sowjet-Unie al hoe sterker geword het. Die val van die Sowjet-

Unie het gevolglik tot Kuba se grootste krisis sedert die rewolusie gelei.

Tussen 1989 en 1993 het die BNP met meer as 40% gedaal. Die verdwyning van ekonomiese hulp van die Sowjet-Unie het in hierdie tydperk 'n finansiële vakuum geskep: die gebrek aan subsidies het 'n vermindering in uitvoerproduksie tot gevolg gehad, wat op sy beurt weer beteken het dat minder buitelandse insette vir produksie aangekoop kon word. Die Sowjet-Unie het byvoorbeeld nie meer Kuba se suiker teen kunsmatig hoë pryse aangekoop nie - iets wat voorheen 'n groot bron van Kuba se inkomste was. Nadat die Sowjet-Unie sy jaarlikse subsidie van \$2,1 miljard aan Kuba gestaak het, het suikerproduksie met 50% verminder. In die tydperk 1989 - 93 het Kuba se inkomste uit die uitvoer van suiker van \$5,4 miljard tot \$1,7 miljard gedaal (Lisio, 1996:692-3,695-6).

By die vierde kongres van die PCC in Oktober 1991 is besluit om verskeie veranderinge aan die struktuur van die party aan te bring. Daar is voorgestel dat die Nasionale Vergadering direk verkies word (dit is in 1992 so aanvaar), die Sekretariaat van die Sentrale Komitee van die PCC is geskrap en 12 nuwe posisies is in die Politburo geskep. Meer as die helfte van die 225 lede van die Sentrale Komitee is vervang. Mense wat die Christelike geloof aanhang, is formeel toegelaat om by die party aan te sluit. Die PCC sou egter geen politieke pluralisme of suiwer kapitalisme duld nie (Europa World Yearbook, 1996:975). Eksterne gebeure, veral die verlies van die Sowjet-verbintenis, het die Castro-regering gedwing om die deur vir geselekteerde aspekte van kapitalisme oop te maak (Werlau, 1997:51). So het Kuba byvoorbeeld in die vroeë 1990's konstitusionele en ander wetlike veranderinge aanvaar wat hy gehoop het buitelandse beleggers sou lok om vennootskappe met staatsondernemings aan te gaan (Werlau, 1997:52).

Verskeie veranderinge is aan die konstitusie aangebring. President Castro is die bevoegdheid gegee om 'n noodtoestand af te kondig en in so 'n geval totale beheer oor die weermag uit te oefen. Ander veranderinge was die hersiening van die besigheidswet, die wettiging van buitelandse beleggings in goedgekeurde staatsondernemings en die erkenning van buitelandse eienaarskap van eiendom in

gesamentlike ondernemings. Alhoewel die hersienings bloot wettige status verleen het aan wat sedert die opskorting van die voorkeurhandelsooreenkoms met die Sowjet-Unie in 1991 algemene praktyk geword het, was dit 'n weerspieëling van die regering se toenemende gretigheid om buitelandse investering te lok (Europa World Yearbook, 1996:975).

Verkiesings vir die Nasionale Vergadering en die 14 provinsiale rade het vir die eerste keer in 1993 deur middel van direkte geheime stemming plaasgevind. Slegs kandidate wat deur die PCC genomineer is, kon egter deelneem. Volgens amptelike uitslae het slegs 1,2% van die stemgeregtigdes buite stemming gebly en was daar 7,2% bedorwe of blanko stembriewe, terwyl 87,3% 'n verenigde stem, 'n stem vir die hele lys van kandidate, uitgebring het. In Maart is Fidel en Raúl Castro eenparig tot president en vise-president herkies (Europa World Yearbook, 1996:975).

Met die verdere agteruitgang van die ekonomiese situasie in Kuba het Fidel Castro die volgende aangekondig: *"Today life, reality...forces us to do what we would have never done otherwise...we must make concessions"* (Lisio, 1996:698). Castro het 'n 30 jaar-oue verbod op die gebruik van buitelandse geldeenheid opgehef, 'n duidelike stap weg van die staat se sentraalbeplande ekonomie en 'n poging om die groot hoeveelhede Amerikaanse dollars in sirkulasie op die swartmark in die formele ekonomie te kry. In September 1993 het die regering beperkte individuele privaatondernemings in 'n reeks van 117 beroepe goedgekeur. Planne is ook bekend gemaak om staatsplase in "Eenhede van Basiese Samewerkingsproduksie" te verander sodat hulle deur die werkers self bestuur en gefinansier sou word (Europa World Yearbook, 1996:974-5).

Die regering is in 1994 geherorganiseer deur die instelling van nuwe ministeries (vir ekonomie en beplanning, finansies en pryse, buitelandse investering en ekonomiese samewerking, en toerisme) in 'n stap wat op beduidende veranderinge in die ekonomiese bestuur van die staat gedui het. In Mei is die regering die bevoegdheid gegee om 'n reeks fiskale maatreëls in te stel om die probleme van 'n verswakkende ekonomie en groterwordende begrotingstekort aan te spreek. Hierdie maatreëls het

hoër inkomstebelasting, prysverhogings van goedere en dienste, en die vermindering van subsidies vir nie-winsgewende staatsondernemings ingesluit (Europa World Yearbook, 1996:975).

In 1994 en 1995 was daar 'n effense oplewing in ekonomiese aktiwiteit in Kuba. Die tendens is in 1996 voortgesit toe toerisme en landbou elk met meer as 30% gegroei het en het tot 'n 40 % groei in uitvoere, 'n 5% groei in die BBP en 'n fiskale tekort van minder as 3% van die BBP gelei (Lisio, 1996:706).

Toenemende openbare ontevredenheid met die haglike ekonomiese toestande in Kuba het in Augustus 1994 gelei tot oproer in die hoofstad. Hierdie oproerigheid is vererger deur 'n konfrontasie tussen die polisie en 'n groot aantal Kubane wat probeer het om 'n veerboot oor te neem om na die VSA te vaar. Verdere pogings van 'n groot aantal Kubane om die VSA te bereik, het krisisafmetings aangeneem en president Clinton was verpild om maatreëls in te stel om hulle af te skrik. Die outomatiese vlugtelingsstatus wat Kubane onder die 1966 *Cuban Adjustment Act* gekry het, is teruggetrek en Kubane is gewaarsku dat as hulle deur die Amerikaanse Kuswag gevang word, hulle na Amerika se Guantánamo-vlootbasis aan die Kubaanse kus geneem sou word en nie tot die VSA toegelaat sou word nie (Europa World Yearbook, 1996:975).

Alhoewel die VSA se betrekkinge met Kuba nie met die einde van die Koue Oorlog verbeter het nie, het ander Westerse state wel beter verhoudinge met Kuba aangeknoop en 'n beleid van kritiese onderhandeling, eerder as straf, voorgestaan. Die onderskeie akteurs se verhoudinge met Kuba word vervolgens in meer besonderhede bespreek.

3. Komponente van ontleding

3.1 Die akteurs

Kuba kan vandag as 'n derderangse verstotelingstaat geklassifiseer word. Die VSA

is die vernaamste akteur wat by die isolasie van Kuba betrokke is. Alhoewel daar ander state is wat ook 'n verandering van regering in Kuba wil sien, verskil hulle van Amerika oor die instrumente wat gebruik behoort te word. Dit sal later onder die middele van isolasie bespreek word. Wat in hierdie afdeling ondersoek word, is bloot die verskillende akteurs wat op die een of ander manier, hetsy deur kritiese interaksie of strafmaatreëls, by Kuba betrokke is.

Alhoewel hulle ten gunste van 'n nuwe regering na Batista was, was die Amerikaanse regering en sakegemeenskap nog nooit entoesiasties oor Fidel Castro se oorwinning in Kuba nie (Falcoff, 1994:116).

Tussen Januarie en April 1960 is die VSA se ambassadeur in Kuba eers teruggeroep en daarna het die Eisenhower-administrasie begin om 'n plan van geheime aksie teen die Kubaanse regering te formuleer. Na April 1960 het die VSA 'n nuwe beleid jeens Kuba gehad wat daarop gemik was om die Kubaanse ekonomie te verswak, steun vir Castro te ondermyn en uiteindelik 'n politieke verandering in die staat te bewerkstellig. Dit was egter baie moeilik om hul doelwitte te bereik en Eisenhower het aan die Nasionale Veiligheidsraad gesê dat *"...it was difficult to figure out what Castro was trying to do...nothing seemed to have an effect on [him]"* (Falcoff, 1994:116,121).

In 1962 het Kennedy vir die eerste keer 'n ekonomiese embargo teen Kuba in werking gestel. Kuba het dit met die hulp van die Sowjet-Unie oorleef (Bray, 1996:206).

Teen die middel van 1970 het dit egter gelyk asof die VSA gereed was om Castro tot 'n mate te akkommodeer. In 1973 het die VSA en Kuba 'n anti-kapingsooreenkoms geteken en teen laat-1974 het amptenare van die destydse minister van buitelandse sake, Henry Kissinger, geheime onderhandelinge met die Castro-regering begin. Die volgende jaar het die VSA in die Organisasie van Amerikaanse State gestem om sanksies teen Kuba op te skort en ook sy eie embargo verslap. Onderhandelinge is egter opgeskort toe Kuba in 1975 duisende troepe in Angola ontplooi het (Robbins,

1992:168).

President Jimmy Carter het weer met nuwe entoesiasme probeer om verhoudinge met Kuba te normaliseer. In 1977 het die twee state oor vissersregte en seegrense begin onderhandel. Daar was selfs sprake van wedersydse amptelike verteenwoordiging op sub-ambassade vlak. Weer eens het daar niks van gekom nie omdat Kuba in Desember 1977 troepe na Ethiopië gestuur het, 'n stap wat Carter woedend gemaak het (Robbins, 1992:169).

Kuba en die VSA het in Julie 1984 begin onderhandel oor immigrasie en repatriasie en in Desember 'n ooreenkoms bereik. Kuba het egter hierdie immigrasieverdrag opgeskort nadat Radio Martí, 'n stasie wat Westerse-styl nuus vanaf Florida in die VSA uitsaai en deur die "Voice of America"-netwerk geborg word, met uitsendings na Kuba begin het. In 1987 het verhoudinge tussen die twee state selfs verder verswak toe die Amerikaanse regering 'n veldtog geloods het om die publiek se aandag op Kuba se skending van menseregte te vestig (Europa World Yearbook, 1996:973).

President George Bush het in 1991 verklaar dat die VSA geen aggressiewe intensies teenoor Kuba het nie, maar hy het Fidel Castro nogtans 'n "diktator" genoem en geëis dat die land vrye, regverdigte verkiesings onder internasionale toesig hou voordat verhoudinge met die VSA kon verbeter (Gunn, 1992:64).

Teen die volgende jaar was die meeste ander eksterne staatsakteurs besig om hul verhoudinge met Kuba te herevalueer ten einde hul ekonomiese belange ten beste te bevorder. Sommige het probeer om Havana te oortuig dat interne hervormings wel nodig was.

Die een akteur wat egter sy benadering sedert die Kennedy-jare die minste verander het, was die VSA. Slegs in politieke magtelose sektore van die Amerikaanse gemeenskap is alternatiewe tot die 30 jaar oue beleid van isolasie en druk ernstig ondersoek (Gunn, 1992:59; Robbins, 1992:162). Die belangrike vraag is natuurlik

waarom die VSA steeds met strafmaatreëls teen Kuba volgehou het, veral aangesien die sekuriteitsoorwegings wat die VSA se beleid oor 30 jaar gevorm het, met die einde van die Koue Oorlog verdwyn het. Volgens Smith (1996:49) het die voorwaardes wat die VSA vir versoening met Kuba gestel het met verloop van tyd verander, maar het dit altyd die belangrikheid van sekuriteitsoorwegings gereflekteer.

Lisio (1996:693) en Schulz (1993:82) redeneer dat strenger sanksies teen Kuba juis help om 'n vreedsame oorgang na demokrasie, waarin die VSA definitief 'n belang het, te verhinder. Stuart E. Eizenstat, onder-sekretaris vir ekonomiese-, landbou- en besigheidsaangeleenthede, het in Januarie 1998 gesê dat die VSA as gevolg van die omstredenheid rondom sanksies 'n ondersoekspan op die been sou bring om beginsels vir die meer effektiewe gebruik van sanksies te ontwikkel. Hy het beklemtoon dat die VSA steeds investering in Kuba ontmoedig omdat Amerika nie glo dat dit onder die heersende omstandighede kan help om verandering daar te weeg te bring nie (Eizenstat, 1998).

Daar is godsdienstige leiers en menseregte-aktiviste in Kuba, wat ook graag 'n verandering na meer openheid en ander demokratiese praktyke in Kuba wil sien sê dat die VSA se beleid jeens Kuba teenproduktief is. Volgens hulle sal enige regering in Havana negatief op Amerikaanse druk reageer. Die VSA bied boonop aan Castro 'n eksterne bedreiging wat hy kan gebruik om populêre steun vir sy regering te mobiliseer (Smith, 1996:50; Robbins, 1992:162).

Baie Amerikaanse sakelui wil met Kuba handel dryf en is toenemend ontevrede met hul regering se streng beleid wat meebring dat die Kubaanse mark aan Kanadese, Britse, Spaanse, Franse en ander buitelandse mededingers behoort. Hulle is bekommerd oor die investeringsgeleenthede wat hulle verbeur (Smith, 1996:51; Sweeney, 1996:12).

Een rede vir Amerika se weiering om sy beleid teenoor Kuba te versag, mag wees dat hy dit onmoontlik vind om Kuba te vergewe vir sy draai na die Sowjet-Unie tydens

die Koue Oorlog en dat hy ook moeilik sluk aan die feit dat, oor 'n tydperk van byna 40 jaar, geen van sy pogings om van Fidel Castro ontslae te raak en demokrasie in Kuba tot stand te bring, suksesvol was nie. Sweeney (1996:14) beskryf hoedat die 72-jarige Castro agt Amerikaanse presidente oorleef het en voorspel dat hy ook vir Clinton gaan oorleef en waarskynlik as president van Kuba sal doodgaan.

Daar is al dikwels geargumenteer dat die Kubaanse bannelinggemeenskap in die VSA 'n groot rol in Amerika se ongenaakbare houding jeens Kuba speel. Die ultra-konserwatiewe elemente in daardie gemeenskap laat hul griewe teen Castro baie duidelik hoor en dra finansieel ruim by tot die politici wat met hulle saamwerk. Mas Canosa, voorsitter van die Kubaans-Amerikaanse Nasionale Stigting, het 'n redelike groot invloed op sommige Amerikaanse beleidmakers. Hy is militant anti-Castro en beskou enige gesprekvoering of teken van versoening met Castro as hoogverraad. Binne 'n dekade het Canosa die Kubaans-Amerikaners 'n ernstige politieke mag gemaak waarmee daar tydens die formulering van Amerikaanse buitelandse beleid rekening gehou moet word (Robbins, 1992:171,172). Sherman.(1996:164) beskou dit egter as 'n disproporsionele invloed: alhoewel hulle byna almal anti-Castro gesind is, is hierdie gemeenskap omtrent gelykop verdeel tussen dié wat onversetlik teen gesprekvoering met Castro gekant is en dié wat so 'n stap sal ondersteun (Smith, 1996:52).

Die VSA se beleid jeens Kuba het veral sedert die einde van die Koue Oorlog al hoe meer met die res van die internasionale gemeenskap se benadering uit pas geraak. Baie regerings stem saam dat Kuba nie noodwendig ekonomiese hulp behoort te ontvang nie, maar hulle is nie ten gunste van die VSA se embargo nie (Robbins, 1992:166). So het die VN se Algemene Vergadering in November 1995 met 117 stemme teen 3 téén die VSA se embargo gestem (Smith, 1996:51). Nog 'n aanduiding van die VSA se gebrek aan sukses met die isolasie van Kuba, is die feit dat dié land vandag 'n lid van al die vernaamste agentskappe van die VN is en 107 ambassades in die buiteland het. Byna 100 state het ambassades in Havana (Dalmau, 1998).

Die Europese Unie het Amerika al vir sy Kuba-beleid gekritiseer (Sherman, 1996:163). Die EU ondersteun kritiese dialoog eerder as sanksies en isolasie. Die EU het veral skerp gereageer op die VSA se aanvaarding van die Helms-Burton-wet, wat breedvoerig onder die middele van isolasie bespreek sal word. Die VSA het ingevolge dié wet 12 werknemers van 'n Kanadese mynmaatskappy en 'n Mexikaanse maatskappy die land weens hul betrokkenheid by Kuba verbied (Beeld, 3 Okt.1996). Die VSA se belangrikste handelsvennote - Japan, Mexiko, Kanada en die 15 lede van die EU - het na aanleiding hiervan 'n groot protesaksie geloods en klagtes teen Amerika by die Wêreld-Handelsorganisasie gelê (Lisio, 1996:709).

Kanada, soos die state van Wes-Europa, het normale ekonomiese verhoudinge met Kuba behou, maar tegelykertyd voorbrand vir 'n oorgang na demokrasie gemaak. Kanada se verbeterde verhoudinge met Kuba word boonop deur ontwikkelingshulp, ondersteuning vir die opheffing van Kuba se skorsing uit die Organisasie van Amerikaanse State en die aanmoediging van gereelde besoeke deur Kubaanse ministers gekenmerk (Lisio, 1996:709).

Spanje is een van Kuba se belangrikste buitelandse investeerders en hy wend terselfdertyd ernstige pogings aan om Kuba se menseregte-organisasies deur onder meer die verskaffing van allerlei hulp aan aktiviste te help. Die Spaanse ambassade publiseer ook insidente van menseregteskendings in Kuba (Gunn, 1992:64). Spaanse inisiatiewe het al tot die vrylating van baie politieke gevangenes in Kuba gelei. Spanje het Kuba voorts oor fiskale hervormings geadviseer en ook gesprekvoering tussen die Kubaanse regering en gematigde opposisiegroepe aangemoedig in 'n poging om groter politieke pluralisme te vestig (Lisio, 1996:709).

Nog 'n belangrike groep akteurs word in Latyns-Amerika gevind. Mexiko, Venezuela en Colombië, die sogenaamde Groep van Drie, asook Brasilië, Peru en Chili ondersteun die argument dat Kuba se interne politieke stelsel eerder deur diplomatieke en ekonomiese interaksie as deur isolasie en druk beïnvloed kan word. Die Groep van Drie het al aangebied om as mediators tussen Washington en Havana op te tree en in hul noue kontak met Fidel Castro moedig hulle hom aan om

meer radikale ekonomiese- en politieke hervormings toe te pas (Gunn, 1992:63, 64).

China het in 1990 'n ooreenkoms met Kuba geteken om daardie jaar se handel tot \$500 miljoen, wat 11% meer was as die vorige jaar, te verhoog. Dit het van Kuba China se tweede grootste handelsvennoot in Latyns-Amerika gemaak. Planne is ook reeds gefinaliseer vir Chinese investering in Kubaanse fabriek wat elektroniese waaiers en fietse vervaardig. Daarbenewens het China 'n ongespesifiseerde, 10-jaar rentevrye lening aan Kuba toegestaan (Gunn, 1991:103).

Suid-Afrika, 'n ander staat wat hegte verhoudinge met Kuba handhaaf, het in November 1997 tydens 'n sitting van die VN se Algemene Vergadering 'n beroep gedoen op die VSA om sy ekonomiese sanksies teen Kuba te laat vaar en dit as 'n *"...gross violation of the basic norms governing international relations"* beskryf (The Star, 7 Nov.1997).

Pogings om demokrasie in Kuba tot stand te bring is nie tot buitelandse regerings beperk nie. Verskeie nie-regeringsorganisasies (NROs) het ook al belangrike bydraes in hierdie verband gemaak. In 1997 het Nederland se Pax Christi byvoorbeeld 'n konferensie vir Europese NROs aangebied oor die noodsaaklikheid van verbeterde samewerking wanneer dit kom by programme wat op die vestiging van 'n burgerlike gemeenskap, menseregte en demokrasie in Kuba gemik is (Eizenstat, 1998).

Vroeër vanjaar (1998) was daar groot opspraak toe pous Johannes Paulus II Kuba besoek het. Dit was 'n hoogtepunt in die verhouding tussen die Rooms-Katolieke Kerk en die enigste Latyns-Amerikaanse staat wat die Pous nog moes besoek. Verbeterde betrekkinge tussen Kuba en die Vatikaan het Castro ook meer legitiem in die oë van Kubaanse Katolieke gemaak. Selfs die VSA en die Kubaanse banneling-gemeenskap daar het die besoek verwelkom en as 'n waardevolle stap in die rigting van demokratiese veranderinge in Kuba beskou (McGuinness, 1998:16, 17).

3.2 Die teikens

Die vernaamste teiken van eksterne betrokkenheid in Kuba is ongetwyfeld Fidel Castro as leier en tot 'n mindere mate sy regering. Dit gaan dus om 'n primêre teiken, soos in hoofstuk 1 verduidelik.

Uit 'n Amerikaanse hoek beskou, was Castro net na die rewolusie "bedwelm" deur al die mag waaroor hy eensklaps beskik het en het hy geglo dat hy Kuba die leier van rewolusie in Latyns-Amerika en daarna in die res van die Derde Wêreld kon maak (Sherman, 1996:163). Castro het onmiddellik na die rewolusie ontken dat hy 'n kommunist is (Falcoff, 1994:114), maar het weldra een van die sterkste voorstanders van kommunisme geword. Tot vandag toe nog eindig Castro sy toesprake met die woorde "sosialisme of die dood". Amerikaners beskou hom as 'n hoogs intelligente, trotse man wat hardkoppig weier om te verander (Gunn, 1992:60,64). Volgens Schulz (1993:92) sien Castro alle gebeure deur die prisma van sy eie ego en glo hy dat die mense van Kuba hom veral in krisistye nodig het. Hy beskryf Castro ook as 'n "control freak" van die eerste water. Sweeney (1996:13) stel voor dat daar nie met Castro op 'n redelike wyse geredeneer kan word nie: *"The problem with these reasonable assumptions, made by humane and intelligent...thinkers, is that Fidel Castro is not a reasonable or humane man."*

Robbins (1992:168) gee 'n goeie aanduiding van die VSA se amptelike beskouing van die Kubaanse leier: *"Castro is certainly a bad guy. He is a dictator, a communist, a human rights abuser, and an exporter of revolution...What makes Castro different is that he committed all his sins in America's backyard. Violate the Monroe Doctrine and test the U.S. containment policy, as Castro did, and the result is explosive."*

Volgens Planas (1992:89) is Castro se politieke vermoë die duidelikste te bespeur in die manier waarop hy die outoritêre stelsel in Kuba gebruik om politieke mag te behou - iets wat verduidelik waarom hy so lank aan bewind bly: *"Castro plays the 'confrontation game' extremely well. Over the years, he has been highly successful in employing the specter of the 'Yankee threat' for his own political purposes. That*

specter - whether in the form of a US invasion, sabotage, embargo, hostile rhetoric, or a revanchist Cuban exile community poised to return to the island to wreak vengeance and recover lost properties - has been one of the keys to the dictator's longevity. By manipulating the fears that these images evoke, Fidel has been able to wrap himself in the cloak of besieged nationalism and pose as the defender of the Cuban people and the revolution." Dit is dan ook hierdie vermoë wat hom in staat stel om die elite en die massas onder sy leierskap te mobiliseer tot 'n mate wat andersins nie moontlik sou wees nie (Schulz, 1993:82).

Dit het duidelik uit die vorige onderafdeling geblyk dat al die eksterne akteurs nie saamstem oor die manier waarop Castro se optrede verander behoort te word nie. Hulle is dit wel eens dat Castro die hoofteikens van hul optrede is.

Sedert 1990 het verskeie skrywers al voorspel dat Castro dit definitief nie meer lank sal regkry om onder soveel interne en eksterne druk as president van Kuba te oorleef nie. Volgens Planas (1992:87) is daar ook ander redes vir hul voorspellings: *"Many who continue to predict Castro's fall from power have a compelling moral reason for wishing for the collapse of the regime: they regard it as oppressive and unjust."* Hulle is egter tot nou toe nog verkeerd bewys. Die 72-jarige Castro is vandag, na byna 40 jaar, steeds aan bewind. *"For a variety of reasons, Castro's 'final hour' seems likely to last for several years and, perhaps, much longer"*, het Schulz (1993:81) voorspel.

3.2.1 Die sondes

Kuba het in die oë van die pleitbesorgers van internasionale isolasie 'n aantal onvergeeflike sondes gedoen: sy anti-Westerse houding en daarmee saam die afwesigheid van Westerse waardes en demokrasie, 'n swak menseregterekord, pogings om die rewolusie na Latyns-Amerika en elders uit te voer, betrokkenheid by internasionale dwelmhandel, en die ontplooiing van sy troepe in Afrika. Vir die VSA is 'n ander doring in die vlees dat Kuba tydens die Koue Oorlog 'n bondgenoot van die Sowjet-Unie was.

3.2.1.1 Die afwesigheid van Westerse-styl demokrasie en die gepaardgaande waardes

Volgens Wiarda (1991:84) weier die Kubaanse regering volstrek om sy grondbeginsels te verander of om nuwe internasionale realiteite te erken en sy beleide daarvolgens aan te pas: *"Cuba has made no bows whatsoever to the new currents of openness, democracy, change, freedom and pluralism now sweeping the world; 'old thinking' still predominates in its foreign policy. Fidel Castro still dominates the Revolution...and the entire apparatus of the totalitarian state - single party regime, secret police, thought control, absence of human rights, monopolistic state-controlled institutions - remains locked in place."*

In 1960 het Kuba alle Amerikaanse eiendom op die eiland genasionaliseer en Washington het sedertdien geëis dat die eienaars daarvoor gekompenseer moet word (Smith, 1996:49). Die probleem is natuurlik dat selfs al sou verhoudinge tussen die VSA en Kuba drasties verbeter, Kuba steeds nie die geld sou hê om hierdie eienaars te vergoed nie. Volgens Gunn (1991:103) het Kuba 'n skuldvas van meer as \$6 miljard, wat hy nie aan die skuldeisers (verskillende regerings) kan terugbetaal nie. In 1986 het Kuba sy basiese- en rentebetelings gestaak. Havana wil waarborge van verdere finansiering hê voordat hy weer begin terugbetaal (iets wat ook 'n sonde in die oë van die Weste is). Westerse krediteure weier om sulke waarborge te verskaf, met die gevolg dat alle handel op 'n kontantbasis moet geskied.

Kuba het nog nooit gehuiwer om die VSA uit te tart nie. Op 24 Februarie 1996, terwyl die Helms-Burton-wet in die Amerikaanse Kongres onder bespreking was (president Clinton was in daardie stadium teen die aanvaarding van die wetsontwerp gekant), het Kubaanse MiG-vegvliegtuie twee buitelandse vliegtuie afgeskiet. Die vlieëniers was lede van *Brothers to the Rescue*, 'n Kubaans-Amerikaanse humanitêre organisasie wat glo die Karibiese See op soek na Kubaanse vlugtelingte gepatrolleer het. Die slagoffers was in internasionale lugruim toe hulle afgeskiet is.

Hierdie optrede het tot Clinton se ondertekening van die Helms-Burton-wet gelei (Bray, 1996:207; Morici, 1997:87).

3.2.1.2 'n Swak menseregterekord

Kuba se menseregterekord is al wyd veroordeel. Volgens *Freedom House* se 1996-opname van burgerlike vryhede en menseregte in 91 state, is Kuba onder die vier state met die swakste rekord (tesame met Irak, Noord-Korea en Soedan). Die EU het in 1995 geweier om 'n kommersiële samewerkingsooreenkoms met Kuba te teken tensy daar verbeterings op die gebied van menseregte sou wees (Werlau, 1997:58).

Kuba word voorts gereeld deur die Internasionale Arbeidsorganisasie weens die sistematiese skending van arbeidsregte gekritiseer. Die unieke arbeidstelsel in Kuba laat toe dat die regering byna die algehele toegevoegde waarde wat werkers tot die produksieproses bydra, opslurp. Arbeidspraktyke van buitelandse gesamentlike ondernemings is na 'n besoek aan Kuba deur die Internasionale Konfederasie van Vrye Vakbonde en die Internasionale Streeksorganisasie van Werkers as uitbuitend bestempel (Werlau, 1997:58).

Met die opstande in Ou Havana en die vlugtelingkrisis in Augustus 1994, het 'n hele paar demokratiese opposisiegroepe, wat in hul teenkanting teen Castro verenig is, in Kuba ontstaan. Hulle eis 'n einde aan politieke onderdrukking en die instelling van vryemark- en demokratiese hervormings, wat die wettiging van opposisiegroepe en -politieke partye en die hou van vrye verkiesings insluit. Die ontstaan van hierdie verenigde opposisie het die Castro-regering en onafhanklike waarnemers verbaas, maar baie van die groepe is na bewering reeds deur agente van staatsekuriteit geïnfiltreer. Die organisasies se leiers word ook streng deur die Kubaanse regering dopgehou. Anders as in die verlede, is geen van hierdie leiers egter gevange geneem of gevonnissen (Sweeney, 1996:19).

Gunn (1992:62) skryf dat sy eenmaal vir 'n Kubaanse amptenaar gevra het of 'n

insident soos die massamoord op Tiananmenplein ooit in Kuba sou kon plaasvind. Hy het blykbaar geantwoord: *"No, because we would never let it get that far."* Hierdie stelling reflekteer die regering in Kuba se intensie om enige opstande te keer voordat dit 'n kans kry om momentum op te bou.

Fidel Castro beskryf sy houding teenoor menseregte-aktiviste só: *"We do not see these people as defenders of human rights, but as groups that act with the United States...to destroy the revolution. When they limit themselves solely to publicity activity...we do not molest them. But when they violate the law, when they carry out activities against the revolution, then we simply cannot and will not tolerate them"* (Gunn, 1992:62).

'n Voorbeeld van hierdie gebrek aan verdraagsaamheid was die inhegtenisname in November 1991 van Maria Elena Cruz Varela, wat vinnig tot twee jaar gevangenisstraf gevonnissen is. Sy was die leier van 'n organisasie wat demokratisering geëis het en was in kontak met Kubaanse bannelinge wat deur die Kubaanse regering daarvan verdink is dat hulle bande met die VSA se Sentrale Intelligensie-agentskap (CIA) gehad het. Sy is gearresteer nadat sy politieke pamflette versprei het (Gunn, 1992:62).

Vroeg in 1992 is verskeie Kubaanse andersdenkendes ter dood veroordeel. Eduardo Díaz Betancourt, die leier van 'n groep van drie Kubaans-Amerikaanse bannelinge wat gevang is terwyl hulle na bewering probeer het om Kuba met gewere en ploffstof te infiltreer, is op 21 Januarie ondanks internasionale pleidooie om genade tereggestel (Europa World Yearbook, 1996:974).

Dit is op hierdie punt nodig om te verstaan dat die Kubaanse regering, asook ander sosialistiese regerings, se beskouing van menseregte hemelsbreed van Westerse opvattinge verskil. Erisman (1995:137) verduidelik dat die Westerse liberale demokratiese tradisie se hoofprioriteit burgerlike en prosedurele regte, soos vryheid van spraak en godsdienst en gereelde veelparty-verkiesings is, wat primêr ten doel het om die individu teen die regering te beskerm. Die Marxisties-Leninistiese

benadering beklemtoon die sosio-ekonomiese verpligtinge, soos behuising, werk en mediese sorg wat die regering teenoor die mense as 'n geheel het. Hierdie diepliggende verskille móét teenstrydige reaksies tot gevolg hê in situasies waar hierdie twee stelle regte in konflik kom.

3.2.1.3 Die bevordering van rewolusionêre ideologieë tuis en in die buiteland

Castro het net na die rewolusie geglo dat hy Kuba die leier van rewolusie in Latyns-Amerika en daarna in die res van die Derde Wêreld kon maak (Sherman, 1996:163). Kuba het dan ook aktiewe ondersteuning aan linkse rewolusionêre bewegings in Latyns-Amerika en baie ander dele van die wêreld verleen. Vandaar dat Che Guevara in April 1965 uit sy militêre- en regeringsposte bedank het en Kuba verlaat het om rewolusionêre aktiwiteite in die buiteland voort te sit. Guevara het verskeie pogings tot rewolusie aangewend in Venezuela en Bolivië, waar hy in Oktober 1967 na 'n onsuksesvolle guerrilla opstand onder sy leierskap dood is (Europa World Yearbook, 1996:972). Veral in die VSA word die bewerings gemaak dat Castro tydens rewolusies in Guatemala, Nicaragua, El Salvador en Grenada, en in Portugees-Afrika as Sowjet-surrogaat opgetree het (Sherman, 1996:163).

Kuba het in 1975 ongeveer 50 000 troepe na Angola gestuur om die rewolusionêre MPLA te ondersteun en te keer dat politieke mag deur UNITA oorgeneem word (Robbins, 1992:168-9). In Desember 1977 het Kuba ook troepe na Ethiopië gestuur om 'n rewolusionêre regering daar te ondersteun (Robbins, 1992:168-9).

3.2.1.4 Staatsbetrokkenheid by internasionale dwelmhandel

Kuba se geografiese ligging plaas hom op die belangrikste lug- en see-smokkelroetes vir dwelms tussen Suid-Amerika en die suidoostelike VSA. Daar is dokumentêre bewys dat Kuba se territoriale waters en lugruim gebruik word om dwelmvrage noordwaarts na die kus van Florida te smokkel. In sommige gevalle, veral gedurende die tagtigerjare, is smokkeloperasies in ruil vir omkoopgeld deur hoë amptenare in die Kubaanse regering beskerm en ondersteun. Beweringe van

Kubaanse regeringsbetrokkenheid by dwelmhandel is vir die eerste keer in die vroeë 1980's in die VSA gemaak. Die Kubaanse regering het na bewering dwelmhandel gemanipuleer om Amerikaanse dollars te verdien. In die laat 1980's was daar dan ook bewyse van 'n hoëvlak-Kubaanse verbintenis met dwelmhandel. Dit het Castro gedwing om op te tree en na sy eie interne ondersoek is sewe Kubaanse militêre- en regeringsamptenare verhoor. Generaal Arnaldo Ochoa Sánchez, wat die Kubaanse magte in Angola gelei het, en drie ander offisiere is skuldig bevind aan hoogverraad en tereggestel. Veertien ander offisiere het strawwe vonnisse ontvang. Castro het beklemtoon dat dit nie amptelike regeringsbeleid was om by dwelmhandel betrokke te wees nie en het gesê dat 'n rewolusie wat op dwelmhandel rus, nie die moeite werd sou wees nie. Hy het nietemin erken dat die burokrasie in Kuba 'n proses van suiwering moes ondergaan (Lee, 1996:55,56; Europa World Yearbook, 1996:973).

3.3 Die doelwitte

Die doelwitte met eksterne optrede teen Kuba val in die meso- en mikro-kategorieë, dit wil sê dit is teen die regime, wat ook 'n regeringsverandering impliseer, teen onaanvaarbare beleid en teen 'n persoon gemik.

Die VSA se doelwitte met sy isolasie van Kuba is om ontslae te raak van Fidel Castro en 'n oorgang na demokrasie te bewerkstellig (Schulz, 1993:82). Die hoofdoelwit van die Helms-Burton-wet is dan ook om die omstandighede vir die demokratisering van Kuba te skep. Dit moet gebeur deur die omverwerping van Castro en deur die grootste moontlike druk op Kuba uit te oefen (Font, 1996:584; Lisio, 1996:710; Beeld, 3 Okt.1996).

Volgens Schulz (1993:95) behoort dit egter veel minder belangrik te wees om van Castro ontslae te raak as om Kuba se stabiliteit en 'n relatief pynlose oorgang na demokrasie vir al die betrokke partye te verseker. Hy voer aan dat die VSA se hoofdoel behoort te wees om 'n katastrofiese einde soos 'n burgeroorlog waarby hy betrokke kan raak, te vermy.

Die VSA se huidige vereistes alvorens hy met onderhandelinge met Kuba sal begin, is die wettiging van politieke aktiwiteite, die vrylating van alle politieke gevangenes, die beskerming van menseregte, die instelling van 'n onafhanklike regbank, die ontbinding van die agentskappe wat vir staatsekuriteit verantwoordelik is, die organisering van vrye verkiesings onder internasionale toesig en 'n nuwe leierskap waarvan Fidel en Raúl Castro nie deel is nie (Lisio, 1996:693).

Dit is interessant om te sien hoe die VSA se doelwitte met die isolasie van Kuba met die verloop van tyd verander het. Volgens Smith (1996:49,50) het die VSA altyd die klem op sekuriteitsoorwegings, wat met die einde van die Koue Oorlog verdwyn het, geplaas, maar het die doelwitte nie deurentyd dieselfde gebly nie. In die 1960's wou die VSA Kuba deur middel van isolasie dwing om op te hou om sy rewolusie uit te voer en om sy militêre bande met die Sowjet-Unie te verbreek. In 1962 het die Amerikaanse minister van buitelandse sake, Dean Rusk, gesê dat die VSA se doelwitte was om Kuba se optrede in die internasionale arena te verander en dat dit niks te make gehad het met Kuba se interne politieke stelsel nie. Die Carter-administrasie het laat in die 1970's eers bygevoeg dat die Kubaanse regering groter respek moes toon vir menseregte en later ook die onttrekking van Kuba se troepe uit Afrika geëis. Gedurende Reagan se termyn was die boodskap duidelik: solank as wat Kuba 'n bondgenoot van die Sowjet-Unie was, sou daar definitief 'n beperking wees op hoe ver betrekkinge tussen Kuba en die VSA sou kon verbeter. Met die einde van die Koue Oorlog het die Bush-administrasie nog 'n nuwe voorwaarde bygevoeg: Kuba moes vrye verkiesings hou en 'n demokrasie word voordat betrekkinge kon normaliseer.

'n Gans ander Amerikaanse doelwit is om Kubane aan te moedig om in hul eie staat te bly omdat Amerika nie aan die ontvangkant van strome vlugteling of onwettige immigrante wil staan nie. Hierdie doelwit het duidelik geword in 1980 en is weer in 1994 beklemtoon toe tienduisende Kubane probeer het om Florida in klein bootjies en op vlotte te bereik (Smith, 1996:50).

Alhoewel die ander eksterne akteurs nie noodwendig 'n beleid van isolasie jeens

Kuba voorstaan nie, is hul doelwitte baie dieselfde as dié van die VSA: 'n verandering in regering (waarvan Fidel Castro nie deel kan wees nie), 'n vreedsame oorgang na demokrasie, vrye en regverdige verkiesings onder internasionale toesig en respek vir menseregte.

3.4 Die middele

By die middele van isolasie is dit nodig om te onderskei tussen die VSA en die strafmaatreëls wat hy gebruik om Kuba se optrede te beïnvloed en die ander akteurs en die middele wat hulle aanwend.

Die VSA onderwerp Kuba aan verskeie sanksies en ander strafmaatreëls. Dit sou Kuba omtrent in die middel van die spektrum van strafmaatreëls plaas (sien hoofstuk 1). Die VSA pas dus strenger maatreëls as blote inperking teen Kuba toe. In Januarie 1962 is Kuba van aktiewe deelname aan die Organisasie van Amerikaanse State (OAS) uitgesluit en het die VSA 'n volle ekonomiese- en politieke embargo teen Kuba ingestel (Europa World Yearbook, 1996:972). Hierdie embargo het alle direkte handel en finansiële ooreenkomste met Kuba verbied en diplomatieke bande beëindig (Robbins, 1992:165).

Na hoëvlak-samesprekinge tussen hulle in 1981, het die VSA se vyandigheid teenoor Kuba toegeneem. Hy het in April 1982 ekonomiese sanksies verskerp, die grootste lugroete gesluit en toerisme na en investering deur Amerikaanse burgers in Kuba verbied (Europa World Yearbook, 1996:973).

In 1991 en 1992 is die VSA se embargo weer eens verskerp. Toelae wat Kubaans-Amerikaners toegelaat is om aan hul families in Kuba te stuur, is verklein (Gunn, 1992:64). President Bush het ook 'n bevel uitgereik wat skepe wat by handelstransaksies met Kuba betrokke was, verbied het om Amerikaanse hawens sonder spesiale lisensies binne te kom (Europa World Yearbook, 1996:974; Robbins, 1992:167).

Die *Cuban Democracy Act*, ook bekend as die Torricelli-wet, is ondanks groot internasionale kritiek deur die VSA-kongres aanvaar. Hiervolgens is dit onwettig vir buitelandse filiale van Amerikaanse maatskappye om met Kuba handel te dryf (Europa World Yearbook, 1996:974).

Vroeg in 1995 is voorgestelde wetgewing wat die VSA-embargo nog strenger sou maak en die bepalings van die Torricelli-wet selfs verder sou voer deur Jesse Helms, voorsitter van die Senaat se internasionale verhoudinge komitee, en Dan Burton, die voorsitter van die Huis van Verteenwoordigers se sub-komitee oor die Westerse halfgrond, by die Kongres ingedien (Europa World Yearbook, 1996:975). Hierdie voorstel het onder meer behels dat die president die VN-Veilighedsraad moes nader in 'n poging om ander state sover te kry om die embargo te ondersteun (Smith, 1996:52) en dat sanksies toegepas moes word teen alle buitelandse besighede wat met Kuba handel dryf; hierdie firmas is dus aan vervolging in Amerikaanse houe onderhewig. Clinton het die maatreël, te midde van hewige internasionale teenkantiing, in Maart onderteken (Sherman, 1996:165). Die wet is vir byna alle ander Westerse state onaanvaarbaar en hulle meen dat die wet op sy eie waarskynlik nie die demokratisering van Kuba tot gevolg sal hê nie. Dit mag volgens hulle verhoudinge tussen die VSA en Kuba net verder verswak (Lisio, 1996:691; Font, 1996:595). Morici (1997:87) wys voorts daarop dat die wet direk in stryd met die internasionale reg is en die langtermyn-doelwitte van die VSA se internasionale ekonomiese beleid ondermyn.

Die VN se Kommissie vir Menseregte het al 'n kommissie van ondersoek na Kuba gestuur wat verskeie gevalle gedokumenteer het waar fundamentele menseregte geskend is. In April 1990 het die Kommissie by 'n vergadering in Geneve 'n resoluëie aanvaar om die moontlike skending van menseregte in Kuba dop te hou (Europa World Yearbook, 1996:973).

Ander buitelandse akteurs (soos in 'n vorige afdeling volledig bespreek) verkies konstruktiewe interaksie met, eerder as strafmaatreëls teen, Kuba. Die doel hiermee is om spanning tussen hulle en Kuba te verlaag en om Kuba vir invloede van buite

oop te stel (Schulz, 1993:84). Die voorstanders van hierdie benadering argumenteer dat volgehoue kontak deur handel, hulp en diplomاسie meer effektief as die strafmaatreëls en konfrontاسie van die VSA is om Kuba in die rigting van 'n vreedsame oorgang na demokrasie te lei (Lisio, 1996:709). Dit beteken egter nie dat hulle nie krities teenoor Kuba se sondes staan nie.

3.5 Die reaksies

Uit Kuba se reaksie op isolاسie blyk dit dat Castro graag verhoudinge met die VSA sou wou verbeter, maar nie ten koste van sy interne beleide nie. Dit lyk ook asof Castro vir tyd speel in die verwagting dat die VSA se standpunt meer en meer geïsoleer sal raak. Castro het nog nooit te kenne gegee dat hy enigsins van plan is om toe te gee aan die eise wat die VSA aan hom stel nie.

Na die mislukking van onderhandelinge met president Carter in die laat 1970's, het Castro weer probeer om die onderhandelingsproses met die VSA aan die gang te kry. Ook dit het nie geslaag nie. Castro het hierna begin om samesprekings te voer met die bannelinggemeenskap om familiebesoeke aan Kuba te vergemaklik (Robbins, 1992:169).

Versterkte Amerikaanse militêre aktiwiteit in Honduras en die Karibiese streek het daartoe gelei dat Castro in Augustus 1983 'n noodtoestand in Kuba afgekondig het. Hoop op versoening tussen Kuba en die VSA is verpletter toe die VSA Grenada binnegeval het en daar konfrontاسie tussen VSA-magte en Kubaanse militêre personeel was (Europa World Yearbook, 1996:972, 973).

Die Kubaanse regering het sy immigrاسie-ooreenkoms met die VSA opgeskort nadat die VSA se *Voice of America*-radiostasie nuus vanaf Florida na Kuba begin uitsaai het. Dit het beteken dat alle besoeke aan die VSA deur Kubaanse burgers taboe was (Europa World Yearbook, 1996:973).

Nadat die VN se Kommissie vir Menseregte die resoluاسie aanvaar het ingevolge

waarvan 'n ondersoekspan na Kuba gestuur is, het die Kubaanse regering gereageer deur menseregte-aktiviste vir tot twee jaar tronk toe te stuur omdat hulle na bewering vals inligting aan die kommissie van ondersoek verskaf het. Die Kubaanse regering het egter ook per geleentheid politieke gevangenes vrygelaat, soos in 1995 na die besoek van 'n internasionale menseregtemissie aan Kuba (Europa World Yearbook, 1996:973,975).

Teen 1989 het Kuba begin om sy troepe uit Afrika te onttrek. Kuba se menseregterekord het ook sodanig verbeter dat dit in die Amerikaanse departement van buitelandse sake se menseregteverslag van 1989 erken is. Kuba het ook sy beleid oor die uitvoer van rewolusie afgesweer (Smith, 1996:50).

Fidel Castro het egter nog altyd volstrek geweier om sy fundamentele politieke beginsels te verander en sy beleide daarvolgens aan te pas (Wiarda, 1991:84). Die enigste veranderinge wat hy wel toegelaat het, was absoluut noodsaaklik vir Kuba se ekonomiese oorlewing gewees (Gunn, 1991:103).

Ten spyte van Castro se rigiede standpunt is die veranderinge wat wel in Kuba plaasgevind het, deur die meeste eksterne akteurs verwelkom. Die proses om Kuba se verkiesingswetgewing te verander, wat in 1992 begin het, het al tot gevolg gehad dat die eerste algemene verkiesings vir die Nasionale Vergadering in Februarie 1993 gehou is. Die proses van nominasie is egter steeds streng gekontroleer en daar was net een PCC-kandidaat vir elke setel. Dis nogtans 'n beduidende verandering, aangesien verteenwoordigers in die verlede aangewys is en daar geen verkiesings gehou is nie. Daar was ook al 'n uitbreiding van godsdiensvryheid en ander klein stappies in die rigting van groter vryheid in Kuba (Smith, 1996:53).

Na 1993 het Fidel Castro weer voelers na die VSA uitgesteek. Hy het sy retoriek versag en aangedui dat Kuba as deel van wyer gesprekvoering oor die normalisering van bilaterale verhoudinge met die VSA gewillig sou wees om te onderhandel oor die Amerikaanse eiendomme wat aan die begin van die rewolusie gekonfiskeer is (Schulz, 1993:98). Die aanvaarding van die Helms-Burton-wet mag

sake egter bemoeilik. Kuba voer aan dat die VSA daardeur die internasionale handelsreëls van die Wêreldhandelsorganisasie verbreek. Ricardo Ruiz, Kuba se minister van handel, beskou die wet as deel van 'n "ekonomiese oorlog" teen Kuba (Beeld, 3 Okt.1996).

4. Gevolgtrekking

Uit hierdie hoofstuk blyk dit dat die teikens van isolasie in Kuba primêr van aard is. Die vernaamste teiken is Fidel Castro, maar sy regering word ook tot 'n mindere mate geïsoleer. Kuba is 'n derderangse verstotelingstaat wat vandag deur alleen die VSA geïsoleer word. Die rede hiervoor mag sy optrede tydens die Koue Oorlog, eerder as sy optrede vandag, wees. Die sondes waarvan die VSA Kuba beskuldig, is die afwesigheid van Westerse-styl demokrasie en die gepaardgaande waardes, 'n swak menseregterekord, die bevordering van rewolusionêre ideologieë tuis en in die buiteland en staatsbetrokkenheid by internasionale dwelmhandel. Dit is duidelik dat verskeie ander eksterne akteurs hoëvlak-betrekkinge met Kuba wil hê, alhoewel hulle nie noodwendig Fidel Castro se swak menseregterekord goedkeur nie.

Die doelwitte met eksterne optrede teen Kuba val in die meso- en mikro-kategorieë. Dit is teen die regering, 'n persoon (Castro), en teen onaanvaarbare beleide gemik. Die eksterne akteurs sou graag van Castro en sy regering ontslae wou raak en 'n oorgang na demokrasie in Kuba bewerkstellig.

Die eksterne akteurs stem egter nie saam oor die middele wat teen Kuba gebruik behoort te word om hul doelwitte te bereik nie. Die VSA onderwerp Kuba aan verskeie sanksies en ander strafmaatreëls, terwyl ander akteurs kritiese dialoog verkies.

Castro se reaksie op die strafmaatreëls teen Kuba is om te vir tyd te speel in die verwagting dat die VSA weens sy ontoegeeflike beleid toenemend geïsoleer sal raak van ander state.

Tans wil dit voorkom asof slegs Castro se uittrede (of dood) moontlik tot 'n verandering in Kuba se verhoudinge met die VSA sou kan lei. Dit lyk ook nie asof daar iemand met dieselfde charismatiese persoonlikheid as Castro is wat sy skoen sal kan volstaan nie. Of hy egter binnekort gaan uittree, of doodgaan, kan niemand voorspel nie.

Hoofstuk 6

Gevolgtrekking

In hierdie studie is 'n besondere groep state in die post-Koue Oorlogse internasionale politiek bespreek. Hierdie state begaan oortredings wat vir een of meer lede van die internasionale gemeenskap onaanvaarbaar is. Die vier gevallestudies bied 'n interessante vermenging van die moontlike teikens, sondes, middele, doelwitte en reaksies wat by verstotelingstate gevind word.

Irak kan beskou word as die beste voorbeeld van 'n post-Koue Oorlogse verstotelingstaat omdat hy deur bykans die hele internasionale gemeenskap geïsoleer word en volgens populêre opvatting skuldig is aan drie van die sondes wat state teikens vir internasionale isolasie maak. Die feit dat Irak wapens van grootskaalse vernietiging besit, word vererger deur sy gebruik van chemiese wapens in die destydse oorlog teen Iran en selfs ook teen sy eie Koerdiese bevolking.

Joego-Slawië is ook 'n globale verstotelingstaat en 'n goeie voorbeeld van twee van die kenmerke van die post-Koue Oorlogse internasionale politiek. Eerstens bewys dit die al hoe belangriker rol van nie-staatsakteurs. In Joego-Slawië se geval was dit die Bosniese Serwiërs, 'n etno-nasionale groep wat tot 'n groot mate vir die oorlog in Bosnië-Herzegowina verantwoordelik was. Tweedens onderstreep Joego-Slawië die probleem van etno-nasionale groeperings wat die voortbestaan van bestaande state deur verhoogde nasionalisme bedreig.

Alhoewel Iran skuldig is aan baie van die sondes wat tot internasionale isolasie lei, volg die meeste akteurs buiten die VSA 'n beleid van kritiese dialoog met eerder as strafmaatreëls teen Iran. Soos Irak, het Iran 'n program vir die verkryging van wapens van grootskaalse vernietiging. Wat Iran se wapenprogram waarskynlik minder ernstig in die oë van die internasionale gemeenskap maak, is die feit dat hy sy wapens van grootskaalse vernietiging nog nie in direkte konfrontasie getoets het nie. Iran se terroristedade mag egter daartoe lei dat meer state as die VSA hom isoleer soos Duitsland en die EU se reaksie op die Mykonos-bom aandui.

Kuba is sedert 1962 'n geïsoleerde staat, maar word vandag deur bykans net die VSA geïsoleer. Kuba was aanvanklik daaraan skuldig dat hy sy rewolusionêre ideologie in die buiteland probeer bevorder het. Kuba se grootste sonde tans is dat hy 'n ondemokratiese regering, met Fidel Castro as leier het, wat nie menseregte respekteer nie. Behalwe vir die VSA, volg die meeste ander akteurs 'n beleid van kritiese dialoog teenoor Kuba.

Die vraag is of Kuba homself steeds in die geledere van die post-Koue Oorlogse verstotelingstate behoort te bevind? Dit is duidelik dat Kuba gewis nie in dieselfde kategorie as verstotelingstate soos Irak of Joego-Slawië val nie. Behalwe vir die VSA, beskou ander state hom gewis ook nie in dieselfde lig as bogenoemde twee verstotelingstate nie. Hulle houding is dat die VSA sy beleid oor Kuba met die res van die internasionale gemeenskap in pas behoort te bring.

Uit die studie blyk dit dat verstotelingstate nie almal ewe swaar gestraf word nie. Sommige sondes weeg soms swaarder as ander. Die vraag is of dit regverdig is dat sommige state se sondes oor die hoof gesien word omdat daar ander faktore is wat in berekening gebring word wanneer die akteurs besluit wie gestraf behoort te word en hoe swaar die straf moet wees. 'n Staat met baie mag in die internasionale politiek en ekonomie word daardeur beskerm indien hy een van die sondes pleeg. China is 'n goeie voorbeeld van só 'n staat wat, ten spyte van 'n swak menseregterekord, nie 'n verstotelingstate is nie.

Dit is so dat die belangrikste reëlmaker in die post-Koue Oorlogse internasionale politiek die VSA is. Of, en vir hoe lank, hy dit gaan bly, is 'n ope vraag. Een moontlike verklaring vir die feit dat die VSA homself toenemend in 'n situasie bevind waar hy die enigste akteur is wat strafmaatreëls en isolasie voorstaan, mag wees dat die wêreld stadig maar seker in die rigting van multipolariteit beweeg. Verstotelingstate gee ook nie eenvoudig aan die eise van die VSA en ander Westerse state toe nie. Nie Irak, Iran of Kuba het op strafmaatreëls gereageer deur eenvoudig aan die eise van die akteurs toe te gee nie.

'n Belangrike vraag wat uit hierdie verhandeling na vore kom, is wat die hedendaagse norme vir aanvaarbare staatsgedrag is? Dit blyk dat hierdie norme direk met die unipolariteit van die oomblik verband hou. Die VSA is die enigste supermoondheid en daarom is die waardes wat vir hom belangrik is, die algemeen geldende waardes van die oomblik. Die norme is tot 'n groot mate die omgekeerde van die sondes van verstotelingstate:

1. State moet verkieslik Westerse-styl demokrasieë wees en die gepaardgaande waardes respekteer.

Die rede hiervoor is dat demokrasie die "ding van die oomblik" is. Dis vir die Weste, en in besonder die VSA, belangrik dat lede van die internasionale gemeenskap demokratiese waardes moet navolg - 'n verwagting (of eis) wat tot konflik tussen Westerse- en verstotelingstate lei.

2. Menseregte moet gerespekteer word.

Saam met die fokus op demokrasie, gaan een van die belangrikste waardes daarvan, naamlik respek vir menseregte. Die talle handveste van menseregte wat in verskillende state bestaan en die VN- en streeksverdrae en -handveste wat menseregte uitspel, is 'n bewys van die belangrikheid daarvan. Ook die verlening van humanitêre hulp aan slagoffers van konflik in vreemde state hou met die beskerming van menseregte verband.

3. State behoort nie rewolusionêre ideologieë in die buiteland, of selfs tuis, te bevorder nie.

Dit is veral vir die Weste onaanvaarbaar omdat dit die hegemonie van demokrasie mag bedreig.

4. State behoort nie ambisieuse militêre programme te hê wat onder meer die verkryging van wapens van grootskaalse vernietiging behels nie.

Die verspreiding van wapens van grootskaalse vernietiging is vandag die grootste enkele bedreiging vir wêreldvrede en -veiligheid, veral as dit in die hande is van 'n

staat wat die Weste nie goedgesind is nie.

5. State mag nie by internasionale terrorisme betrokke wees nie.

Die soort geweld is vir die Weste veral onaanvaarbaar omdat die teikens van internasionale terrorisme dikwels Westerse of pro-Westerse instellings of individue is.

6. State moet hulself nie aan aggressiewe militêre optrede in die buiteland skuldig maak nie.

Die soewereiniteit van state is 'n beginsel wat hoog deur die Weste aangeskryf word. Dit is verder belangrik dat geskille vreedsaam besleg moet word, veral gesien die gevaar van eskalasie. Die internasionale gemeenskap se vinnige optrede teen Irak na sy inval in Koeweit is 'n goeie voorbeeld hiervan.

7. State behoort soms in die huishoudelike aangeleenthede van ander in te meng.

Die beginsel van nie-inmenging word al hoe meer geïgnoreer weens die toenemende belangrikheid van menseregte en die opvatting veral in die Weste dat buitelandse regerings die reg en selfs die verantwoordelikheid het om op te tree teen grootskaalse skendings van menseregte in state. Sulke optredes wissel van vredesoperasies tot die verlening van humanitêre hulp. Van state kan verwag word om aan sulke kollektiewe optredes mee te doen.

8. State mag nie by internasionale dwelmhandel betrokke wees nie.

Die groeiende internasionale probleem met dwelmgebruik veroorsaak dat staatsbetrokkenheid by die dwelmhandel wêreldwyd as 'n ernstige misstap beskou word.

Hierdie norme geld vir alle state in die internasionale arena. State wat nie hieraan voldoen nie, mag as verstotelingstate gebrandmerk word. Indien die post-Koue Oorlogse verstoteling van hierdie status ontslae wil raak, sal hulle hul optrede sodanig moet verander dat dit aan hierdie norme voldoen.

BRONNELYS

Boeke en artikels

Akhavi, S., "Post-Khomeini Iran: Global and Regional Implications". *SAIS Review*, Vol. 10 No.1, Winter/Lente 1990, pp. 149-162.

Ansari, A.M., "They Shall Still Drink Coke: In Defence of Critical Dialogue". *The World Today*, Aug./Sept. 1996, pp. 209-211.

Bray, J., "Sanctions: Sticks to Beat Rogue States". *The World Today*, Aug./Sept. 1996, pp. 206-208.

Burg, S.L., "Why Yugoslavia Fell Apart". *Current History*, Nov. 1993, pp. 357-363.

Calvoccoressi, P., 1991, *World Politics Since 1945*. Longman, Londen.

Carter, H., "Punishing Serbia". *Foreign Policy*, No. 96, Herfs 1994, pp. 49-56.

Cohen, L.J., "The Disintegration of Yugoslavia". *Current History*, Nov. 1992, pp. 369-375.

Cottam, R.W., "Charting Iran's New Course". *Current History*, Jan. 1991, pp. 21-24, 36.

Cviic, C., "Who's to Blame for the War in Ex-Yugoslavia?". *World Affairs*, Vol. 156, No. 2, Herfs 1993, pp. 72-79.

Dalmau, A., *Cuba on the Eve of the Twenty-First Century*. Voordrag by die Diplomatieke Forum van die RAU op 15 Apr. 1998.

Deutch, J.M., "The New Nuclear Threat". *Foreign Affairs*, Vol. 71, Herfs 1992,

pp.120-134.

Dowty, A., "Sanctioning Iraq: The Limits of the New World Order". *The Washington Quarterly*, Vol. 17 No. 3, Somer 1994, pp. 179-198.

Dragnich, A.N., "The West's Mismanagement of the Yugoslav Crisis". *World Affairs*, Vol. 156 No. 2, Herfs 1993, pp. 63 - 71.

Dugard, J., 1994, *International Law : A Southern African Perspective*. Juta, Kaapstad.

Eizenstat, S.E., *Remarks by the Under Secretary for Economic, Agricultural, and Business Affairs, United States Department of State*. Aangebied by 'n konferensie van die Nasionale Persklub, Washington DC, 7 Jan.1998.

Erisman, H.M., 1995, "Cuba's CARICOM Connection" in Ritter, A.R.M. & Kirk, J.M. (reds), *Cuba in the International System*. St. Martin's Press, New York, pp.130-144.

Europa World Yearbook, 1996, Vol. 1 & 2, pp. 972-976, 1604-1609, 1623-1628, 3588-3594.

Evans, G. & Newnham, J., 1990, *The Dictionary of World Politics*. Harvester Wheatsheaf, New York.

Eyal, J., 1993, *Europe and Yugoslavia: Lessons from a Failure*. The Royal United Services Institute for Defence Studies, Londen.

Falcoff, M., "Cuba and the United States: Back to the Beginning". *World Affairs*, Vol. 156 No. 3, Winter 1994, pp. 111-123.

Fenske, J., "The West and 'The Problem from Hell'". *Current History*, Nov. 1993, pp. 353-356.

Font, M.A., "Friendly Prodding and Other Sources of Change in Cuba". *Social Research*, Vol. 63 No. 2, Somer 1996, pp. 573-600.

Freedman, L., "Why the West Failed", *Foreign Policy*. No. 97, Winter 94-95, pp. 53-69.

Fukuyama, F., "The End of History?". *The National Interest*, Vol.16, Somer 1989, pp. 3-16.

Geldenhuys, D., 1990, *Isolated States : A Comparative Analysis*. Jonathan Ball, Johannesburg.

Geldenhuys, D., "Pariah States in the Post-Cold War World : A Conceptual Exploration". *SALIA Reports*, No. 2, 1997, pp. 15-23.

Geldenhuys, D., 1998, *Foreign Political Engagement: Remaking states in the Post-Cold War World*. Macmillan, Londen.

Gizewski, P., "From Winning Weapon to Destroyer of Worlds: The Nuclear Taboo in International Politics". *International Journal*, Vol. 51 No. 3, Somer 1996, pp. 398-419.

Goldstone, R., "War Crimes: A Question of Will". *The World Today*, Apr. 1997, pp. 106-108.

Gompert, D., "How to Defeat Serbia". *Foreign Affairs*, Jul./Aug. 1994, pp. 30-47.

Gow, J., "The Use of Coercion in the Yugoslav Crisis". *The World Today*, Nov. 1992, pp. 198-204.

Gow, J., "Bosnia I: Stepping up the Pace?". *The World Today*, Jun. 1995, pp. 126-128.

Green, J.D., "Iran's Foreign Policy: Between Enmity and Conciliation". *Current History*, Jan. 1993, pp. 12-16.

Greenwood, C., "The International Tribunal for Former Yugoslavia". *International Affairs*, Vol. 69 No. 4, 1993, pp. 641-655.

Gunn, G., "Cuba in Crisis". *Current History*, Mrt. 1991, pp. 101-104, 133.

Gunn, G., "Cuba's Search for Alternatives". *Current History*, Feb. 1992, pp. 59-64.

Hashim, A., "Iraq, the Pariah State". *Current History*, Jan. 1992, pp. 11-16.

Hashim, A., "Iraq: Fin de Regime?". *Current History*, Jan. 1996, pp. 10-15.

Higgins, R., "The New United Nations and the Former Yugoslavia". *International Affairs*, Vol. 69 No. 3, 1993, pp. 465-483.

Hiro, D., 1985, *Iran Under the Ayatollahs*. Routledge & Kegan Paul, Londen.

Holsti, K.J., 1992, *International Politics : A Framework for Analysis* (6de uitg.). Prentice Hall, Englewood Cliffs.

Jäger, T. & Kümmel, G., 1996, *Outsiders in Global Society: Isolation and Dissociation in International Politics*. Ongepubliseerde manuskrip.

Kapur, A., "Rogue States and the International Nuclear Order". *International Journal*, Vol. 51 No. 3, Somer 1996, pp. 420-439.

Karabell, Z., "Fundamental Misconceptions: Islamic Foreign Policy". *Foreign Policy*, No. 105, Winter 1996-97, pp. 77- 90.

Kazemi, F., "The Iranian Enigma". *Current History*, Jan. 1997, pp. 40-43.

Keesings Record of World Events, Vol. 40, Jan. 1994, pp. 39839-39840.

Kegley, C.W. & Wittkopf, E.R., 1997, *World Politics: Trend and Transformation* (6de uitg.). Macmillan, Houndmills.

Khadduri, W., "Iraq's Frustration Boils Over". *The World Today*, Des. 1997, pp. 300-302.

Kharazzi, K., *The Islamic Republic of Iran: Recent Developments and Foreign Relations*. Toespraak by die Suid-Afrikaanse Instituut vir Internasionale Aangeleenthede (SAIIA), Johannesburg, 3 Nov. 1997.

King, C., "A World Waits for Signals From Bosnia". *The World Today*, Feb. 1996, pp. 32-34.

Klare, M., 1995, *Rogues, Outlaws and Hegemons*. Hill & Wang, New York.

Krauthammer, C., "The Unipolar Moment". *Foreign Affairs*, Vol. 70 No.1, 1991, pp. 23-33.

Lake, A., "Confronting Backlash States". *Foreign Affairs*, Vol. 73 No. 2, Mrt./Apr. 1994, pp. 45-55.

Lane, C., "[Changing Iran], Germany's New Ospolitik". *Foreign Affairs*, Vol. 74 No. 6, Nov./Des 1995, pp.77-89.

Lee, R.W., "Drugs: The Cuban Connection". *Current History*, Feb. 1996, pp. 55-58.

Legum, C., 1981, *Crisis and Conflicts in the Middle East*. Holmes & Meier, New York.

Lisio, S.A., "Helms-Burton and the Point of Diminishing Returns". *International Affairs*, Vol. 72 No. 4, 1996, pp. 691-711.

Mandelbaum, M., "Lessons of the Next Nuclear War". *Foreign Affairs*, Vol. 74 No. 2, Mrt./Apr. 1995, pp. 22-37.

Marr, P., "Iraq's Uncertain Future". *Current History*, Jan. 1991, pp. 1-4, 39.

Malek, M.H., "Iran after Khomeini: Perpetual Crisis or Opportunity". *Conflict Studies*, Jan. 1991, pp. 10-17.

Masoud, T.E., "Misreading Iran". *Current History*, Jan. 1998, pp. 38-43.

McGuinness, E., "Castro's Leap of Faith". *The World Today*, Jan. 1998, pp. 16-17.

McNaugher, T.L., "Ballistic Missiles and Chemical Weapons". *International Security*, Vol. 15 No. 2, Herfs 1990, pp. 5-34.

Morici, P., "The United States, World Trade, and the Helms-Burton Act". *Current History*, Feb. 1997, pp. 87-88.

Nowak, M., "Beyond 'Bookkeeping': Bringing Human Rights to Bosnia". *The World Today*, Apr. 1996, pp. 102-105.

Pavkovic, A., 1997, *The Fragmentation of Yugoslavia: Nationalism in a Multinational State*. Macmillan Press, Houndmills.

Philip, P.G., 1994, "The Islamic Revolution in Iran: Its Impact on Foreign Policy" in Chan, S. & Williams, A. J., (reds), *Renegade States: The Evolution of Revolutionary Foreign Policy*. Manchester University Press, Manchester.

Planas, J.R., "Why Does Castro Survive?". *World Affairs*, Vol. 154 No. 3, 1992, pp.

87-93.

Riddel-Dixon, E., "Social Movements and the United Nations". *International Social Science Journal*, Vol. 144, Jun. 1995, pp. 289-303.

Robbins, C.A., "Dateline Washington: Cuban-American Clout". *Foreign Policy*, No. 88, Herfs 1992, pp. 162-183.

Roberts, A., "Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights". *International Affairs*, Vol. 69 No. 3, 1993, pp. 429-449.

Rubin, B., 1980, *Paved With Good Intentions*. Oxford University Press, Oxford.

Sariolghalam, M., 1994, "The Determinants of Iraqi Foreign Policy Behaviour in the 1980's" in Chan, S. & Williams, A.J. (eds), *Renegade States*. Manchester University Press, New York.

Schulz, D.E., "The United States and Cuba: From a Strategy of Conflict to Constructive Engagement". *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 35 No. 2, Somer 1993, pp. 81-102.

Schwarzbach, D.A., "Iran's Nuclear Puzzle". *Scientific America*, Jun.1997, pp. 62-65.

Sharp, J.M., "Doing Better on Bosnia: Enforce the Law, Protect Rights". *The World Today*, Feb. 1997, pp. 37-39.

Sherman, A., "Cubans will be Cubans". *The World Today*, Jun. 1996, pp. 163-165.

Sick, G., "Iran: The Adolescent Revolution". *Journal of International Affairs*, Vol. 49 No. 1, 1995, pp. 145-166.

Simic, P., "Dynamics of the Yugoslav Crisis". *Security Dialogue*, Jun. 1995, Vol. 26 No. 2, pp.153-172.

Smith, W.S., "Shackled to the Past: The United States and Cuba". *Current History*, Feb. 1996, pp. 49-54.

Sweeney, J., "Seven Days in Havana". *World Affairs*, Vol. 159 No. 1, 1996, pp. 12-23.

Treverton, G.F., "The Year of European (Dis)Unification". *Current History*, Nov. 1992, pp. 353-358.

Van Heuven, M., "Rehabilitating Serbia". *Foreign Policy*, No. 96, Herfs 1994, pp. 38-48.

Werlau, M.C., "Foreign Engagement in Cuba: The Limits of Commercial Engagement". *World Affairs*, Vol. 160 No. 2, Herfs 1997, pp. 51-69.

Wiarda, H.J., "Is Cuba Next? Crises of the Castro Regime". *Problems of Communism*, Vol. 40 No. 1-2, Jan.-Apr. 1991, pp. 84-93.

Williams, M., "The Best Chance for Peace in Bosnia". *The World Today*, Jan. 1996, pp. 4-7.

Woodward, S.L., "Bosnia After Dayton: Year Two". *Current History*, Mrt. 1997, pp. 97-103.

Wright, R., "Dateline Tehran: A Revolution Implodes". *Foreign Policy*, No. 103, Somer 1996, pp. 161-174.

Wright, R. & Bakhash, S., "The U.S. and Iran: An Offer They Can't Refuse?". *Foreign Policy*, No. 108, Herfs 1997, pp. 124-137.

Koerante en nuusagentskappe

Beeld, 3 Okt. 1996.
Beeld, 30 Apr. 1997.
Beeld, 6 Mei 1997.
Beeld, 16 Jul. 1997.
Beeld, 5 Feb. 1998.
Beeld, 6 Okt. 1998.
Beeld, 8 Okt. 1998.
Beeld, 9 Okt. 1998.
Reuters, 7 Jan. 1998.
The Star, 25 Jun. 1997.
The Star, 23 Okt. 1997.
The Star, 6 Nov. 1997.
The Star, 7 Nov. 1997.
The Star, 17 Nov. 1997.
The Star, 24 Feb. 1998.
Washington Times, 19 Okt. 1997.

Nuustydskrifte

The Economist, 25 Nov. 1995.
Newsweek, 4 Sept. 1995.
Newsweek, 16 Sept. 1996.
Newsweek, 23 Sept. 1996.
Newsweek, 20 Okt. 1997.
Newsweek, 1 Des. 1997.
Newsweek, 16 Feb. 1998.
Newsweek, 27 Apr. 1998.
Newsweek, 5 Okt. 1998.
Newsweek, 12 Okt. 1998.

Time, 7 Aug. 1995.
Time, 28 Aug. 1995.
Time, 11 Nov. 1996
Time, 21 Apr. 1997.
Time, 24 Nov. 1997.
Time, 24 Nov. 1997.
Time, 19 Jan. 1998.

Ander

"Iraq's Weapons of Mass Destruction Programmes", *US Government White Paper*, 1998.
UN Chronicle, Des. 1994.
UN Chronicle, Des. 1995.
UN Chronicle, Feb. 1996.
U.S. Senate hearing on Iran/Libya sanctions law (790), 31 Okt. 1997.